

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық, қоғамдық-ақпараттық журнал

АБАЙ

МАМЫР-2024

ТАҒЫЛЫМЫ №5(9)

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық,
қоғамдық-ақпараттық журнал

2023 жылдан бастап шығады.

Шығу жиілігі-айына бір рет.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму
министрлігінің мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін
және желілік басылымды есепке қою туралы №KZ88VPY00079149
куәлігімен тіркелген

БАС РЕДАКТОР:

*Нұрманбекова Раушан
Қабжанқызы*

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Еспенбетов А.С.,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің профессоры, филология ғылымдарының докторы.

Кәрімов М.Қ.,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты.

Исин А.И.,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты.

Шаңбай Т.Қ.,

әдебиеттанушы-философ, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері

Ахметқалиев Н.Н.,

Абай облыстық білім

басқармасының

басшысы

Аубакирова М.С.

дизайнер

Сейпілова Р.С.

корректор

«АБАЙ ТАҒЫЛЫМЫ»

Республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық, қоғамдық-ақпараттық журналының редакциясына келіп түскен материалдар, қолжазбалар қайтарылмайды. Редакция жолданған материалдың мазмұнына, сапасына жауап бермейді. Жолдаған материалы бойынша жауапкершілік әр автордың өзінде болады. Материалдарды журналдың рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

МАЗМҰНЫ:

<i>Редактордың алғы сөзі.....</i>	<i>3</i>
<i>Абай Құнанбайұлы</i>	<i>4</i>
<i>Жунусова Зулфия Рахымхановна.....</i>	<i>5</i>
<i>Омарова Алия Чакеновна.....</i>	<i>7</i>
<i>Сүлейменова Лаура Серикболовна.....</i>	<i>7</i>
<i>Дюсенова Орынтай Бекежановна.....</i>	<i>9</i>
<i>Бакабаева Алия Бакбердиновна.....</i>	<i>11</i>
<i>Мустапанова Бакыт Алимгазиевна.....</i>	<i>13</i>
<i>Жунусова Асемгуль Салменовна.....</i>	<i>13</i>
<i>Алниева Айман Тлеугажиевна.....</i>	<i>15</i>
<i>Джетписова Гульбаршин Сайдалиновна.....</i>	<i>18</i>
<i>Кудышова Жанаргуль Кабылгазыевна.....</i>	<i>20</i>
<i>Ажымханова Асемгуль Сериковна.....</i>	<i>22</i>
<i>Ли Ксения Геннадиевна.....</i>	<i>24</i>
<i>Григорьева Елена Владимировна.....</i>	<i>26</i>
<i>Раймханова Меруерт Бауржановна.....</i>	<i>28</i>
<i>Бурашова Полина Васильевна.....</i>	<i>31</i>
<i>Садвакасова Дина Гизатовна.....</i>	<i>33</i>
<i>Балгабаева Бакытгуль Ундеуовна.....</i>	<i>36</i>
<i>Нурғалиева Лаура Тлеубековна.....</i>	<i>38</i>
<i>Кәкімжанқызы Индира.....</i>	<i>40</i>
<i>Бөкембаева Нәзира Мейрамбайқызы.....</i>	<i>42</i>
<i>Якушенко Валентина Викторовна.....</i>	<i>44</i>
<i>Оралгазыев Күаныш Оралгазыұлы.....</i>	<i>46</i>
<i>Серікұлы Медғат.....</i>	<i>48</i>
<i>Намазбаева Алмагуль Жамбалаевна.....</i>	<i>50</i>
<i>Қайырлыбекқызы Әлия.....</i>	<i>52</i>
<i>Адилбаева Асем Еркеновна.....</i>	<i>54</i>
<i>Саяхова Гульмира Төлеубекова.....</i>	<i>56</i>
<i>Журавкина Олеся Борисовна.....</i>	<i>58</i>
<i>Рахметова Светлана Владимировна.....</i>	<i>58</i>
<i>Акажанова Ардак Кажигельдиновна.....</i>	<i>60</i>
<i>Шошаева Айжан Серикжановна.....</i>	<i>62</i>
<i>Омарова Меруерт Ермухаметовна.....</i>	<i>64</i>
<i>Беккалиева Меруерт Сисенғалиқызы.....</i>	<i>66</i>
<i>Рамазанова Айгуль Бекбауовна.....</i>	<i>68</i>
<i>Орынбеков Дамир Галимджанович.....</i>	<i>70</i>
<i>Дюсембекова Гульмира Амангазыевна.....</i>	<i>72</i>
<i>Сакалова Назгуль Ашкеновна.....</i>	<i>74</i>
<i>Шадрина Лариса Викторовна.....</i>	<i>76</i>
<i>Жумагазина Айнур Сагындиқовна.....</i>	<i>78</i>
<i>Ргелова Құлғазы Бигазиевна.....</i>	<i>80</i>
<i>Абайдың қара сөздері.....</i>	<i>82</i>

Ұстаздық қылған жалықпас,
Үйретуден балаға
Ақырын жүріп, анық бас,
Еңбегің кетпес далаға.
Абай

Ұлы Абайдың жазу үстелі қасында

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

Ел Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың ұсынысымен Семейге тарихи қала мәртебесі берілді. Бұл ұсыныс жалпы халықтың қолдауына ие болды. Бұдан соң Президент тағы бір маңызды шешім жасап, Абай облысын құрды. Семей қаласын облыс орталығы етіп бекітті. Бұл Жаңа Қазақстанның жаңаша әділетті жолының айқын көрінісі еді. Абай даналығы Қазақ елін асқақтатпаса төмендетпейтіні хақ! Ел Президенті соған ерекше мән беріп отыр. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Абай облысы ашылғаннан кейін ең алғаш рет «Ұстаздар күнінде» Семейге арнайы келіп, халықпен кездесу өткізді.

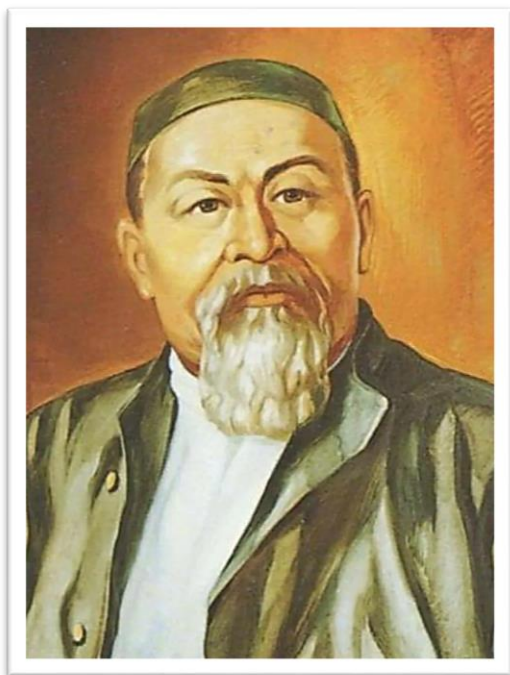
Облыс мәртебесіне ие болған кезде қарапайым халықтың қуанышында шек болмады. Әсіресе, бір кездері бұрынғы Семей облысының ірге тасы қалануына тер төгіп, үлкен еңбек сіңірген ардагер-ақсақалдарымыз тіпті көздеріне жас ала қуанды. Кейіннен, облыс әкімі ақсақалдармен кездесу өткізді, ел ағалары жігерлі басшыға ақ батасын берді. Осы жақсы жаңалықтар халықты қанаттандырды, бәріміз серпіліп қалдық. Біз де Абай облыстық білім басқармасының қолдауымен «Абай тағылымы» журналын шығаруды қолға алдық. «Абай тағылымы» журналы ғылыми-педагогикалық ортаға арналған. Дегенмен, қазіргі таңда тек республиканың бүкіл халқы үлкен де, кіші де журналымызға қызу түрде атсалысуда.

Қазіргі заманда ауылда болсын, қалада болсын, білім нәрін себуші ұстаздар қауымы екені рас. «Артық ғылым кітапта» деп ғұлама Абай айтқандай, журналдың басты мақсаты-жаңалықтың жаршысы болу, білім мен тәрбиенің дәнін егу. «Білім – шамшырақ», біз осы жолды ұстандық. Сол себептен журналға Абайдың «Ұстаздық қылған жалықпас, үйретуден балаға, ақырын жүріп, анық бас, еңбегің кетпес далаға» деген өлең жолдарын эпиграф етіп алдық. «Абай тағылымы» – республикалық ғылыми-әдістемелік, педагогикалық-танымдық және ел өміріне де арналған қоғамдық-ақпараттық журнал болмақ. Журналға университет, колледж, мектеп мұғалімдерімен қатар, барлық мамандық иелері, жастар мен оқушылар, дана қарияларымыз да атсалыса алады.

Құрметпен, Раушан Нұғманбекова

«Абай тағылымы» журналының Бас редакторы

АБАЙ ӨЛЕҢДЕРІН ОҚИ ОТЫРЫҢЫЗДАР...

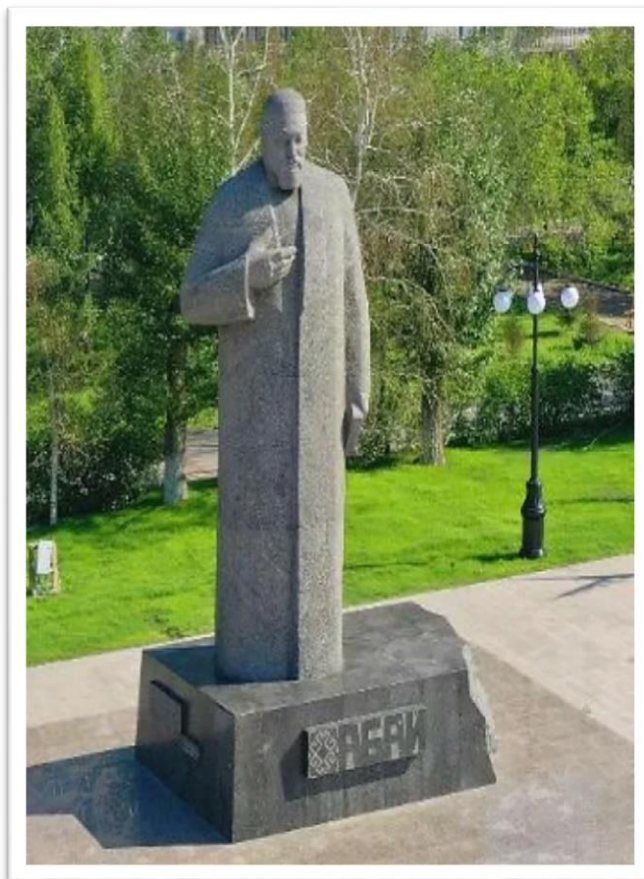

Қайтсе жеңіл болады жұрт билемек?

Абай Құнанбайұлы

Қайтсе жеңіл болады жұрт билемек?
Жұрты сүйген нәрсені ол да сүймек.
Ішің берік боп, нәпсіге тыюлысып,
Паңсымай, жайдақсымай, ірі жүрмек.
Сасқаныңды көрсетпе ешкімге бір,
Сүйтсе де ірісімен кеңесіп жүр.
Кейбірін хауіптендір, мінін тауып,
Кейбірін жылы сөзбен көңілдендір.
Көрінбе ел көзіне әсте қорқақ,
Жанды жан демейтұғын жан шығып бақ,
Анда-санда құтырған жаман емес,
Оныңды жиі қылмай және бол сақ.
Кісімсі қайда жүрсең олжаға тоқ,
Шоқыма халық көзінше қарғаша бок.

Жұрт — жас бала, ешнәрсесін тартып алма,
Білдіртпей ептеп алсаң залалы жоқ.
Жат елге жадағайда сөйле шәрgez,
Тар жерде тайпалудан танба әр кез.
Жатты жау деп еліңді үрпитіп ап,
Жауға жабдық деп жиып, пайда қыл тез.,

ЗНАЧЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

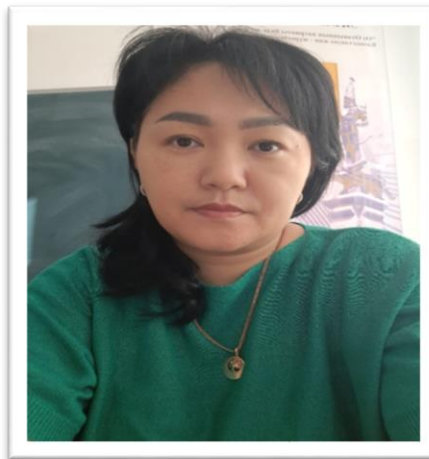
Жунусова Зульфия Рахымхановна

учитель английского языка

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №11»

отдела образования города Семей

управления образования области Абай

В условиях стремительно развивающегося глобализированного мира владение иностранными языками, в частности английским, становится не просто преимуществом, а необходимостью. Английский язык сегодня выступает в роли универсального средства коммуникации, охватывающего самые разные сферы жизни — от международного общения до науки, бизнеса, технологий и культуры. Это обусловлено тем, что английский язык является языком глобального взаимодействия, объединяющим миллионы людей по всему миру. Обучение английскому языку в школе приобретает особую значимость не только с точки зрения соответствия современным образовательным стандартам, но и в контексте формирования универсальных компетенций у учащихся. Владение английским языком расширяет возможности для получения новых знаний, профессионального роста и участия в международных проектах. Более того, изучение иностранного языка способствует развитию критического мышления, коммуникативных навыков и межкультурного понимания, что является необходимым в современном обществе. Важность раннего и системного изучения английского языка подтверждается многими педагогическими исследованиями и образовательными программами, направленными на формирование прочной языковой базы и мотивации к дальнейшему обучению. Таким образом, английский язык в школьной программе выступает не просто как предмет, а как инструмент, открывающий перед молодым поколением широкие горизонты и возможности в глобальном мире. Английский язык — это язык международного общения, науки, бизнеса, технологий и культуры. В связи с этим обучение английскому языку в школе приобретает особую значимость как с точки зрения образовательных стандартов, так и в контексте формирования универсальных компетенций у учащихся [3].

Почему английский язык — это важно?

Сегодня английский язык признан языком международного статуса. Более 1,5 миллиарда человек по всему миру говорят на нём или учат его как второй язык [5].

Он используется:

- ✓ в дипломатии и политике,
- ✓ в международной торговле и экономике,
- ✓ в академической и научной среде,
- ✓ в цифровых технологиях, IT-сфере и инженерии.

Для школьников изучение английского языка — это не только развитие языковой компетенции, но и доступ к мировым знаниям и информационным ресурсам**, которые в большинстве своём публикуются именно на английском языке[4].

Роль английского языка в школьном образовании

Среди многочисленных языков международного общения английский язык выделяется как универсальное средство коммуникации, без которого невозможно представить ни образование, ни бизнес, ни научную деятельность. Поэтому изучение английского языка в школе становится неотъемлемой частью образовательного процесса и основой формирования ключевых компетенций, необходимых для успешной социализации и профессиональной реализации в XXI веке. Английский язык — это язык международного общения, науки, дипломатии, культуры и современных технологий. Более миллиарда

человек во всем мире используют английский как первый или второй язык, а его значение постоянно растет благодаря развитию глобальных коммуникаций и цифровых технологий. Именно английский язык служит связующим звеном между людьми из разных стран и культур, облегчая обмен информацией и знаниями. Без знания английского языка сегодня сложно представить доступ к передовым научным исследованиям, международным конференциям, передовым технологиям и глобальным рынкам. В образовательной сфере английский язык является ключом к доступу к лучшим зарубежным учебным программам, стажировкам и обменов, что способствует развитию профессиональных и личностных качеств учащихся. Образовательные стандарты многих стран, включая Казахстан, акцентируют внимание на необходимости раннего и системного изучения английского языка. Школа должна не просто научить базовым грамматическим и лексическим конструкциям, а сформировать у учеников способность свободно общаться, критически мыслить и понимать культуру других народов. Владение английским языком способствует развитию таких универсальных компетенций, как коммуникативная компетентность, способность к межкультурному взаимодействию, информационная грамотность и навыки самостоятельного обучения. Эти качества необходимы не только для учебы, но и для будущей профессиональной деятельности в условиях глобального рынка труда. Одной из ключевых задач преподавания английского языка является поддержание мотивации учащихся. Понимание учащимися значимости языка в их личной и профессиональной жизни стимулирует интерес и упорство в обучении. В современных школах все чаще используются инновационные методы обучения: игровые технологии, мультимедийные ресурсы, интерактивные платформы и искусственный интеллект, что делает процесс изучения языка более увлекательным и эффективным.

Также важна адаптация учебного процесса под индивидуальные потребности учеников с учетом их уровня подготовки, интересов и целей. Интеграция языкового обучения с другими предметами (методика CLIL) помогает видеть практическое применение языка в различных сферах знаний. Сегодня обучение невозможно представить без современных технологий. Использование интерактивных платформ и ИИ-приложений, таких как Duolingo, ChatGPT, Quizlet, делает процесс обучения более увлекательным и эффективным[4].

Эти ресурсы позволяют реализовать индивидуальный подход** и вовлекают учащихся через геймификацию и визуальное обучение [5].

Применяются также:

проектные технологии,
дистанционные форматы,

CLIL-методика (интеграция языка и предметного содержания) [3].

Таким образом, изучение английского языка в школе — это неотъемлемая часть формирования гармонично развитой личности, готовой к успешной деятельности в глобальном мире. Английский язык открывает двери к новым знаниям, расширяет возможности общения и способствует развитию критического мышления. В условиях глобализации роль английского языка в образовании только возрастает, что делает его изучение приоритетным направлением в школьной программе. Английский язык в школе — не просто предмет. Это инструмент развития, мышления, карьеры и глобального мышления.

Список использованной литературы:

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. — СПб.: Питер, 2003.
2. Маркова А.К. Психология мотивации учебной деятельности школьников. — М.: Просвещение, 1990.
3. Dörnyei Z. Motivational Strategies in the Language Classroom. — Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
4. Бим И.Л. Теория и практика обучения английскому языку в средней школе. — М.: Просвещение, 2002.
5. Хуторской А.В. Современные педагогические технологии.— М.: Академия, 2021.

**ФИЗИКА ЕСЕПТЕРІН ШЫҒАРУ
АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ
ҒЫЛЫМИ ОЙЛАУҒА
ТӘРБИЕЛЕУ**

**Омарова Алия Чакеновна
физика пәні мұғалімі**

№31 ЖОББМ

**Сулейменова Лаура Серикболовна
Семей қаласы білім
бөлімінің әдіскері**

Физика сабағы – ойлау мен ізденістің

алаңы. Оқушыны жан-жақты дамытып, оны өмірлік жағдаяттарда еркін бағдарлай алатын, өз бетімен шешім қабылдай алатын тұлға ретінде қалыптастыру басты міндеттердің біріне айналды. Бұл міндет тек білім беру мекемелерінің ғана емес, тұтас қоғамның даму стратегиясында маңызды орынға ие болып отыр. Өйткені бүгінгі заман өзгермелі, ақпарат ағыны мол, технологиялар қарқынды дамып жатқан кезең, сондықтан оқушының тек дайын білімге иеленуі жеткіліксіз. Ол алған білімін практикада қолдана білуі, күрделі мәселелерді шешуде логикалық және сыни ойлау қабілетін пайдалануы керек. Мұндай талаптар қазіргі заманғы білім беру бағдарламаларының негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Бұл мақсатқа жетуде жаратылыстану бағытындағы пәндердің, соның ішінде физиканың маңызы зор. Физика – табиғат заңдарын зерттейтін, дүниетанымды кеңейтетін ғылым ретінде оқушының дүниетанымын қалыптастырып, оның ғылыми көзқарасын дамытуға септігін тигізеді. Физика сабағы арқылы оқушы тек теориялық біліммен шектелмей, өмірдегі нақты құбылыстар мен процестерді түсінуге, оларды талдауға, зерттеуге мүмкіндік алады. Бұл пәнде ұсынылатын материалдар мен тапсырмалар оқушының ізденімпаздығын оятып, проблемаларды шешуге деген ынтасын арттырады. Физика сабағы – оқушының тек теориялық білімін қалыптастыратын емес, оның ойлау, талдау, зерделеу, зерттеу қабілеттерін дамытатын бірегей орта. Мұнда оқушы ақпаратты жүйелеуді, салыстыра білуді, болжам жасау мен дәлелдеуді үйренеді. Сонымен қатар, тәжірибелік жұмыстар мен есептер арқылы ол зерттеу әдістерін меңгереді, бақылау жүргізудің, өлшеулер жасаудың, қорытынды шығарудың негіздерін игереді. Осы қасиеттер оқушыны белсенді білім алушыға айналдырады, ғылыми тұрғыдан ойлауға баулиды.

Сондықтан физика сабағы қазіргі білім беру жүйесінде оқушыларды ғылымға деген қызығушылығын оятып, олардың интеллектуалдық әлеуетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл пәннің мазмұны мен оқыту әдістері үнемі жаңарып, заманауи технологиялармен толықтырылып отырады, сондықтан физика – оқушыны тек біліммен қаруландырып қана қоймай, оның жан-жақты дамуына ықпал ететін керемет мүмкіндік. [1].

Физика – табиғаттағы заңдылықтарды түсіндіретін, құбылыстар арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды ашатын ғылым. Бұл пәнді меңгеру үшін оқушы логикалық пайымдау, абстрактылы ойлау, модельдеу, жүйелі талдау сияқты қабілеттерін жетілдіруі қажет. Әрбір есепті шығару барысында оқушы берілген мәліметтерді салыстырып, анализ жасап, дұрыс шешім қабылдауға үйренеді. Бұл процесс оның сыни ойлауын дамытып, ақпаратты қабылдау мен өңдеу деңгейін арттырады [2].

Мысалы, дененің қозғалысын сипаттайтын кинематикалық графикті оқу үшін оқушы физикалық заңдылықтарды терең түсініп, координата мен уақыт арасындағы байланысты нақты білуі керек. Мұндай тапсырмалар физиканы жай жаттау пәні емес, зерделеуді талап ететін ғылым ретінде ұғынуға жол ашады [3].

Физика сабағы оқушыны ізденуге, эксперимент жүргізуге, ғылыми болжам жасауға, оны дәлелдеуге итермелейді. Бұл тұрғыда зертханалық жұмыстар, практикалық тәжірибелер және жобалық тапсырмалар шешуші рөл атқарады. Зерттеу әдісімен жұмыс жасаған оқушы тек дайын білімді қабылдаушы емес, білімді өз бетімен құра алатын тұлғаға айналады [4].

Бұған қоса, соңғы жылдары енгізіліп жатқан STEM және STEAM-бағытындағы сабақтар оқушылардың ғылымға деген қызығушылығын арттырып, креативтілік пен инженерлік ойлауын дамытып келеді. Мұндай сабақтарда оқушылар нақты мәселені шешу үшін физикалық білімді қолдануға үйренеді [5].

Физика сабағының ойлау мен ізденістің алаңы болуына мұғалімнің рөлі өте маңызды. Мұғалім оқушының ойлау белсенділігін оятып, жауапты дайын күйінде бермей, оны мәселемен бетпе-бет қалдыруы керек. Сабақ барысында қойылған ашық сұрақтар, өмірмен байланысқан есептер, дебат пен пікірталас элементтері оқушыны танымдық әрекетке тартудың тиімді жолы болып табылады [1].

Сабақта қолданылатын проблемалық әдіс, сұрақ-жауап технологиясы, шығармашылық есептер – бәрі де баланың зерттеушілік әлеуетін оятуға бағытталады. Бұл тәсілдер арқылы оқушы өзіне сенімді болып, ойын еркін жеткізуге дағдыланады. Мысалы:

1. Механика: Қозғалыс және жылдамдық

Есеп: Машина тұрақты 20 м/с жылдамдықпен бірдей бағытта қозғалып келеді. 5 секундтан кейін ол тежеліп, қозғалысы тоқтайды. Машинаның тоқтау жолын анықтаңыз. Тежелудің үдеуі тұрақты деп есептеңіз. Сұрақтар: Машинаның тежелу үдеуін қалай есептейміз? Тоқтау жолын қалай табуға болады? Бұл есепте қандай формулаларды қолдануға болады?

2. Оптика: Жарықтың сынуы

Есеп: Жарық сәулесі ауа мен шыны қабатының шекарасында 30° бұрышпен түседі. Шынының сыну көрсеткіші 1,5. Сыну бұрышын табыңыз. Сұрақтар: Снелл заңын қалай қолданамыз? Сыну бұрышын есептеу үшін қандай мәліметтер қажет? Бұл есепте жарықтың қандай қасиеті көрсетілген?

3. Қысым және тығыздық

Есеп: Су ыдысында 40 см тереңдікте орналасқан нүктедегі су қысымын анықтаңыз. Су тығыздығы – 1000 кг/м^3 , гравитация үдеуі $9,8 \text{ м/с}^2$. Сұрақтар: Қысым формуласы қандай? Қысымды есептеу кезінде қандай шамаларды қолданамыз? Бұл есепте қандай физикалық заңдылық көрінеді?

Физика – тек формулаларды жаттау емес, бақылау, болжам жасау, эксперимент жүргізу, нәтижелерді талдап, қорытынды шығару сынды шығармашылық және жан-жақты зерттеу үдерісін қамтитын пән. Әрбір сабақ – ғылыми ізденіс пен практикалық жұмыстың үйлесімі. Мұнда оқушы нақты құбылыстарды өз көзімен көріп, тәжірибемен дәлелдеп, ғылыми әдістерді меңгеріп, өз бетінше ойлауға үйренеді. Мұндай сабақтар жас ұрпақтың шынайы ғылыммен танысып, логикалық және аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жүнісова А.Б. Оқушының танымдық белсенділігін арттыру жолдары. – Алматы: «Мектеп», 2021.
2. Мұратова Ә.Л. Логикалық ойлауды дамытудағы физика пәнінің рөлі. // Физика және астрономия. – 2022. №3.
3. Ахметов Б.С. Жалпы білім беретін мектепте физиканы оқыту әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2020.
4. Исабаева Г.Т. Зертханалық жұмыстар арқылы оқушының зерттеушілік дағдысын дамыту. // Білім. – 2023. №1.
5. Nurgaliyeva A., Saparova G. Implementing STEM education in secondary schools of Kazakhstan. // International Journal of Educational Research. – 2022. №4.

**ТІЛДІК ОҚЫЛЫМ DAҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ АРҚЫЛЫ
ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАНЫМДЫ ДАМУ**

Дюсенова Орынтай Бекежановна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасының
Семей қаласы білім бөлімінің

«№11 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ

Тіл – мәдениеттің ажырамас бөлшегі. Ол тек қарым-қатынас құралы ғана емес, адамның өзіндік санасын қалыптастырып, қоршаған ортамен байланысын реттейтін, рухани дүниетанымын тереңдететін негізгі тетік болып табылады. Сонымен қатар, тіл – ұлттың рухани мұрасын, салт-дәстүрі мен тарихи жадысын ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін маңызды құрал. Сол себепті де қазіргі заманғы білім беру жүйесінде тілдік дағдыларды, соның ішінде оқылым қабілетін дамытуға ерекше назар аударылады. Оқылым – бұл күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Ол тек мәтіннің мазмұнын түсіну ғана емес, сонымен бірге мәтіннің құрылымын саралау, оның мағынасын интерпретациялау және шығармашылық тұрғыдан қабылдау қабілетін де қамтиды. Мұндай қабілет оқушының лингвистикалық дүниетанымын кеңейтіп, тілдік мәдениетін жетілдіруге мүмкіндік береді. Оқылым барысында оқушы мәтіндегі сөз тіркестері мен грамматикалық құрылымдарды меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар сыни ойлау қабілетін дамытып, логикалық тұжырым жасау дағдыларын да жетілдіреді.

Классикалық және көркем әдебиеттермен жұмыс істеу – оқылымның маңызды бөлігі. Мысалы, қазақ әдебиетінің жауһар туындыларын оқу барысында оқушылар оқиғаның мазмұнын меңгерумен қатар, кейіпкерлердің мінез-құлқын, авторлық стиль мен баяндау тәсілдерін де сараптап үйренеді. Бұл – олардың тілдік-семантикалық сезімін дамытып, өз ойын нақты әрі жүйелі түрде жеткізе білуіне жол ашады.

Оқылым дағдыларын дамыту оқушының танымдық және зияткерлік әлеуетін арттыруда ерекше рөл атқарады. Мәтінмен жұмыс жасау арқылы оқушылар жаңа ақпаратты қабылдап, оны талдау, салыстыру, қорытынды жасау қабілеттерін жетілдіреді. Бұл дағдылар болашақта ғылыми-зерттеу, шығармашылық немесе кәсіби қызметте де пайдалы болады. Сонымен қатар, оқылым – шығармашылық қабілеттердің бастауы. Оқушылар мәтін арқылы өз қиялын дамытып, жаңа идеялар тудыруға, образдармен жұмыс істеуге, өзіндік көзқарас қалыптастыруға машықтанады. Оқылым сөздік қорды байытып, сөйлеу мәдениетін шыңдайды, сауатты жазуға да тікелей әсер етеді. Лингвистикалық таным – тілдік жүйенің ішкі құрылымын меңгеру мен түсіну қабілеті. Бұл – фонетика, лексика, морфология, синтаксис және семантика сияқты тілдік деңгейлерді ажырата отырып, олардың мәтіндегі көрінісін саралау үдерісі. Осы бағытта оқылым – негізгі құралдардың бірі. Мысалы, оқушы метафора, эпитет, тенеу сынды көркемдік құралдарды танып, олардың мәтін мазмұнына қалай әсер ететінін талдай алады. Мұндай тәжірибе тілге деген сүйіспеншілікті арттырып, ұлттық дүниетанымды тереңдетеді. Қазақ тіліндегі оқылым дағдыларын жетілдіру – ұлттық сана-сезімді қалыптастырудың негізі. Тарихи және мәдени тақырыптағы мәтіндерді оқу арқылы оқушылар ата-бабаларының өмір сүру салты, дәстүрлері, дүниетанымы жөнінде тереңірек түсінік алады. Бұл – олардың бойында ұлттық мақтаныш сезімін оятып, рухани және адамгершілік тұрғыдан дамуына ықпал етеді. Себебі тіл – халықтың рухани айнасы, ал оны меңгеру – сол ұлттың болмысын танудың жолы. Тілдік оқылым – тек ана тілімен шектелмейді. Ол оқушыны әлемдік әдебиет пен ғылым, мәдениет жетістіктерімен таныстырып, жаһандық деңгейде ойлайтын, сындарлы пікір білдіре алатын тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді. Бұл – оның болашақтағы кәсіби және азаматтық даму жолындағы маңызды баспалдағы. Білім беру жүйесінде теория мен практиканың үйлесімі өте маңызды.

Тек теориялық біліммен шектелмей, оны тәжірибеде қолдану арқылы ғана оқушының тілдік қабілеті жан-жақты дамиды. Мысалы, мәтін талдау, эссе жазу, пікірталасқа қатысу, шығармашылық жобалар жасау сынды әрекеттер оқушының белсенділігін арттырып, алған білімін нақты жағдайда қолдануға үйретеді. Мұғалімнің рөлі – осы процесте шешуші мәнге ие. Педагог кәсіби әдістемелік қолдау көрсете отырып, оқушыға бағыт-бағдар береді. Дұрыс тандалған әдіс-тәсілдер, мақсатты түрде ұйымдастырылған оқу үдерісі оқылым дағдыларының сапалы дамуын қамтамасыз етеді. Тілдік оқылым дағдыларын дамыту – оқушының зияткерлік және рухани жетілуінің өзегі. Бұл процесс арқылы оқушы тек тілдің құрылымын меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар өз ойын жүйелі түрде жеткізуге, ұлттық мәдени құндылықтарды бағалауға және әлемдік өркениетке өзіндік үлесін қосуға бейімделеді. Сондықтан да оқылым дағдыларын дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды стратегиялық бағыты болуы тиіс. Тілдік оқылым дағдысы – бұл оқушының мәтінді дұрыс түсініп, талдау және өз ойын еркін жеткізу қабілеті. Бұл дағды арқылы оқушылар тілдің грамматикалық және семантикалық ерекшеліктерін меңгереді, сөйлем құрылымдарын түсінеді және мәтіннің негізгі идеясын ажыратады [1].

Лингвистикалық таным – тілдің құрылымы мен функцияларын тереңірек түсінуді, тілдік құбылыстарды салыстыру және талдау арқылы жаңа білім алу қабілетін білдіреді. Тілдік оқылым дағдысы осы танымды дамытуға тікелей әсер етеді, себебі оқылым барысында оқушы тілдің заңдылықтарын практикада қолданады [2].

Оқушылардың тілдік оқылым дағдыларын дамыту үшін түрлі әдіс-тәсілдер тиімді қолданылады. Соның ішінде деңгейлік тапсырмалар, мәтінді терең талдау, сұрақ-жауап әдісі, креативті жазу жұмыстары оқушылардың оқу үдерісіне деген ынтасын арттырып, мәтінді сыни тұрғыдан түсінуге, интерпретациялауға, ой түюге бағыттайды. Бұл тәсілдер оқушылардың лингвистикалық танымын кеңейтіп қана қоймай, тілдік құрылымдарды саналы түрде меңгеруіне мүмкіндік береді. Әсіресе, мәтінмен жұмыс барысында шығармашылық тапсырмалар мен проблемалық сұрақтар оқушылардың белсенділігін оятып, оларды өз ойын еркін жеткізуге баулиды [3].

Тапсырма: Креативті жазу – «Мәтінді түрлендір» әдісі

Мәтін: Оқушылар белгілі бір мәтінді оқып шығады (мысалы, шағын тарихи хикая немесе халық ертегісі). Тапсырма нұсқалары:

Мәтінді басқа кейіпкердің атынан қайта жазыңыз және оқиғаны қазіргі заманға бейімдеп баяндаңыз. Мәтіннің жалғасын өз қиялыңыз бойынша жазыңыз.

Бұл тапсырмалар оқушылардың:

мәтінді түсіну және шығармашылықпен жұмыс істеу,

грамматикалық құрылымдарды меңгеру дағдыларын қалыптастырады.

Теориялық грамматикалық білім мен орфографиялық ережелерді нақты мәтінмен жұмыс істеу арқылы практикада қолдану – оқылым дағдыларын жетілдірудің тиімді жолы. Бұл оқушылардың тілге деген құзіреттілігін арттырып, лингвистикалық танымын тереңдетеді [4].

Тілдік оқылым дағдысын қалыптастыру – оқушының лингвистикалық танымын дамытудағы маңызды құрал. Бұл дағдыны дамыту арқылы оқушылар тек тілдің құрылымын меңгеріп қоймай, оның мәдени және тарихи ерекшеліктерін түсінеді, сөйтіп ұлттық санасын қалыптастырады. Сондықтан қазақ тілін оқытуда оқылым дағдыларына баса назар аудару қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіғаппарова, Г. Е. «Тілдік оқылым дағдыларын дамыту әдістемесі», Алматы, 2019.
2. Сәрсенова, А. М. «Лингвистикалық таным және оқыту», Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Нұрғали, Б. Қ. «Қазақ тілін оқытудың жаңа әдістері», Шымкент, 2021.
4. Қожахметова, Д. Ж. «Теория мен практика: тілдік дағдыларды дамыту», Алматы, 2022.

АЗЫҚ-ТҮЛІК ӨНІМДЕРІНІҢ ҚҰРАМЫН ТАЛДАУ: ҚАНТ, ТҰЗ, ҚЫШҚЫЛДАР

Бакабаева Алия Бакбердиновна
химия және биология пәнінің мұғалімі
«Ж.Аймауытов атындағы ЖОББМ» КММ
Абай облыстық білім басқармасы

Жоба: «Дұрыс тамақтану» атты эксперименттік зерттеу

Қазіргі таңда салауатты өмір салтын ұстану мен дұрыс тамақтану – қоғам үшін өзекті мәселелердің бірі. Әсіресе, жас ұрпақтың бойына ерте кезден бастап тамақтану мәдениетін сіңіру – олардың денсаулығын сақтаудың маңызды жолы. Алайда күнделікті тұтынатын тағамдардың құрамында қанша тұз, қант, немесе қышқыл бар екенін көпшілік біле бермейді. Бұл көрсеткіштер

кейде нормадан әлдеқайда асып кетуі мүмкін, ал оның ұзақмерзімді салдары денсаулыққа зиян тигізуі ықтимал [1].

Орта білім беруде осындай мәселелерді зерттеу мақсатында мектеп оқушыларына тәжірибелік жобалар ұсынылуда. Соның бірі – «Дұрыс тамақтану» атты эксперименттік зерттеу жобасы. Бұл жоба арқылы оқушылар нақты азық-түлік өнімдерінің құрамын химиялық әдістермен талдап, тұтыну нормасын ескере отырып, денсаулыққа қауіп төндіретін факторларды анықтайды. Сонымен қатар, қышқыл-негіз индикаторларын қолдану арқылы тағам құрамындағы орта реакциясын анықтауға машықтанады. Бұл – теория мен практиканың үйлесуінің нақты көрінісі.

Азық құрамындағы заттарды анықтау

Азық-түлік өнімдерінің құрамындағы **қант, тұз және қышқылдар** – адам ағзасына тікелей әсер ететін негізгі компоненттер. Оларды бақылаусыз тұтыну семіздік, гипертония, диабет сияқты ауруларға әкеліп соғуы мүмкін [2].

1. Қант мөлшерін анықтау

Қант мөлшерін талдау үшін оқушылар тағамдардың жапсырмасындағы ақпаратты зерттеп, сонымен қатар **Фелинг реакциясы** немесе **Бенедикт реактиві** арқылы тәжірибе жүргізеді. Бұл әдістер көмірсулардың, әсіресе моносахаридтер мен дисахаридтердің бар-жоғын көрсетеді.

Мысал: Газдалған сусындарда немесе тәтті йогурттарда 100 мл-де 8–12 г қант болуы мүмкін. Бұл бір стақан сусынында 5–6 шай қасық қант бар екенін көрсетеді – бұл ДДСҰ (ВОЗ) ұсынған тәуліктік нормадан асады [3].

2. Тұз мөлшерін анықтау

Натрий иондары тұз құрамының негізгі көрсеткіші болып табылады. Оқушылар **AgNO₃ ерітіндісімен реакция** жүргізіп, хлор иондарының (Cl⁻) бар екенін анықтайды. Реакция нәтижесінде тұнба түзілсе – тағамда ас тұзы (NaCl) бар деген сөз.

Мысал: Қытырлақ чипс, консервіленген өнімдер мен шұжықтарда тұз мөлшері жоғары. Көп жағдайда 100 г өнімде 2–3 г тұз болады, бұл 1 тәуліктік норманың жартысынан көп [4].

Жобаның мақсаты мен барысы

«Дұрыс тамақтану» атты эксперименттік зерттеу жобасының мақсаты – оқушыларды салауатты өмір салтына бейімдеу, химиялық білімін өмірмен байланыстыру, зерттеушілік қабілетін дамыту.

Жобаның кезеңдері:

1. Ақпарат жинау: Тағам жапсырмасын оқу, құрамын саралау.
2. Эксперименттік жұмыс:

- Қантты Фелинг ерітіндісімен анықтау;
 - Тұзды AgNO₃ реакциясы арқылы табу;
 - Қышқылдықты индикаторлармен зерттеу.
3. **Талдау және салыстыру:** Нақты өнімдердегі нәтиже мен ДДСҰ ұсынған нормаларды салыстыру.
4. **Қорытынды шығару:** Зиянды тағамдар тізімін жасау және пайдалы баламаларын ұсыну.

1. Азық-түлік құрамындағы заттардың салыстырмалы кестесі

	Өнім атауы	Қант мөлшері (г/100г)	Тұз мөлшері (г/100г)	рН деңгейі (қышқылдық)	Қорытынды
	Газдалған сусын	10	0	3,0	Қант мөлшері жоғары, қышқыл орталы
	Йогурт (тәтті)	8	0,1	4,0	Қант бар, орта сәл қышқыл
	Чипс	1	2,5	6,5	Тұз өте көп, бейтарап орта
	Шұжық өнімі	0	3,0	6,8	Тұз мөлшері жоғары, бейтарапқа жақын
	Табиғи шырын (алма)	9	0	3,5	Қант мөлшері орташа, орта қышқыл

Ескерту: Қалыпты тағамда тәулігіне 5 г тұз және 25 г-нан аспайтын қант тұтыну ұсынылады

Білім беру мен өмірлік тәжірибені байланыстыру

Мұндай зерттеу жобалары оқушыларға тек химия пәнін жақсы меңгеруге емес, сонымен қатар **экологиялық сауаттылық, тағамтану мәдениеті, ғылыми ізденіс, сыни ойлау** сияқты өмірлік маңызды дағдыларды дамытуға көмектеседі [5].

Сонымен қатар, бұл жоба оқушыларға өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауды үйретеді. Оқушылар тағам таңдау кезінде жапсырмадағы ақпаратқа мән беруді, артық қант немесе тұз қосылған өнімдерден бас тартуды үйренеді. Бұл – мектеп қабырғасындағы білімнің өмірге тікелей әсер ететінін көрсететін айқын мысал. Қазіргі заман талабына сай оқушы тек теориялық біліммен ғана шектелмей, оны нақты өмірлік мәселелерді шешуде қолдана алуы тиіс. «Дұрыс тамақтану» жобасы – соған нақты мысал. Оқушылар азық-түлік өнімдерінің құрамын зерттей отырып, өз денсаулығына деген жауапкершілікті сезінеді, химиялық әдістерді практикада қолдануға машықтанады. Қант, тұз және қышқылдар сияқты тағам компоненттерін анықтауды үйрену – бұл тек химиялық білім емес, сондай-ақ саналы тұтынушы болуға жасалған алғашқы қадам. Мұндай жобалар тек білім беріп қана қоймай, сауатты, зерттеуші, салауатты тұлғаны тәрбиелеудің тиімді құралына айналып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР Денсаулық сақтау министрлігі. “Рационалды тамақтану қағидалары”. – Нұр-Сұлтан, 2021.
2. Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ). “Сахар, соль и жиры: рекомендации”. – Женева, 2020.
3. Амангелдиева, М. Тағам химиясы. – Алматы: Білім, 2019.
4. Жақыпова Г.Т. Химиялық тәжірибелер арқылы зерттеу жүргізу әдістемесі. // Химия және биология. – 2021. №2.
5. Ермаханова А.З. Мектептегі жобалық жұмыс арқылы оқушы құзыреттілігін дамыту. // Білім – Образование. – 2022. №5.

РАЗВИВАЮЩИЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ИНТЕРЕСА К РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ

Мустапанова Бакыт Алимгазиевна
учитель русского языка и литературы
КГУ «СОШ №16 школа имени
Толеубая Аманова»

Жунусова Асемгуль Салменовна
учитель русского языка и литературы
КГУ «СОШ № 12»
Область Абай, город Семей

Современная система образования направлена не только на передачу

знаний, но и на формирование у учащихся устойчивой мотивации к обучению. В условиях цифровизации и обилия внешних стимулов одной из главных задач учителя становится пробуждение интереса к предмету. Особенно это актуально на уроках русского языка и литературы, где успех обучения во многом зависит от эмоциональной вовлечённости и личной заинтересованности учащегося. В этом контексте развивающие игры становятся действенным средством повышения интереса, активности и эффективности восприятия учебного материала.

Развивающие игры: понятие и педагогическая ценность

Развивающие игры — это такие формы деятельности, в которых ученик, вовлекаясь в игровую ситуацию, одновременно развивает мыслительные процессы, внимание, память, речь и воображение. Главное отличие развивающей игры от развлекательной — её направленность на **когнитивное и личностное развитие** учащихся. В методике преподавания русского языка и литературы такие игры помогают формировать орфографическую зоркость, чувство стиля, понимание структуры текста, а также навыки литературного анализа [1].

Как игры повышают интерес к языку и литературе:

1. **Создают положительную учебную мотивацию.** Игра вызывает у учащихся эмоциональный отклик. На уроках русского языка, где часто требуется внимание к деталям и работа с абстрактными понятиями, игра помогает «разгрузить» психику и в то же время — сохранить внимание к теме.
2. **Активизируют познавательную деятельность.** Во время игры ученик не просто слушает учителя, а сам активно действует: ищет ответы, принимает решения, соревнуется, рассуждает. Например, игра «Орфографическая дуэль» требует знания правил и умения быстро ориентироваться в написании слов.
3. **Формируют коммуникативные навыки.** В играх типа «Ролевая дискуссия» или «Интервью с литературным героем» дети учатся выражать мысли, задавать вопросы, отстаивать свою точку зрения — всё это способствует **свободному владению языком** [2].
4. **Пробуждают интерес к литературе через творческое погружение.** Игры, связанные с художественными текстами (например, «Угадай героя», «Продолжи рассказ», «Собери цитату»), побуждают читать внимательнее, размышлять над текстом, обсуждать прочитанное с одноклассниками.

Примеры развивающих игр на уроках

Название игры	Цель	Краткое описание
«Словарный лабиринт»	Расширение лексикона	Учащиеся находят слова по теме, синонимы, антонимы и составляют предложения.
«Цитата героя»	Понимание образа персонажа	Игроки по цитате определяют литературного героя и объясняют выбор.
«Грамматическая рыбалка»	Закрепление морфологии и пунктуации	Учащиеся «вылавливают» правильные ответы среди «ошибок».
«Кто я?» (по персонажам)	Развитие аналитического мышления	Ученик описывает героя, не называя его, а другие угадывают.
«Продолжи рассказ»	Развитие письменной речи и креативности	Дети придумывают логическое продолжение литературного отрывка.

Игры и функциональная грамотность

Использование развивающих игр способствует формированию **функциональной грамотности**, поскольку ученики учатся применять знание языка в практических ситуациях. Например, при решении задач в форме квестов или при составлении диалогов с литературными героями ученик активизирует не только знания, но и жизненный опыт, логику, интуицию. Это особенно актуально в условиях новой системы оценивания, где акцент смещается от запоминания к применению и осмыслению [3].

Роль учителя в организации игр

Игровая деятельность требует от педагога особой подготовки: необходимо учитывать **возрастные особенности**, уровень знаний, интересы учеников, а также цели урока. Важно, чтобы игра не превращалась в развлечение ради развлечения, а оставалась средством обучения. Правильно организованная игра:

- включает всех учеников;
- имеет чёткие правила и критерии оценивания;
- обеспечивает рефлекссию после выполнения;
- связана с основным учебным материалом.

Заключение. Развивающие игры — это не только средство повышения интереса к русскому языку и литературе, но и мощный инструмент формирования **языковой культуры, грамотности и любви к чтению**. Они делают уроки живыми, увлекательными и полезными, раскрывают творческий потенциал учащихся и формируют устойчивую мотивацию к познанию. В условиях обновлённого содержания образования и ориентации на личностно-ориентированный подход роль игры в обучении становится всё более значимой.

Использованная литература

1. Назарова Е. А. «Развивающие игры на уроках русского языка: методика и примеры». – Москва: Просвещение, 2020.
2. Сидорова Л. И. «Игровые технологии в обучении литературе». – Журнал «Русский язык в школе», №2, 2021.
3. Министерство образования РК. «Функциональная грамотность: методические рекомендации». – Астана, 2022.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЗІРГЕ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ТҮРЛЕРІ

Алпиева Айман Тлеугажиевна
педагог-психолог

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімінің

«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы

№47 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация: Бұл мақала ерекше білім беруді қажет ететін (ЕБҚЕ) балаларға арналған психологиялық қолдау түрлерін талдайды. ЕБҚЕ балалардың психикалық, эмоциялық және әлеуметтік дамуына қатысты түрлі қиындықтар туындайды. Сондықтан олардың дамуында психологиялық қолдаудың маңызы зор.

Психологиялық көмек, арнайы түзету бағдарламалары,

әлеуметтік-психологиялық қолдау және отбасымен жұмыс істеу сияқты әдістер мен стратегиялар балалардың білім алуына және қоғамда бейімделуіне септігін тигізеді. Мақалада осы әдістер мен қолдау түрлері қарастырылып, олардың ерекше білім беру жүйесіндегі рөлі мен маңызы көрсетіледі.

Кілт сөздер: ерекше білім беру, психологиялық қолдау, түзету бағдарламасы, әлеуметтік бейімделу, эмоциялық даму, балалар психологиясы.

Кіріспе. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар — бұл өздерінің физикалық, психикалық, эмоциялық немесе әлеуметтік дамуы бойынша айтарлықтай қиындықтарға тап болатын балалар. Оларға арнайы білім беру бағдарламалары мен психологиялық қолдау көрсету қажеттілігі туындайды. Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың арасында мүгедек балалар, психоэмоциялық дамуы тежелген балалар, оқу және сөйлеу дағдыларында қиындықтар туындайтын балалар, аутизм спектрі бұзылған балалар және тағы басқалары бар. Психологиялық қолдау ерекше білім беруді қажет ететін балалардың оқудағы, қоғамда бейімделудегі, әлеуметтік қатынастардағы қиындықтарын жеңуге бағытталады. Психологтар мен арнайы мамандар балалармен әртүрлі әдістер мен тәсілдер арқылы жұмыс істейді, олардың тұлғалық дамуын, эмоционалдық жағдайын және оқудағы қиындықтарын шешу үшін кешенді тәсілдерді қолданады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық қолдау көрсету түрлері

Түзету-педагогикалық қолдау

Түзету-педагогикалық қолдау — ерекше білім беруді қажет ететін балалардың оқу барысында туындайтын қиындықтарын жеңуге бағытталған әдістер жиынтығы. Мұндай қолдау балалардың танымдық процестерін, әлеуметтік қатынастарын және эмоционалдық жағдайларын жақсартуға көмектеседі[1,27].

- **Жеке және топтық түзету бағдарламалары** — бұл бағдарламалар оқу процесінде балалардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес құрылады. Олар балалардың оқу дағдыларын дамытуға, әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға, коммуникативті қабілеттерін жақсартуға бағытталған.
- **Даму деңгейіне сәйкес түзету жұмысын ұйымдастыру** — балалардың дамуына байланысты арнайы тапсырмалар мен жаттығулар беріледі. Мысалы, сөйлеу қабілетінің дамуы үшін артикуляциялық жаттығулар, ми қабылдауының дамуы үшін логикалық тапсырмалар ұсынылады[2,19].

Жеке кеңес беру және психотерапия

Қазіргі қоғамда білім беру саласында әр баланың мүмкіндігі мен қажеттілігін ескеру — маңызды қағидаға айналды. Әсіресе, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға жан-жақты қолдау көрсету — олардың толыққанды дамуы мен әлеуметтенуі үшін аса қажет. Мұндай қолдаудың ең маңызды бағыттарының бірі — жеке кеңес беру мен психотерапия. Бұл тәсіл

балалардың ішкі әлемін тануға, эмоционалды тұрақтылықты сақтауға және өмірлік қиындықтармен күресуге мүмкіндік береді. Жеке кеңес беру – бұл бала мен маман арасындағы сенімді қарым-қатынасқа негізделген процесс. Кеңес беру барысында психолог баланың ішкі жан дүниесіне үңіліп, оның қорқыныштары мен мазасыздықтарын анықтайды. Әсіресе, ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін мұндай қолдау – өмірлік маңызы бар көмек. Өйткені олар көбінесе өздерін қоғамнан шет сезінеді, тіл табысу мен өз ойын жеткізуге қиындық көреді. Осындай жағдайда психологиялық кеңес беру олардың өзіне деген сенімділігін арттыруға, қоршаған ортамен дұрыс қарым-қатынас орнатуға көмектеседі.

Психотерапия – бұл тереңірек деңгейдегі қолдау көрсету түрі. Ол тек балаға ғана емес, оның отбасына да бағытталуы мүмкін. Өйткені ерекше қажеттіліктері бар баланың дамуына ата-ананың эмоционалды жағдайы, тәрбие беру стилі мен қолдау көрсету деңгейі де үлкен әсер етеді. Психотерапиялық әдістер – арт-терапия, ойын терапиясы, когнитивті мінез-құлық терапиясы сияқты тәсілдер – баланың мінез-құлқын, эмоцияларын реттеуге мүмкіндік береді. Осындай терапиялық жұмыстардың нәтижесінде бала өз-өзіне сенімді бола бастайды, өзінің сезімдерін тануға, қабылдауға және оларды дұрыс білдіруге үйренеді. Сонымен қатар, жеке кеңес беру мен психотерапия баланың оқу үрдісіне де оң әсер етеді. Эмоционалды тұрақты бала сабаққа жақсы көңілмен қатысып, оқудағы жетістіктерге оңай қол жеткізе алады. Ал керісінше, уайым мен ішкі қақтығыстарға толы бала үшін білім алу – үлкен кедергіге айналады. Сондықтан психологиялық қолдау – тек көмекші құрал емес, ерекше балалардың білім алу жолындағы басты тіректердің бірі.

Қазіргі таңда елімізде инклюзивті білім беру жүйесі дамып келеді. Бұл жүйенің сәтті жүзеге асуы үшін мектептерде кәсіби психолог мамандардың, әлеуметтік педагогтардың, дефектологтардың жұмыс істеуі қажет. Сонымен қатар, ата-аналар да психологиялық көмек алудың маңыздылығын түсініп, мамандармен бірлесе жұмыс жасауы керек. Жеке кеңес беру мен психотерапия – ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған кешенді көмектің маңызды бөлігі. Бұл әдістер арқылы балалар өз әлеуетін толық аша алады, өмірлік қиындықтарға қарсы тұру қабілетін дамытады және қоғамда өз орнын табуға мүмкіндік алады. Осындай жүйелі және кәсіби қолдау ғана нағыз инклюзивті қоғам құрудың негізі бола алады..

- **Жеке кеңес беру** — балаларға жеке кеңес берудің мақсаты олардың ішкі күйзелістерін, қорқыныштарын, өзіне деген сенімсіздігін жеңуге көмек көрсету болып табылады. Бұл бала мен психолог арасындағы сенімді қарым-қатынасқа негізделген.
- **Психотерапияның арнайы әдістері** — мысалы, арт-терапия, ойын терапиясы, когнитивті мінез-құлық терапиясы сияқты әдістер қолданылып, балалардың психоэмоциялық мәселелері шешіледі[3,15].

Эмоциялық және психологиялық қолдау

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың эмоциялық дамуы, өз-өзіне сенімділігі мен стресске қарсы төзімділігі төмен болуы мүмкін. Осы себепті психологиялық қолдау өте маңызды.

- **Психоэмоциялық тренингтер** — балалардың өз эмоцияларын тануға және басқаруға үйрететін арнайы тренингтер өткізіледі. Бұл олардың қорқыныш, алаңдаушылық, агрессия сияқты эмоцияларын жеңуге, әлеуметтік қарым-қатынастарды қалыптастыруға көмектеседі.
- **Әлеуметтік және эмоциялық дағдыларды дамыту** — балаларға өз эмоцияларын дұрыс білдіру, басқалармен өзара әрекеттесу кезінде әлеуметтік ережелерді сақтау дағдылары үйретіледі. Бұл оларды ұжымда жұмыс істей білуге, жеке және әлеуметтік қарым-қатынастарды дұрыс қалыптастыруға дайындайды.

- **Әлеуметтік бейімделу** — балалардың қоғамға және өз ортасына бейімделуін қамтамасыз ету үшін топтық жұмыс, ойын терапиясы, рөлдік ойындар сияқты әдістер қолданылады.

Отбасымен жұмыс

Отбасымен жұмыс — ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық қолдау көрсетудің маңызды аспектісі. Отбасы баланың эмоционалдық жағдайы мен дамуына үлкен әсер етеді. Сондықтан психологиялық көмек тек мектепте ғана емес, отбасында да ұйымдастырылуы тиіс.

- **Отбасылық кеңестер мен тренингтер** — ата-аналарға балаларымен дұрыс қарым-қатынас орнату, оларды қолдау әдістері бойынша кеңестер беріледі. Бұл олардың балаға қатысты мәселелерді дұрыс шешуге, тиімді көмек көрсетуге мүмкіндік береді.
- **Отбасылық психотерапия** — отбасында баланың даму мәселелерімен жұмыс жасау, отбасылық қатынастарды нығайту мақсатында психотерапия жүргізіледі.

Қосымша көмек көрсету және интеграциялау

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды толыққанды қоғамдастыра отырып білім алуына қол жеткізу үшін арнайы интеграцияланған бағдарламалар қажет.

- **Ішкі және сыртқы ресурстарды пайдалану** — мектептерде арнайы мамандар мен қызметкерлер (медбикелер, логопедтер, дефектологтар) балалармен жұмыс істейді, қажет болған жағдайда балаларды қосымша мамандарға (психологтар, психиатрлар) бағыттайды.
- **Инклюзивті білім беру** — мұндай балаларды мектептерде жалпы сыныптарға енгізу арқылы оларды оқыту, әлеуметтік қатынастарды дамыту және балалардың өзара қолдау көрсетулеріне жағдай жасау[4,3].

Психологиялық қолдау стратегияларының тиімділігі

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық қолдау көрсету баланың өзіндік мүмкіндіктерін ашуға және қоғамға бейімделуіне көмектеседі. Мұндай балалардың мектепте және қоғамда өздерін еркін сезінуі, өзіндік пікірлері мен көзқарастарын білдіруі үшін оларды барлық жағынан қолдау қажет.

Психологиялық қолдаудың тиімділігі келесі аспектілерде көрінеді:

- **Қоғамдық интеграция** — балалардың қоғамда, топта өз орнын табуы, мектепте және өмірде еркін бейімделуі.
- **Эмоционалды тұрақтылық** — балалардың өз эмоцияларымен жұмыс істей білуі, күйзелістермен күресуі.
- **Оқу процесіндегі жетістіктер** — балалардың оқудағы жетістіктері, өзін-өзі бағалау деңгейінің жоғарылауы.

Қорытынды. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға психологиялық қолдау көрсету — олардың жалпы дамуындағы маңызды кезең. Психологиялық көмектің әртүрлі түрлері балалардың жеке ерекшеліктеріне, әлеуметтік бейімделуіне және эмоциялық жағдайларына байланысты таңдалады. Мұндай қолдау баланың мектепте оқудағы жетістіктерін арттырып, оның қоғамда толыққанды өмір сүруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, отбасымен тығыз жұмыс жүргізу де баланың дамуына маңызды әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сейітова, Н. Ерекше білім беру: Психологиялық қолдау және түзету жұмыстары. Алматы: Мектеп баспасы. 2020.
2. Мұқашева, Г. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудағы психологиялық қолдау әдістері. Қазақстанның психология ғылымы. 2019.
3. Аманғали, С. Балалар психологиясы және психотерапия. Астана: Нұрсұлтан университеті баспасы. 2018.
4. Исаева, Ж. Отбасымен жұмыс жүргізудің психологиялық аспектілері. Отбасы және қоғам журналы. 2017.

РОЛЬ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ В ПАТРИОТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕГО ЗВЕНА

Джетписова Гульбаршин Сайдалиновна

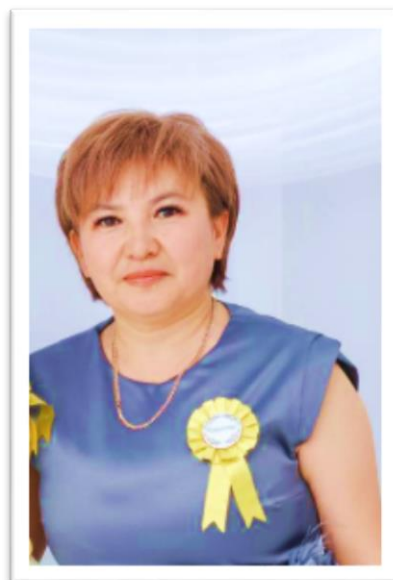
учитель музыки

КГУ «Школа-гимназия № 13 «ЭКОС»

города Кокшетау

отдела образования по городу Кокшетау

управления образования Акмолинской области»

Аннотация. В статье рассматривается значимость народной музыки как средства патриотического воспитания школьников, в частности учащихся среднего звена. Описывается влияние народных песен и мелодий на формирование национальной идентичности, ценностей и патриотического чувства у молодежи. Особое внимание уделяется методам и формам работы с народной музыкой в школьном обучении, а также роли учителей в воспитании патриотизма через музыкальное искусство.

Ключевые слова: народная музыка, патриотическое воспитание, учащиеся среднего звена, национальная идентичность, музыкальное воспитание.

Введение. Народная музыка является важной частью культурного наследия каждого народа. Ее мелодии, тексты и ритмы отражают традиции, обычаи и историю нации. В процессе обучения и воспитания школьников народная музыка может играть значительную роль в патриотическом воспитании, способствуя формированию у учащихся глубокого уважения к своей родной культуре, истории и традициям. Для учащихся среднего звена, находящихся в периоде формирования мировоззрения, народная музыка становится мощным инструментом, который способствует развитию чувства гордости за свою страну и народ, укрепляет национальную идентичность и формирует патриотические чувства.

Патриотическое воспитание через народную музыку

Народная музыка является не только источником удовольствия, но и важным средством формирования патриотических настроений. Через народные песни и музыкальные произведения дети могут лучше понять историю своего народа, его героическое прошлое, традиции и обычаи. Народная музыка помогает учащимся осознать их принадлежность к великой культурной традиции и ощущать ответственность за ее сохранение.

- ✓ **Историческая память.** Народные песни часто содержат в себе элементы исторической памяти, они рассказывают о ключевых событиях в жизни народа, о победах, поражениях, трудных периодах. Эти песни становятся важным инструментом для передачи исторического опыта следующему поколению.
- ✓ **Национальная идентичность.** Народная музыка помогает учащимся осознавать свою принадлежность к определенной культуре, формировать чувство гордости за свою страну и ее традиции.
- ✓ **Образцы морали и ценностей.** В народных песнях часто прославляются такие человеческие качества, как честность, доблесть, трудолюбие, патриотизм, любовь к родной земле. Эти ценности служат основой для формирования личности ребенка и его гражданской ответственности[1,14].

Формирование патриотических чувств у молодежи через музыку

Патриотизм формируется не только через изучение истории и литературы, но и через музыку. Народные песни становятся важным фактором воспитания чувства любви и уважения к Родине. Музыкальное восприятие культуры помогает учащимся не только знакомиться с культурным наследием своего народа, но и переживать его через эмоциональное восприятие[2,5].

- ✓ **Эмоциональное воздействие.** Музыка оказывает мощное эмоциональное влияние. Тексты народных песен, наполненные глубокими чувствами любви к Родине, родной земле, могут вызывать у школьников чувство гордости и принадлежности к своей культуре.
- ✓ **Образ героев и патриотов.** Через народные песни дети могут познакомиться с образами национальных героев, с народной борьбой за свободу и независимость, что способствует развитию чувства гражданственности[3,25].

Методы работы с народной музыкой в школе

Учителя музыки и другие педагоги могут активно использовать народную музыку для патриотического воспитания школьников. На уроках музыки и в других дисциплинах могут быть проведены следующие виды работы:

- **Изучение народных песен и мелодий.** Включение народных песен в программу обучения позволяет учащимся не только научиться исполнять эти произведения, но и понять их содержание, историю их появления, значение для народа.
- **Обсуждение исторического контекста песен.** Важно не только выучить песню, но и обсудить ее содержание, разобрать исторический контекст, в котором эта песня была написана. Это помогает учащимся увидеть связь между музыкальным произведением и реальными событиями из истории.
- **Музыкальные постановки и концерты.** Организация музыкальных мероприятий, на которых учащиеся исполняют народные песни, помогает закрепить полученные знания и вовлечь детей в культурную жизнь школы. Это может быть и сольное исполнение, и участие в хоровых ансамблях[4,16].

Применение мультимедийных технологий

Современные образовательные технологии позволяют значительно расширить возможности работы с народной музыкой. Использование мультимедийных материалов, таких как видеозаписи исполнения народных песен, их анализ, интерактивные презентации, способствует углубленному пониманию народной музыки и ее роли в патриотическом воспитании. Внеурочные занятия, связанные с народной музыкой, такие как творческие конкурсы, фольклорные праздники и музыкальные фестивали, могут стать дополнительным инструментом в патриотическом воспитании школьников. Эти мероприятия помогают учащимся не только узнать о народной музыке, но и сами стать активными участниками культурных традиций. Народная музыка играет неоценимую роль в патриотическом воспитании учащихся среднего звена. Она способствует формированию у школьников чувства гордости за свою страну, уважения к национальным традициям и истории. Важно, чтобы учителя и педагоги использовали народную музыку как важный элемент образовательного процесса, который помогает развивать патриотические чувства и воспитывать гражданственность у молодежи.

Музыка является мощным инструментом в формировании национальной идентичности и воспитании патриотизма, и ее использование в школе помогает создавать прочную основу для дальнейшего культурного и нравственного развития детей.

Список литературы:

1. Иванова, Н. С. Народная музыка как средство патриотического воспитания школьников. Москва: Просвещение. 2016.
2. Петрова, Л. А. Влияние народной музыки на воспитание гражданственности у подростков. Санкт-Петербург: Питер. 2018.
3. Соловьев, А. М. Фольклор и воспитание патриотизма в школе. Екатеринбург: УрФУ. 2020.
4. Хромова, В. В. Методы работы с народной музыкой в школьном обучении. Казань: Казанский университет. 2019.

ОЙЫН АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ – БАЛАБАҚШАДА БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕНІҢ ТИІМДІ ӘДІСІ

Кудышова Жанаргуль Кабылгазыевна
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Аннотация: Бұл мақалада балабақша тәрбиешілеріне арналған ойын арқылы оқыту әдісінің білім мен тәрбиеде қалай тиімді қолданылатыны талқыланады. Ойын – балалар үшін тек қана көңіл көтеру құралы емес, сонымен қатар олардың танымдық, әлеуметтік, эмоциялық және физикалық дамуына ықпал ететін маңызды әдіс. Ойын арқылы оқыту балалардың белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, білім алу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Мақалада ойынның түрлері, оның бала дамуындағы рөлі, балабақша тәрбиешісінің міндеттері мен ойын арқылы оқытудағы әдіс-тәсілдер қарастырылады.

Кілт сөздер: ойын арқылы оқыту, балабақша тәрбиешісі, баланың дамуы, әдіс-тәсілдер, білім беру, тәрбие.

Кіріспе. Балабақша жасындағы балалардың негізгі іс-әрекеті – ойын. Ойын арқылы балалар әлемді таниды, өздерінің эмоциялық және әлеуметтік дағдыларын дамытады. Ойын тек көңіл көтеру емес, баланың интеллектуалдық, физикалық және моральдық дамуына үлкен ықпал етеді. Балабақша тәрбиешісі үшін ойын – тәрбие мен оқытудың ең тиімді әдісі болып табылады. Балалар ойын барысында өздерін еркін сезініп, шығармашылық қабілеттерін көрсетеді. Ойын арқылы білім беру процесін ұйымдастыру баланың табиғи қызығушылығын оятып, оның дамуына оң әсер етеді. Ойын балалар үшін әлемді танып-білу және қарым-қатынас орнатудың негізгі тәсілі болып табылады. Ойынның балабақшада тәрбиелік және білімдік мәні зор, себебі ол келесі бірнеше аспектілерде маңызды рөл атқарады:

Танымдық даму. Ойын арқылы балалар түрлі тапсырмалар орындап, оларды шешуге дағдыланады. Мысалы, сандық ойындар мен басқатырғыштар баланың ойлау қабілетін, зейінін және логикалық ойлауын дамытады. Ойын кезінде балалар табиғат туралы, қоршаған орта, жануарлар мен өсімдіктер туралы білім алады. Ойынның бұл түрлері баланың абстрактілі ойлауын қалыптастырып, жаңа ақпараттарды меңгеру қабілетін арттырады.

Әлеуметтік дағдылардың қалыптасуы. Әлеуметтік ойындар балалардың бір-бірімен қарым-қатынас орнатуына, ортақ мақсатқа жетуге, топта жұмыс істеуге үйретеді. Рөлдік ойындар, топтық тапсырмалар балалардың ынтымақтастығын арттырады, тәртіпке бағынуға, ережелерді сақтауға, басқа балалармен жұмыс істеуге үйретеді. Мұндай ойындар баланың коммуникативтік дағдыларын дамытып, топта жұмыс істеу тәжірибесін береді[1,25].

Эмоциялық даму. Ойын – баланың эмоционалдық дамуы үшін аса маңызды құрал. Ойын арқылы балалар өздерінің сезімдерін, қорқыныштарын, қуаныштарын білдіреді. Сондай-ақ, ойын баланың сенімділігін арттырып, өз-өзіне деген бағалауды қалыптастырады. Топтық ойындар балалардың өзара түсіністігін күшейтіп, бір-біріне деген құрметті арттырады.

Физикалық даму. Қозғалыс ойындары баланың дене дамуында маңызды рөл атқарады. Олар қол-аяқ үйлесімділігін жақсартады, бұлшық еттерді дамытуға, төзімділікті арттыруға көмектеседі. Спорттық ойындар мен жарыстар балалардың денсаулығын нығайтып, энергиясын дұрыс бағытта қолдануға мүмкіндік береді[2,19].

Ойын арқылы оқытудың әдіс-тәсілдері

Ойын арқылы оқытудың бірнеше түрі мен әдіс-тәсілдері бар, олардың әрқайсысы бала дамуының белгілі бір аспектілерін жетілдіруге бағытталған.

Рөлдік ойындар. Рөлдік ойындар балаларға өздерін әртүрлі кейіпкерлер ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Бұл ойындар балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, сонымен қатар әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, "доктор мен науқас", "сатушы мен сатып алушы" сияқты ойындар балалардың қоғамдағы рөлдер мен қарым-қатынастарды түсінуге ықпал етеді.

Дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар балалардың білімін тереңдетуге бағытталған. Бұл ойындар түрлі тақырыптар бойынша жүргізіледі және балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Мысалы, "сөз құрастыру", "сандарды тап", "жануарлар мен өсімдіктерді тану" сияқты ойындар баланың зейінін, есте сақтау қабілетін дамытуға әсер етеді.

Қозғалыс ойындары. Бұл ойындар балалардың дене белсенділігін арттыруға және денсаулықтарын нығайтуға бағытталған. Ойындар түрлі физикалық жаттығуларды қамтиды және балалардың ептілігін, икемділігін дамытуға көмектеседі. Мұндай ойындар ойын алаңында, сыртта, немесе спортзалдарда өткізілуі мүмкін.

Қиял мен шығармашылық ойындар. Қиял мен шығармашылық ойындар балалардың фантазиясын дамытады. Оларды әртүрлі ертегілер мен әңгімелердің кейіпкерлері ретінде бейнелеу, өз ойыншықтарымен түрлі жағдайларды ойнау балалардың ойлау қабілетін арттырып, шығармашылықты дамытуға көмектеседі.

Табиғи ойындар. Табиғи ойындар балалардың қоршаған орта мен табиғатқа деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, бақшада, орманда өткізілетін ойындар балалардың өсімдіктер мен жануарлар әлемін зерттеуіне мүмкіндік береді. Бұл ойындар балаларды табиғатқа қамқор болуға, оны қорғауға үйретеді[3].

Балабақша тәрбиешісінің міндеттері

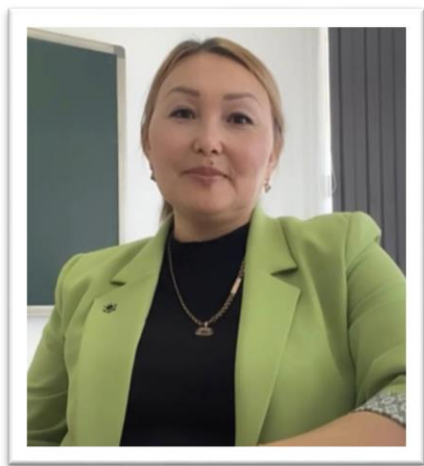
Ойын арқылы оқыту тәрбиешінің шығармашылық көзқарасын талап етеді. Тәрбиеші балаларды әртүрлі ойындарға тартумен қатар, олардың қатысуына, ойнауына қажетті жағдайлар жасауы тиіс. Тәрбиеші ойын барысында балаларға тиісті бағыт-бағдар беріп, қажетті білім мен дағдыларды меңгерту үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер мен құралдарды қолданады. Тәрбиешіге қойылатын міндеттер:

- **Ойынның ұйымдастырылуы:** Балалардың қызығушылығын арттыру үшін әртүрлі ойын түрлерін қолдану.
- **Ойынды мақсатты түрде жүргізу:** Ойынды тәрбие мен білім беру мақсатында тиімді пайдалану.
- **Балалардың дамуына бақылау жасау:** Ойын барысында балалардың дамуын бақылап, қажетті жағдайда түзетулер енгізу.
- **Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру:** Ойын арқылы балалардың өзара қарым-қатынас жасауды, топта жұмыс істей білуді үйрету[4,17].

Ойын – балабақшадағы білім мен тәрбиенің негізгі құралы болып табылады. Ол балалардың барлық дамуын қамтып, олардың жеке тұлға болып қалыптасуына маңызды әсер етеді. Ойын арқылы оқыту балалардың қызығушылығын оятып, білім алу процесін жеңілдетеді және қызықты етеді. Балабақша тәрбиешісі үшін ойын арқылы оқытудың әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалану балалардың дамуына зор ықпалын тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ермакова, Т. А. Балабақшадағы ойын арқылы оқыту. Алматы: Мектеп баспасы. 2017.
2. Мамырова, А. Т. Бала тәрбиесі мен білім беру әдіс-тәсілдері. Астана: Нұрсұлтан университеті баспасы. 2018.
3. Педагогика және психология журналдары.
4. Қараева, С. Ойын – баланың даму құралы. Қазақ педагогикасы журналы. 2019.

ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ОҢАЙ ӘРІ ҚЫЗЫҚТЫ ЕТІП ШЕШУ

Ажимханова Асемгуль Сериковна

математика пәнінің мұғалімі

E-mail: azhimhanova@mail.ru

«А.Ибраев атындағы жалпы орта

білім беретін мектебі» КММ

Семей қаласы, Қазақстан

Аңдатпа: Логикалық есептер оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға, шығармашылықты жетілдіруге және топта жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Олар адамның күнделікті өмірде кездесетін түрлі мәселелерді тиімді шешу қабілетін арттырады.

Мақалада логикалық есептердің білім беру жүйесіндегі орны, оларды шешу әдістері және есептерді қызықты етіп ұсынудың тәсілдері қарастырылады. Логикалық тапсырмаларды әртүрлі тәсілдермен ұсыну оқушылардың математикалық сауаттылығын жетілдіріп, шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға көмектеседі.

Кілт сөздер: логикалық есептер, аналитикалық ойлау, сыни ойлау, шешу әдістері.

Логикалық есептер – бұл адамның логикалық ойлауын, қорытынды жасау дағдыларын және фактілерді салыстырып, дұрыс шешім қабылдауға қабілетін дамытатын тапсырмалар. Бұл есептер тек математикалық білімнің негізі болып қана қоймай, оқушылардың өмірде кездесетін мәселелерді шешу дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі. Бірақ көптеген жағдайда логикалық тапсырмалар күрделі немесе қызықсыз болып көрінеді, бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетуі мүмкін. Осы мақалада, логикалық есептерді қызықты әрі қолжетімді түрде шешудің жолдары қарастырылады: интерактивті әдістер, ойын элементтері мен визуализация құралдарын пайдалану арқылы. Логикалық есептердің негізгі мақсаттары: Сыни және аналитикалық ойлау қабілетін дамыту, мәселені түрлі қырынан қарауға дағдыландыру, шығармашылық әлеуетті ашуға көмектесу.

Логикалық есептердің маңызы: Ойлау қабілетін жақсарту. Логикалық тапсырмалар жүйелі ойлауға үйретеді, мәселені дұрыс шешуге және жаңа ақпаратты тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Шығармашылықты дамыту: Логикалық есептер ерекше шешімдер табуды талап етеді, бұл стандартты емес ойлауды қалыптастырады. Қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру: Топтық жұмыс арқылы балалар бір-бірімен пікір алмасып, өзара ынтымақтастықты дамытуда. Кәсіби дағдыларды қалыптастыру: Логикалық ойлау мамандықтарда, әсіресе ақпараттық технологиялар мен инженерияда маңызды рөл атқарады.

Күнделікті өмірде пайдалану: Логикалық ойлау күнделікті тапсырмаларды тиімді шешуге, мысалы, уақыт пен қаржыны басқаруға көмектеседі. Логикалық есептердің білім беру жүйесіндегі орны: Логикалық тапсырмалар білім саласында маңызды рөл атқарады, себебі олар оқушылардың математика, физика, информатика сияқты пәндерге деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, логикалық есептер балалардың зейінін шоғырландыруға, ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді. Логикалық есептер көп жағдайда математикалық олимпиадалар мен түрлі жарыстарда қолданылып, оқушылардың терең білім алуына ықпал етеді. Математика пәнін оқыту арқылы мәселені талдай білу, нақтылау, қорытынды жасау сияқты логикалық дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Бұл процесс оқушылардың танымдық қабілеттерін белсенді түрде жетілдіреді. Логикалық есептердің ерекшеліктері. Ең алдымен шарттар мен ережелерді түсіну: Есептің мәнін толық түсініп, дұрыс қолдана білу қажет. Шешімнің әртүрлі жолдары: Бір есепті шешудің бірнеше жолы болуы мүмкін. Креативті ойлау: Логикалық тапсырмалар стандартты шешімдерден тыс тәсілдермен шешуді талап етеді. Логикалық есептер оқушылардың ойлау қабілетін, шығармашылық дағдыларын дамытуда аса маңызды рөл атқарады. Дегенмен, оларды дұрыс,

қызықты және тартымды етіп ұсыну өте маңызды. Мұғалімдер үшін логикалық тапсырмаларды әртүрлі тәсілдермен көрсетудің бірқатар тиімді әдістері бар:

1.Есепті күнделікті өмірмен байланыстыру: Тапсырманың шынайы өмірде кездесетін жағдайлармен байланысын көрсету балалардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, дүкенде сатып алу, саяхатта көлік таңдау немесе үй жануарларына қатысты есептер оқушылар үшін қызықты болуы мүмкін.

2.Ойын түрінде ұсыну: Ойын элементтері қосылған есептер оқушылардың белсенділігін арттырады. Мысалы, рөлдік ойындар, жарыстар немесе математикалық квесттер арқылы тапсырмаларды шешу.

3.Көрнекі құралдарды қолдану: Логикалық есептерді визуалды түрде ұсыну тапсырманың мағынасын түсінуге көмектеседі. Кестелер, диаграммалар, интерактивті тақта сияқты құралдар есеп шешуді жеңілдетеді.

4.Топтық жұмыс ұйымдастыру: Топтық жұмыс балалардың бір-бірімен қарым-қатынасын жасау дағдыларын жақсартады. Бұл тәсіл оқушыларға есепті бірлесіп шешуге мүмкіндік беріп, ынтымақтастықты дамытуға көмектеседі.

5.Жұмбақтар мен ребустар қосу: Оқушыларға қызықты жұмбақтар мен ребустар ұсынып, олардың ойлау қабілетін дамытуға болады.

Логикалық есептерді қызықты етіп шешу әдістері оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырады. Өмірмен байланыстыру, ойын түрінде ұсыну, көрнекіліктерді пайдалану, топтық жұмыс пен жұмбақтарды қосу арқылы мұғалімдер оқушыларға есептерді жеңіл әрі қызықты түрде ұсынуға мүмкіндік алады. Бұл тәсілдер оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, олардың математикалық сауаттылығын арттыруға көмектеседі. Логикалық есептерге мысалдар келтірейік:

1-есеп. 3 маймыл 3 минутта 3 банан жейді. 6 маймыл 4 минутта неше банан жейді?

Шешуі: 3 маймыл 3 минутта 3 банан жейді деген шартты қарастырайық. Демек, 1 маймыл 3 минутта 1 банан жейді.

6 маймыл 4 минутта неше банан жейді?

1 маймыл 1 минутта $1/3$ банан жейді.

6 маймыл болса, 1 минутта $6 \times 1/3 = 2$ банан жейді.

Ал 4 минутта 6 маймыл $4 \times 2 = 8$ банан жейді.

Жауабы: 6 маймыл 4 минутта 8 банан жейді.

2-есеп. Төрт санның қосындысы 100-ге тең. Бірінші санды 4-ке арттырсақ, екіншісін 4 есе арттырсақ, үшінші санды 4-ке кемітсек, төртінші санды 4 есе кемітсек, нәтижесінде тең мәндер болады. Осы сандарды тап.

Шешуі: $a+b+c+d=100$ (1)

$a+4 = 4b = c - 4 = (d)/(4)$

Теңдеуге қоямыз $4b - 4 + b + 4b + 4 + 16b = 100$

$$25b = 100$$

$$b = 100 \div 25$$

$$b = 4$$

теңдеулер жүйесіне қояйық.

$$a = 4 \times 4 - 4 = 12; b = 4; c = 4 \times 4 + 4 = 20; d = 16 \times 4 = 64$$

Жауабы: $a=12; b=4; c=20; d=64$

Логикалық есептерді қызықты әрі жеңіл шешу үшін, оларды өмірмен байланыстырып, ойын элементтері мен топтық жұмыстарды қолдану маңызды. Көрнекі құралдар мен интерактивті әдістер есепті түсінуді жеңілдетеді. Бұл тәсілдер оқушылардың математикаға деген қызығушылығын арттырып, шығармашылық пен ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.Құдайбергенов Ж. (2019), Математикадан логикалық тапсырмалар. – 45б

2.Алдамұратова Г. (2018) Логикалық есептер және олардың шешу жолдары. – 78б

3.Жұмабаев Қ. (2020) Математика пәнінде логикалық ойлау қабілетін дамыту. – 102б.

4.Аманжолов А. (2017) Математика және логика: Теория және практика. – 55б

5.Кенжебеков Р. (2016) Логикалық тапсырмалар мен олардың қолданылуы.- 61б

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.

Ли Ксения Геннадиевна

учитель английского языка

ТОО «Казахстанская Интеллектуальная школа «Байтерек»

Обучение чтению — одна из важнейших задач начального и среднего образования. Чтение не только служит средством восприятия письменной информации, но и выступает как основа для формирования других речевых и когнитивных навыков учащихся. Именно через чтение осуществляется письменное общение, расширяется словарный запас, усваиваются лексико-грамматические структуры, а также формируется база для последующего развития устной речи и письма.

В современной педагогике чтение рассматривается не просто как технический навык, но как сложный психолого-лингвистический процесс, включающий восприятие, переработку и осмысление письменного текста. Этот процесс требует активной работы внимания, памяти, воображения и логического мышления. В связи с этим обучение чтению требует системного подхода, постепенности, дифференциации и опоры на психофизиологические особенности учащихся.

По мнению Л.С. Цветковой, чтение представляет собой не что иное, как целенаправленную интеллектуальную деятельность, включающую восприятие письменной речи и её осмысление. Автор подчёркивает сложность данного процесса, обусловленную взаимодействием различных высших психических функций, таких как восприятие, мышление, память. То есть чтение — это не механическое декодирование букв в звуки, а активная мыслительная работа, связанная с анализом, синтезом, прогнозированием и пониманием смысла. Особую роль в обучении чтению играет развитие познавательной активности учащихся. Чтение помогает формировать интерес к окружающему миру, развивает способность к анализу информации, стимулирует воображение и творческое мышление. Через чтение ребёнок знакомится с культурным и речевым наследием, что способствует не только интеллектуальному, но и нравственному воспитанию.

Важно отметить, что качественное обучение чтению невозможно без системной работы над развитием речи учащихся. Словарный запас, грамматический строй речи, орфографическая и пунктуационная грамотность — всё это тесно связано с тем, насколько эффективно ребёнок овладевает чтением. Поэтому уже с начальных классов необходимо уделять внимание не только технике чтения (темпу, правильности, интонации), но и глубине понимания текста, способности анализировать, делать выводы, высказывать своё мнение.

Таким образом, обучение чтению в начальной и средней школе является фундаментом всего последующего образования. От того, насколько успешно ребёнок овладеет этим навыком, зависит его способность к обучению в других предметных областях, его общий интеллектуальный и речевой уровень. Педагогам важно помнить, что чтение — это не просто умение, а сложная интеллектуальная деятельность, требующая внимания, индивидуального подхода и постоянной поддержки. Обучение чтению в средней школе организуется на основе специальных принципов (С. К. Фоломкина):

- Обучение чтению должно представлять собой обучение речевой деятельности.
- Чтение рассматривается как познавательный процесс.
- Обучение чтению должно опираться на опыт чтения на родном языке. Обучение чтению предусматривает овладение определенным языковым материалом.
- Обучение чтению должно включать не только рецепцию, но и репродуктивную деятельность учащихся.

В обучении мы можем использовать чтение не только как средство, но и как цель обучения. Чтение как средство обучения отлично обеспечивает более лучшее понимание, а

также запоминание языкового материала, способствует формированию различных умений и навыков речевой деятельности. Чтение как цель обучения способствует извлечению нужной информации из письменных источников. Чтение как цель предполагает обучению четырем видам чтения: изучающему, ознакомительному, просмотровому и поисковому.

Давайте рассмотрим цели каждого вида чтения.

1. Цель изучающего вида чтения — максимально точное восприятие и понимание всей информации в тексте и ее осмысление.

2. Цель ознакомительного чтения — извлечение основной информации, а также задача выяснить какие вопросы и каким образом решаются в тексте.

3. Цель просмотрового чтения — извлечение темы и составления общего представления о тексте.

4. Цель поискового чтения — извлечение из текста нужной информации, нахождение в тексте определенных данных (указаний, фактов, и т. д.).

Работа с текстом на уроках английского языка включает в себя использование целенаправленных упражнений, которые делятся на 3 этапа: предтекстовый, текстовый и послетекстовый.

Цель предтекстового этапа — заинтересовать и мотивировать к работе с текстом, выявление содержания текста с опорой на заголовки, картинки; работа со словарем; формулировка предтекстовых заданий.

Текстовый этап включает в себе первое чтение текста и связано с пониманием основной информации. Повторное чтение связано с пониманием и оценкой деталей текста.

Цель послетекстового этапа — проверка понимания, обобщение и интерпретация полученной информации.

Рассмотрим несколько примеров упражнений на предтекстовом, текстовом и послетекстовом этапах в обучении чтению учащихся в школе. Предтекстовый этап или изучающее чтение: — сопоставьте заголовки с картинками(фотографиями); соедините значения с выделенными словами в тексте.

Текстовый этап или ознакомительное чтение: — прочитайте опорные слова и словосочетания из текста и назовите его тему, также можно ориентироваться на картинки; — прочтите утверждения и ответьте какие из них правдивы, а какие нет; — поставьте абзацы в правильном порядке; — сопоставьте абзацы с подходящими заголовками.

Послетекстовое или просмотровое чтение: — просмотрите выделенные в тексте слова и сопоставьте их с их значениями; -ответьте на вопросы по тексту; -охарактеризуйте текст.

В начальной школе преобладает чтение вслух, но оно является средством приобщения к чтению про себя, являясь подчиненной формой чтению вслух.

Чтение на любом уровне развития имеет практическую ценность и связанное с этим ощущение успеха. Чтение повышает интерес учеников к иностранному языку.

В результате чтения большого количества текстов у детей развивается ощущение погружения в иностранный язык, благодаря чему негативное влияние родного языка ослабляется, тем самым облегчая последующее развитие устной речи. Кроме того, чтение создает возможности видеть слово в контексте, для установления прямых связей между словом и понятием. Поэтому, независимо от цели и задачи обучения, его необходимо начинать с чтения.

Литература:

1. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика. — М., 2004. — 336 с.
2. Методика преподавания иностранных языков: общий курс / А. Н. Шамов. — М., 2008. — 253 с.
3. Методика преподавания иностранного языка: учеб. пособие / Т. П. Леонтьева. — Мн., 2015. — 239 с.
4. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справ. пособие / Е. А. Маслыко и др. — Мн., 1996. — 522 с.

ИНТЕГРАЦИЯ МЕТОДИЧЕСКИХ ЗАДАЧ И СБОРНИКА РЕЦЕПТУР В ПОДГОТОВКЕ ТЕХНОЛОГОВ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ

Григорьева Елена Владимировна
мастер производственного обучения
учреждение «Технологический колледж города Семей»

Аннотация. Статья посвящена интеграции методических задач и сборников рецептов в процессе подготовки технологов общественного питания. В статье рассматриваются особенности использования методических материалов и сборников рецептов как эффективного инструмента для формирования профессиональных компетенций студентов, обучающихся на направлениях, связанных с общественным питанием. Рассматривается важность комплексного подхода, включающего теоретические знания, практические навыки и способности к инновационному применению рецептов в реальных условиях.

Ключевые слова: технологи общественного питания, методические задачи, сборники рецептов, профессиональные компетенции, обучение.

Введение. Подготовка квалифицированных специалистов в области общественного питания требует комплексного подхода к обучению. Важным элементом образовательного процесса является интеграция теоретических знаний, практических навыков и специализированных материалов, таких как методические задачи и сборники рецептов. Эти ресурсы помогают студентам не только овладеть необходимыми навыками, но и развить креативный подход к решению профессиональных задач в области питания.

Роль методических задач в обучении технологов общественного питания

Методические задачи являются важным инструментом для обучения студентов специальности «Технология продукции общественного питания». Они способствуют развитию критического мышления, аналитических способностей и практических навыков. Решение таких задач помогает студентам:

- Применять теоретические знания на практике. Методические задачи часто связаны с реальными проблемами и ситуациями, с которыми технологи сталкиваются на практике.
- Развивать способности к анализу и планированию. Технологи общественного питания должны уметь анализировать ингредиенты, методы приготовления и производственные процессы.
- Создавать инновационные решения. В условиях конкурентного рынка важно, чтобы технологи могли адаптировать рецептуры, учитывать изменения в потребительских предпочтениях и внедрять новые технологии.

Методические задачи должны быть разнообразными и охватывать все этапы технологического процесса: от выбора рецептуры до разработки технологических карт и учета экономической эффективности[1,37].

Значение сборников рецептов в подготовке технологов

Сборники рецептов являются неотъемлемой частью учебных материалов для студентов специальности «Технология продукции общественного питания». Эти сборники помогают:

- Упорядочить информацию. Рецептурные сборники содержат стандартные рецепты для большинства блюд, что облегчает поиск нужной информации и позволяет быстрее ориентироваться в процессе приготовления.
- Развивать творчество. Вместо простого повторения стандартных рецептов, студенты должны уметь адаптировать их под нужды конкретного заведения, учитывать особенности продуктов и сезонность[2,15].

- Изучать стандарты качества и технологии. Сборники рецептур включают не только список ингредиентов, но и подробное описание всех этапов приготовления, что помогает студентам освоить правильные методы работы.

Для технолога общественного питания важно не только знать рецепты, но и уметь их адаптировать с учетом особенностей клиентской аудитории, требований безопасности и санитарных норм.

Интеграция методических задач и сборников рецептур: как это работает на практике

Интеграция методических задач и сборников рецептур в образовательный процесс предполагает их использование в комплексных учебных проектах, которые моделируют реальные условия работы технолога общественного питания. Это включает:

- Практическую работу с рецептами. Студенты, решая методические задачи, должны не только выбрать рецепты из сборников, но и адаптировать их под специфические требования (например, диетические или национальные особенности).
- Анализ и разработку технологических карт. Важной задачей является создание технологической карты для блюд, что требует глубоких знаний рецептуры, технологии приготовления и учета экономической составляющей.
- Контроль качества и безопасности. Студенты должны уметь работать с нормативными документами, обеспечивать безопасность продуктов и контролировать качество приготовления[3,47].

Примером может служить проект, в котором студентам предлагается разработать меню для кафе, используя сборники рецептур и решая при этом методические задачи, связанные с экономической эффективностью, временем приготовления и качеством обслуживания.

Преимущества интеграции методических задач и сборников рецептур в обучении

1. Повышение профессиональных компетенций. Студенты, работающие с реальными материалами и решающие практические задачи, получают навыки, которые непосредственно применимы в профессиональной деятельности.
2. Развитие критического мышления и креативности. Комбинирование теоретических знаний и практических задач способствует формированию у студентов способности к инновационному подходу в решении профессиональных проблем.
3. Увеличение практической направленности обучения. Сборники рецептур и методические задачи становятся связующим звеном между теорией и практикой, помогая студентам готовиться к реальным рабочим условиям.

Интеграция методических задач и сборников рецептур является важным этапом в подготовке технологов общественного питания. Этот подход способствует не только развитию теоретических знаний студентов, но и повышает их практические навыки, что необходимо для успешной профессиональной деятельности. Использование таких материалов позволяет создать условия для формирования компетентных, креативных и ответственных специалистов, способных решать задачи в условиях быстро меняющегося рынка общественного питания.

Список литературы:

1. Николаева, Л. В. Методические задачи в подготовке технологов общественного питания. Москва: Издательство "Просвещение". 2018.
2. Кравченко, О. Н. Сборники рецептур: от стандартов к инновациям. Санкт-Петербург: Питер. 2017.
3. Шевченко, Н. А. Образование в сфере общественного питания: современный подход. Екатеринбург: Уральский университет. 2019.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ЖӘНЕ ЕСЕПТЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Раймханова Меруерт Бауржановна
бастауыш сынып мұғалімі
Абай облысы, Жарма ауданы, Әуезов кенті,
«Бақыршық орта мектебі»
e-mail: meruert-s@mail.ru

Бастауыш мектептегі оқыту үрдісінің негізгі мақсаты оқушыларға білім беру ғана емес, сонымен бірге олардың ойлау қабілетін дамыту және белсендіру. Балалардың ойлауын дамыту туралы М.Жұмабаевтың сөзімен алсақ: «Ойлау жанның өте бір қиын, терең ісі. Жас балаға ойлау тым ауыр, сондықтан басқыштап іс істеу керек. Оқулықтағы берілген тапсырмалар, суреттер баланың жанына дұрыс әсер ететіндей, оқушының оқуға, білімге деген ынта – ықыласы, құштарлығы болуы керек». Оқу материалы балалардың ойлау қабілеті жетерліктей жас ерекшеліктерін ескере ұйымдастырылса ғана, оның ойлау қабілетінің дамуына мүмкіндік туады. Сондықтан да мұғалім балаларды сабақта талабын шаттандыратындай, ойын оятатындай, белсенділігін, саналы ойлана білуін, ой-өрісінің дамуын, олардың іскерлігін дамытатындай болу керек. Оларды қиындықты жеңе білуге, төзімділікке баулу мұғалімнің басты міндеті. «Логикалық ойлау – логикалық сөйлеудің негізі, ал мұны – логикалық сөйлеуді ұстаз дамытуға тиіс», деп көрсетті К.Д. Ушинский. Логикалық ойлаудың ерекшелігі – қорытындылардың қисындылығында, олардың шындыққа сай келуінде. Логикаға түскен құбылыс түсіндіріледі, себептері мен салдарлары қатесіз анықталады. Ұғымдар арасындағы байланыстар мен қатынастар логикалық ойлау жолымен ашылады. Бұл байланыстар мен қатынастардың дұрыстығын теріске шығаруға болмайтыны пікірлерде көрсетіледі. Оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерін дамыту жөнінде ғалымдар А.В. Запорожец, Л.Н. Венгер, И.С. Якиманская еңбектерінде нақты анықтама берілді. Авторлардың пікірлерінше «Логикалық ойлауды дамыту» дегеніміз:

- барлық логикалық ойлау операцияларын (талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау, саралау) арнайы жүйелі түрде қалыптастыру;
- ойлау белсенділігін, өзбеттілігін дамыту;

Бастауыш сынып баланың логикалық ойлауын дамытудың негізгі кезеңі деп есептеледі. Өйткені логикалық ойлау кейінірек бейнелік ойлаудың негізінде қалыптасады, ауқымы кеңірек мәселелерді шешуге ғылыми білімдерді меңгеруге мүмкіндік береді. Ал оқушылардың ойлауын дамытып, дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйрету – математика сабағының міндеті. Жаңа буын математика оқулығының басты ерекшеліктерінің бірі – оның әрбір сабаққа лайықталған материалы, негізінен алғанда, төрт текті жаттығулардың тобынан тұрады. Солардың бірі — балалардың шығарамашылық іс-әрекетке бейімдеу мақсатын көздейтін, «Атамұра» баспасы бойынша оқулықта жасыл түсті қоршауға, ал «Алматыкітап» баспасы бойынша әр сабақта қалыптан тыс және қызықты жаттығулар, шығармашылық деңгейге арналған логикалық есептер, тапсырмалар беріледі. Ол жаттығулар негізінен балалардың логикалық ойлау қабілетін, ақыл-ойын дамытуды көздейді. Ондай жаттығуларды орындау барысында оқушылар мазмұнға сәйкес объектілерді бақылайды, байқайды, салыстырады; сондай-ақ әр алуан ақыл-ой іс-әрекеттерін орындайды, практикалық жұмыстар жүргізеді, зерделілік білдіреді, ізденеді, болжам айтады және оны негіздеп беруге немесе дәлелдеуге талпынады, математикаға деген қызығушылығын, ынта-ықыласын тудырады. Бұл жаттығулардың бәрі арнайы жүйе құрайды. Оларды орындай алмаған оқушыға білімінің көрсеткіші ретінде нашар баға қоймайды, ал оны орындаған оқушыны мадақтаған жөн. Қазақстан Республикасы бастауыш білімнің мемлекеттік стандартына сәйкес, математикалық білімнің жаңа мазмұны

біртекті емес және әр түрлі екі деңгейді қамтиды. Олар міндетті және мүмкін деңгейлер. Міндетті деңгейге бастауыш мектеп көлеміндегі берік игерілуі тиісті материалдар жатады. Ал, мүмкін деңгейге, мазмұны тұрғысынан алғанда, негізгі мәселемен үйлесетін, алайда оқушының математикалық ой-өрісін кеңейтуге бағытталатын, үйреншікті емес түрде ұсынылатын және де оны орындау шығармашылық іс-әрекетпен ұштасатын материалдар жатады. Баланың жас ерекшелігіне, зейініне сай, әдейілеп ұйымдастырылған логикалық ойын-ребус, сөзжұмбақ, қызықты әзіл-есептер, жұмбақ-есептер баланың ой-ақылын, дүниетанымын кеңейтеді, мінез-құлқын, ерік-жігерін қалыптастырады және де сабаққа қызығушылығын арттырады. Мысалы:

1. *Үстел үстінде 3 қияр, 2 сәбіз, және 5 апельсин тұрған. Үстел үстіндегі барлық көкөністер қанша? (Шешуі: 5 көкөніс, апельсин жеміске жатады.) - 2 сынып.*

2. *Айбек пен Торғын әрқайсысы 10 жаңғақтан терді. Айбек Торғынға өзінің жаңғақтарының 4-еуін берді. Торғынның жаңғақтары қаншаға артық болды? (Шешуі: 8-ге артық) - 2 сынып.*

3. *Екі стаканға бірдей су құйдың. Оның біреуін тарелкаға төңкердің. Қайсы стаканда су көп? (бірдей). - 2 сынып.*

Баланың ой-қиялын дамытуда логикалық сұрақ-тапсырмалардың орны бөлек. Мысалы: 1.1 жанұядағы ағайынды 2 жігіттің әрқайсысының 1 апасы, 1

қарындасы бар. Ол жанұяда қанша бала бар? (4).

2. *Қарындашты тең етіп 2-ге бөлгенде, неше қарындаш шығады?*

3. *Автобус оң жаққа бұрылғанда, ішіндегі жолаушы қайда бұрылады?*

Логикалық жаттығулар:

1. *Айжан мен Маржанның әкелерінің аттарын ата. Айжан мен Маржан – Асқар мен Мұраттың қыздары. Айжан Асқардың қызынан үш жас кіші болса, бұлардың әрқайсысының әкелерінің аты кім? (Шешуі: Айжан-Мұраттың, Маржан-Асқардың қызы.)*

2. *Велосипед дөңгелегінде 8 шабақ бар. Барлық шабақтардың арасында неше аралық болады? (Шешуі: 8 аралық)*

3. *Екінші сыныптың оқушылары екі-екіден жұптасып тұрды. Сәкен мен Дәурен жетінші жұп болды. Олар алдынан санағанда жетінші жұп болды, ал артынан санағанда төртінші жұп болды. Сыныпта қанша оқушы бар? (Шешуі: 20 оқушы)*

Қызықты әзіл-есептер: 1. Олжас пен Жандос жасырынбақ ойнады. Олжас кәрі еменнен 12 қадам солға, 5 қадам оңға, қайтадан 4 қадам солға, 11 қадам оңға жүрді. Олжас қайда тығылды? (Шешуі: кәрі еменнің түбіне)

2. *Дорбадағы 10 асықты 10 бала бір-бірлеп алды. Сонда бір асық дорбада қалды. Бұл қалай?*

3. *10 жасар Арман шашын тақырлап алдырып тастады да ойланды. Егер менің шашым айына 1 см өсетін болса, 20 жасқа келгенде, менің шашымның ұзындығы қандай болар еді? (Шешуі: 120 см) - 4 сынып.*

Математикалық ойлауды өрістету үшін оқушыларды қызықтыратын, ынтасын арттыратын есептерді қарастыру дұрыс. Ондай есептерге зерттеу элементтері бар логикалық есептер, ойын есептер, ертегі есептер жатады. Бұған берілген есепті шығарғанда кеткен қатені табу, есепті бірнеше жолмен шығару, өздігінен есеп құрастырту кіреді. Есеп зерделікке, қиялдауға, логикалық ойлауға, тапқырлыққа, байкампаздыққа, есепті шешу тәсілдерін меңгеруге тәрбиелейтіндей болуы керек. Логикалық есеп дегеніміз - арнайы формула қолдануға келмейтін, әрқайсысына өзінше талдау жасаулы қажетсінетін есептерді айтады. Математикадан бастауыш сыныпта өтілетін, бірақ қиын шығарылатын есептер мен тапқырлықты талап ететін логикалық есептер астарласып келуі тиіс. Берілетін есептер оқушылардың жас шамасына шақталып, оқушыны жасытпай, қайта жігерлендіріп, математикалық инициативасын арттыратындай, түсіндірілуі жеңіл, тұжырымдалуы қысқа болғаны жөн. Логикалық есептер сан алуан болғанымен, төмендегідей ортақ қасиеттері бар:

1. *Логикалық есептердің шешу жолы белгісіз. Олардың шешіміне жету «ойдың броундық қозғалысы» тәрізді, яғни байқап көру, қателесу әдісімен іске асады. Байқап көру арқылы іздену жеке жағдайларда негізгі шешімге бастайтын тізгінді қолға ұстатады.*

2. *Логикалық есептер оқушының пәнге қызығуына, белсенділігіне негіз болады. Есептің сюжетінің шешілу жолының әдеттен тыс болуы балаға жақсы әсер етеді.*

3. *Логикалық есептер ойлау заңдылықтарын білуге негізделіп жасалады.*

Міне, осындай есеп түрлерін жүйелі түрде қолдану аталған ойлау операцияларын дамытуға, балалардың математикалық түсініктерін қалыптастыруға жағдай жасайды. Логикалық есептерді шығару көбінесе байқап көріп іздену процесімен жүреді. Ойша болжай білу балалардың бойындағы тапқырлық пен аңғарымпаздықты байқатады. Тапқырлық -шығармашылықтың ерекше көрінісі, ол талдау, салыстыру, жалпылау, байланыстарды анықтау, ұқсастыру, тұжырымдау ой қорыту нәтижесінде байқалады. Ал аңғарымпаздықтың белгісі нақты жағдайды ой елегінен өткізіп, өзара байланыстарды анықтай білу, соның негізінде есеп шығарушы бір тұжырымға келіп, ойын топтайды.

М: Есеп № 1. 5 оқушы 5 жұмыртқаны 5 минутта пісірді. 10 оқушы 10 жұмыртқаны неше минутта пісіреді? - оқушы ойланбастан 10 минутта деп жауап берді. Мақұл деймін. Ал сонда 100 оқушы 100 жұмыртқаны қанша уақытта пісіреді? сасып қалған олар ойланыңқырап тұрып, кешірерсіз, адам және жұмыртқа саны қанша болса да бәрібір пісу уақыты 5 минут екен - дейді.- 4-сынып.

Есеп № 2. Ересек адам жүрегі 1 минутта 5 литр қан айналдырса, 1 сағатта неше литр қан айналдырады? 1 тәулікте ше? Оқушылар алдымен сағатты және тәулікті минутқа айналдыру керек екенін тапты. Демек, 1 мин - 5л. 1 тәул - ? $1 \text{ тәул} = 24\text{сағ} = 1440\text{сағ}$.

Жауабы: 1 сағ – 300 л. 1 тәул – 7200 л қан.

Есеп № 3. Балықшы бекіре, шабақ, сазан және шортан аулады. Бекіре шабақтан екі есе көп, шабақ сазаннан үш есе көп, ал шортан 15-тен кем екені белгілі. Барлық ұсталған балықтың саны 41 болса, балықшы әр түрінен жеке алғанда қанша балықтан ұстады?

Шешуі: Есептің шарты бойынша сазан көп болмауы керек, сондықтан ;«соңғы» ретте, әрине сазанның санын аламыз. Айталық, балықшы бір ғана сазан ұстады дейік, онда шабақ - үшеу, бекіре алтау, ал шортан отыз бір болып, есептің шартына қайшы келеді. Енді сазаннан екеу болсын дейік, онда шабақ - алтау, бекіре он екі, ал шортан - жиырма бір. Бұл да есептің шартына сай келмейді. Ендеше үш сазан ұстады дейік, бұдан шабақ тоғыз, бекіре он сегіз, ал шортан - он бір. Енді төрт сазан ауланды делік, яғни шабақ он екі, бекіре жиырма төрт, шортан - біреу. Сонымен есептің екі жауабын алдық. 1)3 сазан, 9 шабақ, 18 бекіре, 11 шортан. 2)4 сазан, 12 шабақ, 24 бекіре және бір шортан.

Есеп № 4. Айжан мен Маржанның әкелерінің аттарын ата. Айжан мен Маржан - Асқар мен Мұраттың қыздары. Айжанның Асқардың қызынан үш жас кіші болса, бұлардың әрқайсысының әкелерінің аты кім? (Ж: Айжан - Мұраттың қызы. Маржан - Асқардың қызы.)

Есеп № 5.Арман, Аян, Абзал ағайынды үшеуі әр түрлі сыныпта оқиды. Абзал Арманнан, ал Аян Абзалдан кіші емес. Бұл үйдің үлкені, ортаншысы, кішісі кім?

Шешуі: Есептің шартын оқи отырып, теңсіздік жазамыз.Абзал Арманнан кіші емес, ал Аян Абзалдан кіші емес болса, $\text{Абзал} > \text{Арман}$. $\text{Аян} > \text{Абзал}$. $\Rightarrow \text{Аян} > \text{Абзал}$. Осыдан ең үлкені Аян, ең кішісі Арман, ортаншысы Абзал екендігін табамыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы, 2002. – 415 бет.
2. Ильина Т.А. Педагогика. – Алматы, 1977 – 454 бет.
3. ҚР Бастауыш білімінің мемлекеттік стандарты. – Алматы, 2010. - 135 бет.
- 4.Қосанов Б.М. Математика курсындағы шығармашылық жаттығулар: орындау технологиясы. – Алматы, 2005. - 72 бет.
5. Глазырина Л.Л.Математика пәнінен бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау және есептеу дағдыларын дамытуға арналған тапсырмалар жинағы. «Келешек - 2030»ЖШС, 2010.
6. Ерешова К.,Ыдырысова Ш.,Әбеннова Г.Логика әлемі. 2 сынып.Алматы «Өлке» 2010.
7. Ерешова К,Омарғазина Г., Логика әлемі. 4 сынып.Алматы «Өлке» 2011.
8. Қосанов Б.М.Математикадан сыныптан тыс жұмстарда оқушыларға экономикалық тәрбие беру. – Алматы, 1998. – 54 бет.
- 9.Т. Мейірманқұлова «Білім берудегі инновациялық технологиялар», Алматы, 2000 ж.
- 10.Д.Рахымбек. Оқушылардың логика методологиялық білімдерін жетілдіру. Алматы. РКБ, 1998ж.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ: ПРИЕМЫ И ИНСТРУМЕНТЫ

Бурашова Полина Васильевна

учитель начального класса

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №28»

отдела образования города Семей

управления образования области Абай

Аннотация. В статье рассматриваются особенности индивидуализации обучения в начальной школе. Описываются эффективные приёмы и инструменты, направленные на учет индивидуальных особенностей младших школьников. Раскрываются педагогические подходы, способствующие реализации принципа индивидуализации в условиях современного образовательного процесса.

Ключевые слова: *Индивидуализация, начальная школа, обучение, приёмы, инструменты, педагогика, дифференциация.*

Введение. Современное образование ориентировано на личность учащегося, его потребности и возможности. В связи с этим особое внимание уделяется индивидуализации обучения, особенно на начальной ступени общего образования. Начальная школа является ключевым этапом становления личности, поэтому важно применять педагогические подходы, позволяющие учитывать индивидуальные особенности каждого ребёнка. Цель данной работы — рассмотреть эффективные приёмы и инструменты индивидуализации обучения в начальной школе. Индивидуализация обучения — это когда учитель старается учить каждого ученика так, как удобно именно ему. Ведь все дети разные: кто-то быстро всё понимает, а кому-то нужно больше времени. Кто-то любит читать, а кто-то лучше запоминает, когда смотрит картинки или слушает объяснение. Учитель, который учитывает интересы и способности своих учеников, помогает им учиться с удовольствием. Например, если ребёнку нравится рисовать, учитель может предложить нарисовать, а не просто написать, о чём был рассказ. Или дать задание чуть сложнее тому, кто справляется быстро. Такое обучение помогает каждому ученику чувствовать себя уверенно, понимать, что он может учиться, даже если ему нужно больше времени. Это делает школу интересной и доброй для всех. [1]. В отличие от дифференциации, которая предполагает деление на группы, индивидуализация ориентируется на каждого конкретного ребёнка.

Значение индивидуального подхода в начальной школе

Младший школьный возраст — это период высокой восприимчивости к обучению, когда дети с интересом воспринимают новое, легко запоминают и активно познают окружающий мир. В то же время этот возраст характеризуется значительными индивидуальными различиями: одни дети приходят в школу уже хорошо подготовленными, умеют читать и считать, другие — только начинают осваивать эти навыки. У каждого ученика свой уровень мотивации, темп усвоения материала, тип мышления (наглядно-образный, словесно-логический и т.д.), а также особенности внимания, памяти и познавательной активности. Эти различия требуют внимательного и чуткого отношения со стороны педагога, который должен подбирать методы обучения, соответствующие возможностям и интересам каждого ребёнка.

Цель индивидуального подхода	Пояснение
Повысить мотивацию к учёбе	Индивидуальные задания делают обучение интересным и значимым для ребёнка.
Укрепить уверенность ребёнка в собственных силах	Ученики чувствуют, что у них получается, и начинают верить в себя.
Развить самостоятельность и инициативность	Ребёнок учится принимать решения, работать без постоянной помощи учителя.

Приёмы индивидуализации

Среди эффективных приёмов индивидуализации можно выделить:

- Индивидуальные задания: задания разного уровня сложности в зависимости от подготовки ученика;
- Проектная деятельность: даёт возможность каждому ученику раскрыться в своей сильной стороне;
- Личностно-ориентированное общение: учитель строит диалог с учётом характера и интересов ученика;
- Самооценка и рефлексия: помогают учащимся осознавать свои успехи и зоны роста [2].

Инструменты и технологии

На практике используются следующие инструменты:

- Карты индивидуального развития;
- Электронные образовательные ресурсы (ЭОР): интерактивные задания, адаптированные к уровню ученика;
- Диагностические методики: позволяют определить уровень знаний и предпочтения обучающегося;
- Портфолио: сборник достижений, позволяющий отслеживать прогресс ученика.

Также активно используются технологии:

- Технология уровневой дифференциации;
- Технология модульного обучения.

Индивидуализация обучения в начальной школе является важнейшим условием формирования успешной и мотивированной личности. Применение разнообразных приёмов и инструментов позволяет учитывать уникальные особенности каждого ребёнка, способствует развитию его потенциала и формированию положительного отношения к учебной деятельности. В младшем школьном возрасте дети особенно восприимчивы к обучению, однако каждый ребёнок приходит в школу с разным уровнем подготовки, мотивации и личными особенностями. Кто-то быстро схватывает материал, а кому-то требуется больше времени. У одних хорошо развита память, у других — логическое мышление или творческие способности. Задача учителя — увидеть сильные стороны каждого ученика и построить процесс обучения так, чтобы каждый ребёнок чувствовал себя успешным. Использование индивидуального подхода помогает повысить интерес к учёбе, укрепить уверенность ребёнка в своих силах, развить самостоятельность и инициативность. Например, один ученик может лучше воспринимать информацию через визуальные образы, другой — через слух или движение. Индивидуализация позволяет подобрать методы и темп обучения, соответствующие этим различиям. Кроме того, важно создавать атмосферу поддержки, в которой ребёнок не боится ошибаться и стремится к знаниям. Когда дети ощущают, что их уважают, понимают и принимают, они с большей охотой включаются в учебный процесс и показывают лучшие результаты. Таким образом, индивидуализация обучения — это не просто современный педагогический подход, а необходимое условие для гармоничного развития личности каждого ребёнка. Именно в начальной школе закладываются основы будущего успеха, и от того, насколько мы сможем учитывать индивидуальные особенности учеников, зависит их дальнейшее отношение к обучению и к себе.

Использованная литература

1. Занков Л. В. Теория развивающего обучения. — М.: Просвещение, 2002.
2. Смирнов А. А. Индивидуальный подход в начальной школе. — М.: Академия, 2015.
3. Подласый И. П. Педагогика: Учебник для вузов. — М.: Владос, 2019.
4. Эльконин Д. Б., Давыдов В. В. Психология обучения младшего школьника. — М.: Перспектива, 2020.

ОҚУШЫЛАР АРАСЫНДАҒЫ ҚАҚТЫҒЫСТАР МЕН АГРЕССИЯНЫ БОЛДЫРМАУ ЖОЛДАРЫ

Садвакасова Дина Гизатовна
педагог-психолог

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің

«№ 16 Төлеубай Аманов атындағы орта мектеп» КММ

Аннотация. Бұл мақалада оқушылар арасындағы қақтығыстар мен агрессиялық мінез-құлықтың себептері мен салдары қарастырылады. Сондай-ақ мектеп ортасында шиеленістердің алдын алу және оларды шешу жолдарына назар аударылып, тиімді педагогикалық әдіс-тәсілдер ұсынылады. Мақсат — білім беру мекемелерінде оқушылардың қауіпсіз әрі психологиялық жайлы ортада білім алуын қамтамасыз ету.

Кілт сөздер: Қақтығыс, агрессия, оқушылар, мектеп, алдын алу, педагогика, қарым-қатынас, тәрбие.

Кіріспе. Қазіргі заманда мектеп тек білім мен тәрбие беретін орын ғана емес, сонымен қатар тұлғаның қалыптасатын, қарым-қатынас жасауды, өзін-өзі басқаруды және қоршаған ортамен дұрыс байланыс орнатуды үйренетін әлеуметтік ортаға айналып отыр. Осындай ортада оқушылар арасында түрлі жағдайларға байланысты келіспеушіліктер, түсініспеушіліктер, тіпті қақтығыстар мен агрессиялық мінез-құлықтар орын алуы мүмкін. Бұл құбылыстар оқу процесінің сапасына, оқушылардың психологиялық жағдайына, өзін-өзі бағалауына, мектепке деген көзқарасына теріс әсер етеді. Сондықтан мектептегі қақтығыстар мен агрессияны болдырмау — маңызды әрі өзекті мәселе болып табылады.

Қақтығыс пен агрессия дегеніміз не?

Қақтығыс — бұл екі немесе одан да көп адам арасындағы мүдделер, көзқарастар, мақсаттар немесе әрекеттер арасындағы қайшылық. Қақтығыс әрқашан жағымсыз емес, кейде ол даму мен өзгерістерге жол аша алады. Алайда мектеп жасындағы балалар арасында туындайтын қақтығыстар көбіне эмоционалды түрде өтеді, нәтижесінде балалардың бір-біріне деген теріс көзқарасы қалыптасып, қарым-қатынас нашарлайды. Ал агрессия — бұл басқа адамға зиян келтіру немесе қысым көрсетуге бағытталған әрекет. Ол физикалық (ұрып-соғу, итеру), вербалды (қорлау, мазақтау, тіл тигізу), әлеуметтік (топтан шығару, сырт айналу) және кибербуллинг (әлеуметтік желілерде қорлау) түрінде көрінуі мүмкін. Агрессияның мектепте жиі байқалуы балалардың өзін-өзі бағалауына, психологиялық саулығына, тіпті оқудағы жетістіктеріне әсер етеді.

Қақтығыс пен агрессияның пайда болу себептері

Оқушылар арасындағы қақтығыстар мен агрессияның әртүрлі себептері болуы мүмкін:

1. **Отбасындағы тәрбие ерекшеліктері.** Балалар көбінесе ата-анасының мінез-құлқына қарап бой түзейді. Үйінде дау-жанжал көп болатын немесе баланың пікіріне көңіл бөлінбейтін отбасынан шыққан балалар өз ашуын мектепте шығаруы мүмкін.
2. **Психологиялық ерекшеліктер.** Кейбір балалар тұйық, сенімсіз, ал кейбірі керісінше — тым белсенді, эмоцияларын басқара алмайтын болуы мүмкін. Мұндай айырмашылықтар кейде түсініспеушілікке әкеледі.
3. **Әлеуметтік себептер.** Мектепте белгілі бір топтың ішінде беделді, көшбасшы балалар болады. Олар басқа балаларға үстемдік жүргізуге тырысып, агрессивті әрекеттерге баруы мүмкін. Бұл әсіресе жасөспірімдік кезеңде жиі кездеседі.
4. **Сыныптағы атмосфера мен мұғалімнің рөлі.** Егер мұғалім сыныпта әділетсіздікке жол берсе, оқушылардың жеке пікірін елемесе, бұл да қақтығысқа себеп болуы мүмкін. Оқушылар өзара теңдік пен әділ қарым-қатынасты сезінуі қажет.

5. **Қарым-қатынас дағдыларының жетілмеуі.** Балалар арасында жанжалдар көбіне дұрыс сөйлесе алмаудан, эмоцияны басқара алмаудан туындайды.

Қақтығыстар мен агрессияны болдырмау жолдары

Оқушылар арасындағы жанжалды жағдайлардың алдын алу үшін мектеп әкімшілігі, мұғалімдер, ата-аналар және балалар бірлесіп жұмыс істеуі керек. Міне, бірнеше маңызды жолдары:

1. **Қарым-қатынас мәдениетін дамыту.** Мектепте оқушыларды тыңдау, өз ойын еркін жеткізу, қарсы пікірге төзімді болу, сыпайы сөйлеу сияқты дағдыларға үйрету қажет. Арнайы тренингтер, тренинг-сабақтар, рөлдік ойындар арқылы балалардың коммуникативтік қабілеттері дамиды.
2. **Эмоцияны басқаруды үйрету.** Агрессия көбінесе ішкі сезімдерді басқара алмаудан туады. Балаларға ашу, реніш сияқты эмоцияларды қалай дұрыс білдіруге болатынын, оларды зиян келтірмей шығару жолдарын үйрету маңызды.
3. **Тәрбие жұмысын күшейту.** Сынып сағаттарында достық, адамгершілік, кешірімділік туралы тақырыптарды көтеру қажет. Мектептің тәрбие жұмысы бағдарламасына буллингтің алдын алу, толеранттылық, ұжыммен жұмыс істеу тақырыптары енгізілуі тиіс.
4. **Мектеп психологының жұмысы.** Психолог оқушылардың эмоционалды жай-күйін бақылап, қажет болған жағдайда жеке немесе топтық кеңес беру арқылы жағдайды реттей алады.
5. **Ата-аналармен жұмыс.** Ата-аналармен тығыз байланыс орнатып, баланың мінез-құлқындағы өзгерістер жайлы ақпаратпен бөлісіп отыру қажет. Үйде баламен ашық сөйлесу, оны түсіну, қолдау көрсету — баланың мектептегі мінез-құлқына тікелей әсер етеді.
6. **Қауіпсіз және сенімді орта құру.** Мектепте әр оқушы өзін қауіпсіз, қорғалған, бағаланған сезінуі керек. Бұл үшін мектепшілік ережелер әділ, түсінікті әрі баршаға ортақ болуы қажет.

Оқушылар арасындағы қақтығыстар мен агрессия – кез келген мектепте кездесетін, алайда алдын алуға болатын құбылыс. Бұл бағыттағы жұмыстың тиімділігі – барлық қатысушылардың: мұғалімдердің, ата-аналардың, психологтардың және ең бастысы, оқушылардың өздерінің ынтымақтастығына байланысты. Мектеп тек білім беріп қана қоймай, сондай-ақ әр баланың психологиялық, әлеуметтік, эмоционалды саулығына көңіл бөліп, жайлы және қауіпсіз орта қалыптастыруы тиіс. Тек осындай жағдайда ғана баланың тұлғасы үйлесімді дамып, қоғамға бейім, сабырлы, сенімді азамат болып қалыптасады.

Бұл үдеріс барысында кей жағдайларда оқушылар арасында қақтығыстар мен агрессиялық мінез-құлық байқалады. Осындай жағымсыз әрекеттердің алдын алу және оларды тиімді басқару — мұғалім мен ата-ананың, жалпы мектеп ұжымының маңызды міндеттерінің бірі. Қақтығыстардың өз уақытында

шешілмеуі оқушының психологиялық күйіне, оқу үлгеріміне және мектептегі ахуалға кері әсерін тигізуі мүмкін [1].

Қақтығыстар мен агрессияның себептері

Оқушылар арасындағы шиеленістердің негізгі себептері мыналар болуы мүмкін:

- Жеткіліксіз қарым-қатынас мәдениеті;
- Эмоциялық тұрақсыздық;
- Үйдегі және мектептегі жағымсыз орта;
- Өлеуметтік желілер мен медианың әсері;
- Жеке ерекшеліктер мен темперамент айырмашылықтары [2].

Қақтығысты болдырмау үшін келесі тәсілдер ұсынылады:

- Психологиялық тренингтер — өзара түсіністік пен эмпатияны дамыту;
- Медиация әдісі — бейтарап үшінші тараптың көмегімен екі тарапты татуластыру;
- Тәрбие сағаттары — эмоцияны басқару, толеранттылық тақырыптарында;
- Ата-аналармен жұмыс — отбасылық тәрбие мен бақылаудың рөлін күшейту;
- Ойын терапиясы — әсіресе бастауыш сыныптарда тиімді.

Мұғалім — тек білім беруші ғана емес, сонымен қатар баланың эмоционалды дамуына ықпал етуші тұлға. Ол сыныптағы психологиялық ахуалды бақылап, уақтылы шара қолдана білуі керек. Әр оқушыға жеке көзқараспен қарап, достық қарым-қатынасқа тәрбиелеу арқылы агрессияның алдын алуға болады [3].

Оқушылар арасындағы қақтығыстар мен агрессия — кез келген мектеп үшін маңызды мәселе. Оның алдын алу үшін кешенді жұмыс қажет: мұғалім, психолог, ата-ана және оқушылардың өзара бірлескен іс-әрекеті. Мектепте қауіпсіз және қолайлы ахуал қалыптастыру — сапалы білімнің кепілі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қалиұлы С. Тәрбие теориясы. — Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Нұрмағамбетова З. Агрессия және оны басқару жолдары. — Педагогика журналы, №2, 2021.
3. Мұқанова Б. Жас ерекшелік психологиясы. — Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
4. Айтмамбетова Б. Мектептегі тәрбие жұмысының әдістемесі. — Алматы: Рауан, 2019.

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС – БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ

Балгабаева Бакытгуль Ундеуовна
бастауыш сынып мұғалімі

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімінің

«№51 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының тілдік құзыреттілігін дамытуда мәтінмен жұмыс жасаудың маңыздылығы қарастырылады. Мәтіндер арқылы балалардың

сөздік қорын байыту, грамматикалық ережелерді түсіну, сөйлеу дағдыларын дамыту және жазбаша сөйлеуді жақсарту мәселелері талқыланады. Мақалада мәтінмен жұмыстың әдіс-тәсілдері мен стратегиялары, сондай-ақ бастауыш сыныпта тілдік құзыреттілікті дамытуға бағытталған оқу бағдарламасының элементтері ұсынылады.

Кілт сөздер: мәтінмен жұмыс, тілдік құзыреттілік, бастауыш сынып, сөйлеу дағдылары, жазбаша сөйлеу, оқыту әдіс-тәсілдері.

Кіріспе. Бастауыш сынып оқушыларының тілдік құзыреттілігін дамыту — білім беру жүйесінің маңызды бағыттарының бірі. Тілдік құзыреттілік — бұл тілдің барлық аспектілері бойынша білім мен дағдыларды игеруді, сондай-ақ тілді тиімді және дұрыс қолдана білу қабілетін қамтитын кешенді түсінік. Оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамыту үшін тиімді құралдардың бірі — мәтінмен жұмыс. Мәтіндер арқылы балалардың сөйлеу, тыңдау, оқу және жазу дағдылары қалыптасады, тілдің құрылымы мен грамматикасын түсіну қабілеттері арттырылады.

Тілдік құзыреттілік — бұл оқушының тілді толық және дұрыс қолдану, әртүрлі тілдік жағдайларда сөйлеу мен жазу дағдыларын меңгеру қабілеті. Бұл ұғым тілдік білімнің барлық аспектілерін қамтиды, оның ішінде:

- Оқылым — мәтінді түсініп оқу, мағынасын ашу.
- Жазылым — мәтінді дұрыс және мазмұнды жазу.
- Айтылым — тілді еркін, дұрыс және сыпайы қолдана білу.
- Тыңдалым — тыңдаған материалды дұрыс түсіну.

Тілдік құзыреттілік оқушының тілін дамытумен бірге, оның ойлау қабілетін арттырады, шығармашылық және аналитикалық ойлауын жақсартады[1].

Мәтінмен жұмыс — тілдік құзыреттілікті дамытудағы басты құралдардың бірі болып табылады. Бұл әдіс балаларды оқуға, талдауға, дұрыс сөйлеуге және жазуға үйретеді. Мәтінмен жұмыс жасау кезінде оқушылардың сөздік қоры байиды, тілдік құрылымдар мен грамматикалық ережелер түсінікті болады, сөйлеу мен жазу дағдылары жетіледі. Мәтіндермен жұмыс жасаудың негізгі мақсаттары:

- Оқушылардың мәтінді толық түсіну дағдыларын дамыту.
- Оқушылардың сөздік қорын байыту және жаңа сөздерді енгізу.
- Грамматикалық ережелер мен тіл құрылымдарын түсіндіру.
- Жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту.
- Сөйлеу барысында пікір білдіру және дәлелдер келтіру дағдыларын қалыптастыру.

Мәтінмен жұмыстың негізгі түрлерін таратып айтсақ:

1. Оқылым: Бұл кезеңде оқушылар мәтінді оқып, оның негізгі идеясы мен мәнін түсінуге үйренеді. Оқушылардың мәтіннің мазмұнын дұрыс түсінуі өте маңызды. Оқулықтар мен әдеби шығармаларда кездесетін жаңа сөздер мен сөз тіркестерін түсіну үшін мұғалім әрқашан мәтіннен кейін сұрақтар қойып, оқушылардың ойларын тыңдайды.
2. Жазылым: Оқушылардың жазу дағдыларын дамыту үшін мәтін бойынша тапсырмалар беріледі. Бұл тапсырмалар мәтіннің құрылымын дұрыс сақтауға, ойды жүйелі түрде

жеткізуге бағытталған болады. Мысалы, мәтінді қысқаша мазмұндау, мәтіннің негізгі идеясына сәйкес шығармалар жазу.

3. Сөйлеу: Мәтінмен жұмыс жасағанда оқушылар өз ойларын еркін, сауатты жеткізе білуі керек. Оқушыларға мәтін бойынша сұрақтар қойылып, олардан өз пікірлерін білдіру талап етіледі. Мұғалім балаларды пікір алмасуға, талқылауға және қорытынды жасауға ынталандырады.
4. Тыңдалым: Мұғалімнің оқыған мәтіні бойынша тыңдау арқылы оқушылар өздерінің тыңдалым дағдыларын жетілдіреді. Мәтін тыңдалғаннан кейін, оқушылардың оны қалай түсінгенін тексеру үшін сұрақтар қойылады[2].

Мәтінмен жұмыс жасауда қолданылатын әдіс-тәсілдер оқушылардың тілдік құзыреттілігін тиімді түрде дамытуға бағытталған. Әдіс-тәсілдер әртүрлі болуы мүмкін, бірақ олардың мақсаты бір — оқушылардың барлық тілдік дағдыларын (оқу, жазу, тыңдау, сөйлеу) дамыту.

Әңгімелесу әдісі. Оқушыларға мәтін бойынша сұрақтар қойып, оларды мәтінді өз сөздерімен түсіндіруге шақыру. Бұл әдіс оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытады, өйткені олар оқыған мәтінді жүйелі түрде қайта айтып, өз пікірлерін білдіруді үйренеді[3].

Сұрақ-жауап әдісі. Мәтінді оқығаннан кейін мұғалім оқушыларға сұрақтар қойып, олардың мәтіннің негізгі идеясын түсінгенін тексереді. Бұл әдіс оқушылардың ойлау қабілетін арттырады және олардың мәтін мазмұнына деген қызығушылығын арттырады.

Жазба жұмысы әдісі. Мәтін бойынша жазбаша тапсырмалар беру — оқушылардың жазу дағдыларын дамытудың тиімді әдісі. Мұғалімдер оқушыларға мәтіннен алған ақпарат бойынша реферат, қысқаша мазмұндама, эссе немесе өз пікірін жазу тапсырмаларын бере алады.

Рөлдік ойындар. Мәтін бойынша рөлдік ойындар өткізу оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Оқушылар мәтіннің кейіпкерлері рөлінде сөйлеп, шығармашылық дағдыларын дамыта алады[4].

Мәтін арқылы тілдік құзыреттілікті дамытуға арналған тапсырмалар

Мәтіннің негізгі идеясын анықтау. Оқушыларға мәтінді оқытып, оның негізгі идеясын анықтауға арналған тапсырмалар беріледі. Бұл тапсырмалар оқушылардың мәтінді түсіну қабілетін жақсартады.

Сөздік қорын байыту. Мәтіннен жаңа сөздер мен сөз тіркестерін тауып, оларды сөйлемдерде қолдануға тапсырмалар беріледі. Оқушылар жаңа сөздермен танысып, олардың мағынасын түсінеді.

Мәтінді талдау. Оқушыларға мәтінді талдай отырып, оның құрылымын зерттеуге тапсырмалар беріледі. Бұл тапсырма мәтінді дұрыс түсіну үшін қажет.

Жазбаша тапсырмалар. Мәтінге негізделген жазбаша тапсырмалар оқушылардың жазу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, мәтіннің жалғасын жазу, мәтінге сәйкес өлең немесе әңгіме құрастыру тапсырмалары. Мәтінмен жұмыс — бастауыш сынып оқушыларының тілдік құзыреттілігін дамытудың маңызды құралы болып табылады. Бұл әдіс оқушылардың тілін байытуға, сөйлеу мен жазу дағдыларын жетілдіруге, мәтінді түсіну қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Мәтін арқылы жұмыс жасағанда қолданылатын әдіс-тәсілдер оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытуда тиімді болады. Мұғалімдердің мәтінмен жұмыс жасау кезінде түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануы оқушылардың тілін дамытуға үлкен ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбілова, А. Ә. (2015). Бастауыш сынып оқушыларының тілдік құзыреттілігін дамыту. Алматы: Мектеп баспасы.
2. Құнанбаев, А. (2019). Ұлттық тәрбие мен білім беру негіздері. Астана: Білім баспасы.
3. Балақаев, М. (2018). Қазақ тілі әдістемесі. Алматы: ҚазҰУ баспасы.
4. Сейдалиева, Г. Б. (2020). Мәтінмен жұмыс: теория және практика. Шымкент: Шымкент университеті.

ӨСІМДІК – ТІРШІЛІК КӨЗІ: ОҚУШЫЛАРҒА МАҢЫЗЫН ТҮСІНДІРУ ЖОЛДАРЫ

Нурғалиева Лаура Тлеубековна

бастауыш сынып мұғалімі

«№47 Ахмет Байтұрсынов атындағы жалпы орта
білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларына өсімдіктердің тіршілік үшін маңызын түсіндіру жолдары қарастырылады. Өсімдіктердің адам өміріндегі рөлі, олардың экологиялық жүйедегі орны мен маңызы, сондай-ақ қоршаған ортаға әсері туралы білім беру тәсілдері талданады. Мақалада оқушылардың өсімдіктерге деген қызығушылығын арттыруға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдер, практикалық жұмыстар мен табиғатқа құрмет көрсету арқылы экологиялық тәрбие беру мәселелері көтерілген.

Кілт сөздер: өсімдіктер, тіршілік көзі, экологиялық тәрбие, бастауыш сынып, білім беру әдістері, табиғат.

Кіріспе. Өсімдіктер — тіршіліктің негізі болып табылады. Олар табиғатта тек адам өміріне ғана емес, барлық тіршілік иелеріне маңызды рөл атқарады. Оқушыларға өсімдіктердің маңызын түсіндіру, олардың табиғаттағы орны мен экологиялық жүйедегі рөлі туралы дұрыс түсінік беру — бүгінгі күннің маңызды міндеті. Бастауыш сынып оқушылары үшін өсімдіктерді таныту мен олардың тіршілік көзі ретінде маңызын түсіндіру жұмысын ерте бастан қолға алу қажет. Бұл балалардың табиғатқа деген қызығушылығын арттырып, экологиялық сана мен жауапкершілік сезімін дамытуға мүмкіндік береді.

Өсімдіктердің тіршілік көзі ретінде маңызы

Өсімдіктер — планетамыздағы тіршіліктің негізгі тірегі. Олар тек оттегі өндіріп қана қоймай, жер бетіндегі барлық тіршілік иелеріне тамақ, дәрілік заттар, құрылыс материалдары және көптеген басқа қажетті ресурстар береді. Өсімдіктердің маңызын түсінгенде, олардың тек экологиялық емес, экономикалық, әлеуметтік және мәдени маңызы да ескерілуі керек.

Өсімдіктердің экологиялық маңызы

- Оттегіні өндіру: Өсімдіктер фотосинтез процесі арқылы оттегін бөліп шығарады, бұл адамдар мен жануарлардың тіршілік етуіне қажетті ең маңызды элемент.
- Көмірқышқыл газын сіңіру: Өсімдіктер атмосферадағы көмірқышқыл газын сіңіріп, климаттың тұрақтылығын сақтауға көмектеседі.
- Топырақтың құнарлылығын арттыру: Өсімдіктер топырақты байытып, оның құрылымын жақсартады, эрозияға жол бермейді.
- Табиғаттың үйлесімділігі: Өсімдіктер мен жануарлар бір-бірімен тығыз байланыста, сондықтан өсімдіктердің маңызын түсіну — экологиялық білім берудің маңызды бөлігі.

Өсімдіктердің адам өміріндегі маңызы

- Тамақ: Өсімдіктер адам өмірінде басты тағам көзі болып табылады. Жемістер, көкөністер, астық, бұршақ тұқымдастары — бәрі де адамның күнделікті қажеттіліктерін қамтамасыз етеді.
- Дәрілік қасиеттер: Көптеген өсімдіктердің дәрілік қасиеттері бар, олар түрлі ауруларды емдеуге көмектеседі.
- Құрылыс материалдары: Өсімдіктерден алынған ағаш пен басқа материалдар құрылыс саласында кеңінен қолданылады.
- Экологиялық жағдайды жақсарту: Өсімдіктер адамдарға таза ауа, көлеңке, табиғаттың әсемдігін сыйлайды.

Бастауыш сынып оқушыларын өсімдіктердің маңызымен таныстыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Бұл әдістер балалардың қызығушылығын арттырып, олардың білімін тереңдетуге мүмкіндік береді.

Практикалық жұмыстар

Өсімдіктердің тіршілік үшін маңызын түсіндіру үшін практикалық жұмыстардың маңызы зор. Мысалы:

- Табиғатқа шығу саяхаты: Оқушылармен бірге мектептің немесе жақын маңдағы табиғатқа экскурсия ұйымдастырып, әртүрлі өсімдіктерді бақылап, олардың тіршілік ету жағдайларын талқылау.
- Өсімдіктерді өсіру: Кішігірім бақша немесе терезе жиегінде өсімдіктер отырғызу. Бұл балаларға өсімдіктердің өсуі, дамуы мен оларға күтім жасау процесін көрсетуге мүмкіндік береді.
- Табиғаттан жиналған өсімдіктерді зерттеу: Жиналған өсімдіктердің әртүрлі түрлерін, олардың сыртқы белгілерін зерттеп, олардың адам өміріндегі және экологиялық жүйедегі рөлін талқылау.

Әңгімелесу әдісі. Оқушыларға өсімдіктер туралы әңгімелер мен аңыздар оқып, оларды табиғаттың тіршілік көзі екендігі туралы ойландыру. Бұл әдіс балалардың өсімдіктерге деген қызығушылығын оятады және олардың білімін кеңейтеді. Әңгімелесу кезінде балалардың пікірлерін тыңдап, өздері де табиғатқа деген қамқорлық сезімдерін білдіре алады. Өсімдіктердің маңызын түсіндіруде түрлі көрнекі құралдар мен мультимедиа қолдану өте тиімді. Мысалы:

- Суреттер мен бейнемазмұндар: Өсімдіктердің фотосинтез, өсу, дамуы сияқты процестерін көрсететін бейнемазмұндар. Бұл оқушыларға өсімдіктердің тіршілік циклі мен экологиялық жүйедегі рөлін нақты көрсетеді.
- Интерактивті тапсырмалар: Өсімдіктердің экологиялық жүйедегі маңызын түсіндіретін ойындар, кроссвордтар, тесттер арқылы балалардың білімін тексеру.

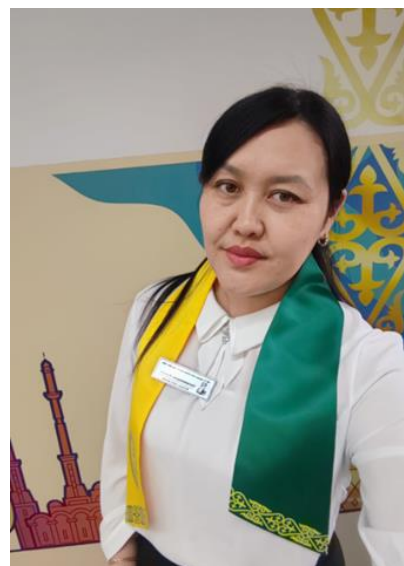
Табиғаттың сақталуы мен өсімдіктердің маңызын түсіндіру үшін топтық жұмыстар мен дебаттар ұйымдастыруға болады. Мысалы, «Өсімдіктерді қорғау — әрбір адамның міндеті» деген тақырыпта пікірталас жүргізу. Бұл әдіс оқушыларды өз пікірін дәлелдеуге, зерттеуге және табиғаттың маңызын түсінуге үйретеді. Оқушыларға өсімдіктердің маңызын түсіндіру арқылы, оларды экологиялық тәрбие беру жүйесінде тәрбиелеу маңызды. Балалар табиғаттың бір бөлігі екенін, оны қорғау қажеттілігін және қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауды үйренеді. Өсімдіктерді қорғау және сақтау экологиялық жауапкершілікті қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушыларға табиғатты сақтау, өсімдіктерді қорғау және олардың өсіп-дамуына қамқорлық жасау қажеттілігі туралы түсінік беру маңызды. Олардың экологиялық санасы қалыптасып, болашақта табиғатқа деген құрметпен қарайтын азаматтар болып өседі. Өсімдіктерді қорғауға арналған экологиялық іс-шаралар өткізу оқушылардың бойында табиғатқа деген сүйіспеншілік пен жауапкершілікті арттырады. Бастауыш сынып оқушыларына өсімдіктердің маңызын түсіндіру — табиғатқа деген сүйіспеншілікті оятып, экологиялық тәрбие берудің маңызды қадамы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Карасаева, Г. (2017). Өсімдіктер және олардың экологиялық жүйедегі маңызы. Алматы: Білім.
2. Смайылова, Ә. (2019). Табиғат қорғау және экологиялық тәрбие. Астана: Жоғары білім баспасы.
3. Мұхамедиев, Д. (2021). Табиғат пен адам: Жаратылыстану ғылымдарын оқыту әдістері. Шымкент: Шымкент университеті.

БІЛІМ – БӘРІНЕ ТЕҢ: ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕР МЕН ТӘЖІРИБЕЛЕР

Кәкімжанқызы Индира
бастауыш сынып мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№51 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сыныптардағы инклюзивті білім беру мен заманауи оқыту тәсілдері қарастырылады. Инклюзивті білім беру — барлық балаларға, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) балаларға тең мүмкіндік пен қолдау көрсету үшін білім беру үдерісін ұйымдастыруды көздейді. Мақалада инклюзивті білім берудің мәні, оның мақсаттары, әдіс-тәсілдері және бастауыш сыныпта қолдануға болатын заманауи педагогикалық тәжірибелер талданады. Сондай-ақ, инклюзивті білім беруде қолданылатын заманауи әдістер мен педагогикалық құралдар, мұғалімнің рөлі мен міндеттері, баланың әлеуметтік, эмоциялық және танымдық дамуының қажеттіліктеріне негізделген білім беру үлгілері қарастырылады.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, бастауыш сынып, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, педагогикалық әдіс-тәсілдер, білім беру, тең мүмкіндіктер, мұғалімнің рөлі.

Кіріспе. Инклюзивті білім беру — бұл барлық балалардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың да білім алуына бірдей мүмкіндік беретін жүйе. Бұл тәсіл балалардың әртүрлі мүмкіндіктерін ескере отырып, олардың дамуына жағдай жасауға бағытталған. Бастауыш сыныптарда инклюзивті білім беру жүйесін енгізу еліміздің білім беру саласындағы маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Инклюзивті білім беру балалардың өзара қарым-қатынасын нығайтып, білім алу мүмкіндіктерін теңестіру арқылы олардың дамуына оң әсер етеді. Инклюзивті білім берудің мәні мен мақсаты Инклюзивті білім беру — бұл барлық балалардың жеке қабілеттері мен мүмкіндіктеріне қарамастан, ортақ білім беру кеңістігінде қатар оқуы үшін жағдай жасау. Инклюзияның мақсаты — ерекше қажеттіліктері бар балалардың қоғамда тең құқыққа ие болуын қамтамасыз ету, оларды әлеуметтік тұрғыдан толыққанды интеграциялау[1].

- Барлық балалар үшін білім алу мүмкіндігін теңестіру.
- Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтік дағдыларын дамыту.
- Балалардың жеке қажеттіліктеріне жауап беретін оқыту әдістерін пайдалану.
- Әртүрлі қабілеттері бар балалардың өзара қарым-қатынастарын жақсарту.
- Әлеуметтік ортада өз-өзін таныту үшін балаларға қажетті дағдылар мен білімдер беру.

Бастауыш сыныптардағы инклюзивті білім беру жүйесінде мұғалімдер балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне сай әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, оқу үдерісін ұйымдастырады. Заманауи педагогикалық тәсілдер мен әдіс-тәсілдер инклюзивті білім берудің тиімділігін арттырады. Дифференциалды оқыту — бұл балалардың әртүрлі қабілеттері мен даму деңгейлеріне сәйкес оқу материалын жеке-дара немесе топтық түрде ұсыну әдісі. Бұл тәсіл әр баланың даму деңгейін ескеріп, оқытудың әртүрлі әдістерін пайдалану арқылы білім беруді көздейді. Мысалы, кейбір балаларға қосымша түсіндірулер мен жеңілдетілген тапсырмалар берілуі мүмкін, ал басқа балаларға күрделірек тапсырмалар ұсынылады[2].

Ынтымақтастық арқылы оқыту. Инклюзивті білім беру жағдайында ынтымақтастықты дамыту өте маңызды. Бұл әдіс балаларды бір-бірімен топта жұмыс істей отырып, өзара көмектесуге үйретеді. Әртүрлі мүмкіндіктері бар балалар бір-бірімен бірге жұмыс істегенде, олардың әлеуметтік дағдылары қалыптасып, өзара түсіністік артады.

Ынтымақтастық арқылы оқыту балалардың ұйымшылдығын, коммуникациясын және әлеуметтік қабілеттерін дамытады.

Кері байланыс әдісі. Кері байланыс — бұл оқушының өзінің білім деңгейін түсінуіне және қажетті түзетулер енгізуіне мүмкіндік беретін әдіс. Инклюзивті білім беруде бұл тәсіл балалардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқу барысындағы қателіктерін түзеуге, жаңа білімді игеруге көмектеседі. Мұғалімнің жеке немесе топтық кері байланысы оқушының мотивациясын арттырады, өзін-өзі бағалауға көмектеседі[3].

Визуализация әдістері. Визуализация — ақпаратты көрнекі түрде ұсыну әдісі. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін, әсіресе, көру арқылы қабылдау қиын болатын балаларға бұл әдіс тиімді болып табылады. Мысалы, тақтаға суреттер, диаграммалар, сызбалар салу немесе түрлі түсті карточкалар қолдану арқылы оқыту балаларға ақпаратты жақсырақ меңгеруге мүмкіндік береді.

Ойын арқылы оқыту. Ойын — балалар үшін ең тиімді оқыту әдістерінің бірі. Инклюзивті білім беру жағдайында ойын арқылы оқыту балалардың қызығушылығын арттырып, оларды белсенді әрі ынталы етеді. Әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар мен ойындар баланың қабілеттеріне сай әртүрлі формада ұйымдастырылуы мүмкін.

Инклюзивті білім беру жүйесінде мұғалімнің рөлі өте маңызды. Мұғалімдер балалардың әртүрлі қажеттіліктерін ескере отырып, әр баланың дамуын, оқу процесін және әлеуметтік ортада өз орнын табуына бағытталған тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануы тиіс.

Мұғалімнің жауапты міндеттері:

- Балалардың жеке мүмкіндіктерін бағалау: Мұғалім әр баланың даму деңгейі мен оқу қабілетін ескеріп, әртүрлі әдіс-тәсілдер мен құралдарды қолдануы керек.
- Жеке оқу жоспарын құру: Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға жеке оқу жоспарларын жасау арқылы олардың білім алу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету.
- Қолдау көрсету: Оқушыға қажетті эмоционалдық және әлеуметтік қолдау көрсету, сондай-ақ оқыту барысында түрлі ресурстар мен көмек көрсету.
- Қарым-қатынасты дамыту: Балалармен қарым-қатынасты нығайту арқылы олардың өз-өзін сенімді сезінуіне және оқыту процесіне белсенді қатысуына ықпал ету.
- Қоғамдық тәртіп орнату: Әртүрлі балалардың бірлесе жұмыс істеуіне қолайлы жағдай жасау.

Инклюзивті білім беру — бұл барлық балалар үшін тең білім алу мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге бағытталған маңызды жүйе. Бастауыш сыныптарда инклюзивті білім беруді ұйымдастыру, әр баланың қабілеттерін ескере отырып, тиімді оқыту әдістері мен заманауи тәсілдерді қолдануды қажет етеді. Заманауи педагогикалық әдіс-тәсілдер мен құралдар балалардың өзін-өзі дамытуына, өзара қарым-қатынас жасауларына, білімді меңгеруіне септігін тигізеді. Мұғалімнің инклюзивті білім берудегі рөлі өте маңызды және жауапты болып табылады, себебі ол әр баланың жеке қажеттіліктеріне сай білім беру процесін тиімді ұйымдастырып, олардың әлеуетін толық ашуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Анастасия, И. В. (2019). Инклюзивті білім берудің негіздері. Алматы: Қазақ университеті.
2. Шапиев, Б. Т. (2020). Бастауыш білім беру жүйесіндегі инклюзия. Астана: Ұлттық педагогикалық баспа.
3. Қалиева, С. (2018). Инклюзивті білім беру әдіс-тәсілдері. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.

МӘТІН АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ МЕН БІЛІМ БЕРУ

Бөкембаева Нәзира Мейрамбайқызы

бастауыш сынып мұғалімі

«№47 Ахмет Байтұрсынов атындағы жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие мен білім берудің маңыздылығы, оны мәтін арқылы оқыту әдісінің тиімділігі қарастырылады. Ұлттық тәрбие мен білім беру баланың өзіндік болмысын, мәдениетін, салт-дәстүрлерін, тілін терең түсінуге және құрметтеуге мүмкіндік береді. Мақалада мәтін арқылы оқытудың бала санасында патриотизм мен ұлттық құндылықтарды қалыптастырудағы рөлі, сондай-ақ мұғалімдерге арналған әдіс-тәсілдер мен оқу құралдары ұсынылады.

Кілт сөздер: ұлттық тәрбие, бастауыш сынып, мәтін арқылы оқыту, патриотизм, ұлттық құндылықтар, балалар әдебиеті

Кіріспе. Қазақстанның тәуелсіздігі мен егемендігі еліміздің білім беру жүйесінің маңызды бағытына айналған ұлттық тәрбие мен білім беру мәселесіне жаңа көзқарас қалыптастыруды талап етеді. Ұлттық тәрбие мен білім беру арқылы балаларға өз халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрлерін, тілін құрметтеуге үйрету, ұлттық құндылықтарды дәріптеу — қазіргі заманның талаптарына сай білім берудің басты міндеттерінің бірі. Әсіресе, бастауыш сыныпта бұл тәрбие негіздерін қалыптастыру өте маңызды. Мәтін арқылы оқыту әдісі — бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие мен білім берудің тиімді тәсілі. Мәтіндер арқылы балалар қазақ халқының тарихы, салт-дәстүрлері, әдет-ғұрыптары, ұлттық рухани мұралары мен құндылықтары туралы терең білім алады. Мәтіндерде балаларға түсінікті әрі қызықты формада ұлттық тақырыптар қарастырылады, бұл балалардың патриоттық сезімін оятады және ұлттық мақтаныштарын арттырады.

Ұлттық тәрбие мен білім беру — бұл әр баланың ұлттық идентификациясын қалыптастыру, яғни өз халқының мәдениетіне, тілін, дәстүріне деген сүйіспеншілік пен құрметті тәрбиелеу процесі. Бастауыш сынып оқушылары үшін бұл кезеңде ең маңызды нәрсе — өзінің ұлтын танып, оны жақсы көріп, құрметтеу. Ұлттық тәрбие арқылы бала болашақта өз халқына қызмет етіп, ұлттық дәстүрлер мен мәдениетті сақтаушы болары сөзсіз. Ұлттық тәрбие мен білім берудің негізгі мақсаты:

- Балаға өз халқының мәдениеті мен тарихын таныту.
- Тіл мен әдебиет арқылы ұлттық сананы ояту.
- Әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді сақтау және дамыту.
- Ұлттық құндылықтарды тәрбиелеу арқылы патриотизмді қалыптастыру.
- Өз ұлтын мақтан тұту, өз мәдениетіне құрметпен қарау.

Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие мен білім беруде мәтін арқылы оқыту әдісінің ерекше рөлі бар. Мәтіндер балаларға қолжетімді тілде жазылып, оларды қызықтырып, тәрбиелейтін, білім беретін материалдар болып табылады. Мәтіндер арқылы оқушылар қазақ халқының бай мәдени мұрасымен танысады, әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер, ұлттық тағамдар мен өнердің ерекшеліктері туралы мағлұмат алады. Мәтіндер білімді тереңдетуге, ұлттық сана мен патриотизмді қалыптастыруға үлкен әсер етеді. Мәтіндер арқылы ұлттық тәрбие берудің артықшылықтары:

1. Тілдік дағдыларды дамыту: Мәтіндер арқылы балалар өз ана тілін жақсы меңгеріп, оны терең түсінеді. Әдеби шығармаларды оқып, қазақ тілінің байлығын сезінеді.
2. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу: Мәтіндер арқылы балалар қазақ халқының тарихи тұлғаларын, олардың ерліктерін, өнерін, рухани мұрасын, салт-дәстүрлерін біледі.

Мысалы, "Қазақтың ұлттық ойындары", "Алтыбақан", "Наурыз мерекесі" сияқты тақырыптар балаларға ұлтымыздың ерекше қасиеттерін түсіндіреді.

3. Патриотизмді дамыту: Ұлттық шығармаларды оқыту барысында балалар өз елінің тарихи тұлғаларын, мәдениетін, өнерін біліп, мақтаныш сезімін қалыптастырады.
4. Әлеуметтік дағдыларды қалыптастыру: Мәтін арқылы оқыту баланың қоршаған ортамен қарым-қатынасын жақсартады. Ұлттық мәдениетке қатысты оқыған мәліметтері балалардың тұлғалық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді.. Ұлттық тәрбие мен білім беру үшін қолданылатын мәтіндер

Ұлттық тәрбие мен білім беру мақсатында қолданылатын мәтіндер әртүрлі жанрларды қамтиды. Мәселен, аңыздар мен ертегілер, мақал-мәтелдер, өлеңдер, көркем шығармалар, тарихи тұлғалар туралы деректер және ұлттық салт-дәстүрлер туралы ғылыми мәтіндер — барлығы оқушылардың ұлттық санасын қалыптастыруға қызмет етеді. Қолдануға болатын мәтіндер:

- Ертегілер мен аңыздар: Қазақ халқының аңыздары мен ертегілері балаларға халықтың рухани құндылықтарын, тарихын және даналық сөздерін жеткізеді. Мысалы, "Құлыншақ пен Қызылқұрт", "Алдар Көсе", "Қобыланды батыр" ертегілері.
- Мақал-мәтелдер: Қазақтың мақал-мәтелдері балаларға ұлттық тілдің көркемдігін, оның мағыналы әрі терең екенін үйретеді. Мақал-мәтелдер баланың тіл байлығын арттырады және дұрыс ойлау дағдыларын қалыптастырады.
- Халық әндері мен жырлары: Балалар халық әндері мен жырларындағы ұлттық идеяларды, қазақ халқының тұрмысын, салт-дәстүрлерін, ел мен жерге деген сүйіспеншілікті сезінеді.
- Тарихи шығармалар мен тұлғалар туралы мәтіндер: Қазақ халқының ұлы тұлғалары — Әбу Насыр әл-Фараби, Абай Құнанбаев, Шоқан Уәлиханов, Құрманғазы сияқты тарихи тұлғалардың өмірі мен шығармалары арқылы балалар өз елінің тарихымен танысады.

Мұғалімдер әрбір мәтінді балалардың жас ерекшелігіне сай тандап, оқушылардың назарын аударып, оларды терең түсінуге бағыттайды. Оқушыларды мәтіннің негізгі идеясы мен мазмұнымен таныстырып, сұрақтар қою арқылы олардың ойлау қабілетін дамытуға болады. Мұғалім мәтінді оқытқаннан кейін оны балалармен бірге талдап, шығарманың мазмұнын түсіндіреді. Мысалы, қандай ұлттық құндылықтар, дәстүрлер немесе әдет-ғұрыптар мәтінде көрсетілгенін сұрап, оқушылардың пікірлерін тыңдау арқылы ұлттық тәрбие беріледі. Мәтін бойынша практикалық тапсырмалар беру арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады. Мысалы, ертегіден алған әсерлерін көрсету үшін балаларды көрініс жасауға немесе өлең жазуға ынталандыру. Мәтіндер бойынша топтық жұмыстар ұйымдастыру арқылы балалардың пікір алмасуы, өз ойларын дұрыс жеткізе білуі қалыптасады. Топтық жұмыстар ұлттық құндылықтар мен салт-дәстүрлерді терең түсінуге көмектеседі. Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие мен білім беру арқылы олардың бойында өз ұлтын, мәдениетін және тарихын құрметтеу сезімі қалыптасады. Мәтін арқылы оқыту әдісі балалардың ұлттық сана-сезімін оятып, оларды шығармашылықпен дамытуға ықпал етеді. Ұлттық құндылықтарды насихаттау арқылы балалардың патриоттық сезімін арттырып, оларды тәуелсіз, өзіндік көзқарасы бар азамат етіп тәрбиелеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әуезова, С. (2018). Ұлттық тәрбие мен білім берудің негіздері. Алматы: Қазақ университеті.
2. Құнанбаев, А. (2019). Ұлттық рух және оның тәрбиелік маңызы. Астана: Білім баспасы.
3. Балақаев, М. (2017). Қазақ балалар әдебиетінің негіздері. Алматы: Мектеп.
4. Мұхамбетжанова, Б. (2020). Ұлттық тәрбие берудің әдіс-тәсілдері. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.

ФОРМИРОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Якушенко Валентина Викторовна

учитель начального класса

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №28»

отдела образования города Семей

Управления образования области Абай

Аннотация. Данная статья посвящена формированию математической грамотности у младших школьников. В статье рассматриваются основные подходы и методы, направленные на развитие математических навыков и логического мышления у детей начальной школы. Особое внимание уделяется роли учителя в процессе формирования математической

грамотности, а также важности использования современных образовательных технологий для повышения интереса и мотивации учащихся.

Ключевые слова: математическая грамотность, младшие школьники, обучение математике, логическое мышление, образовательные технологии.

Введение. Математическая грамотность — это способность применять математические знания и навыки в повседневной жизни и различных практических ситуациях. Для младших школьников это особенно важно, так как именно в начальной школе закладываются базовые понятия и умения, которые станут основой для дальнейшего обучения и развития. Формирование математической грамотности у детей включает не только освоение теоретического материала, но и развитие умения использовать полученные знания в реальных жизненных ситуациях. Например, дети учатся считать деньги, измерять длину и вес, ориентироваться во времени, решать простые задачи, связанные с повседневными делами. Такой подход помогает сделать обучение более интересным и полезным, а знания — более прочными. Кроме того, развитие математической грамотности способствует формированию логического мышления, внимания и усидчивости, что положительно влияет на общее интеллектуальное развитие ребёнка. Учитель должен создавать условия для активного участия каждого ученика в процессе обучения, использовать игровые и практические методы, которые стимулируют интерес к математике. Математическая грамотность — это не просто набор правил и формул, а комплекс навыков, которые помогают ребёнку успешно адаптироваться в окружающем мире, принимать решения и решать проблемы. Особое внимание в начальной школе необходимо уделять развитию именно таких практических умений, что обеспечит успешное и устойчивое обучение в дальнейшем..

Что такое математическая грамотность?

Математическая грамотность охватывает не только умение решать задачи, но и способность понимать и анализировать математические проблемы, а также эффективно использовать математические концепции для решения практических задач. Ключевыми аспектами математической грамотности являются:

- Умение решать математические задачи.
- Понимание математических понятий и операций.
- Способность применять математические знания в реальных ситуациях.
- Развитие критического и логического мышления.

Математическая грамотность включает в себя и навыки работы с числами, и более широкие способности, такие как умение анализировать данные, работать с геометрическими объектами и решать практические задачи с использованием математических методов.

Подходы к формированию математической грамотности младших школьников

Интерактивные методы обучения. Современные методы обучения акцентируют внимание на активности учащихся, на их самостоятельности и инициативности. Применение

интерактивных технологий помогает активизировать внимание детей, повысить интерес к математике. В таких методах, как игры, мозговые штурмы, ролевые и проблемные задачи, ученики становятся не только исполнителями, но и активными участниками учебного процесса[1,17].

Использование информационных технологий. Внедрение информационных технологий в процесс обучения математики позволяет разнообразить формы и методы обучения. Современные образовательные платформы, компьютерные программы и мобильные приложения предоставляют учащимся возможность работать с различными интерактивными заданиями, тестами и играми. Это помогает детям усваивать новые математические знания, а также закреплять уже имеющиеся.

Проектная деятельность. Проектная деятельность дает детям возможность применять математические знания в реальных жизненных ситуациях. Решение проектов способствует развитию творческих способностей, умения работать в группе, а также укрепляет связь теоретических знаний с практическими навыками.

Роль учителя в формировании математической грамотности

Учитель играет ключевую роль в формировании математической грамотности у младших школьников. Его задача — не только передать знания, но и создать такую атмосферу, в которой ученики будут заинтересованы в математике и понимать ее значимость.

- Использование дифференцированного подхода: Учитель должен учитывать индивидуальные особенности учащихся и предложить задания, соответствующие их уровню развития.
- Мотивация учащихся: Важно вовлечь детей в процесс обучения, вызвать у них интерес к математике через увлекательные задачи и игры.
- Создание положительного эмоционального фона: Важно, чтобы учащиеся не боялись ошибок, а воспринимали их как часть процесса обучения.

Методы формирования математической грамотности[2,15]

Использование игровых методов. Игры — это эффективный способ формирования интереса к математике. Например, можно использовать математические квесты, головоломки, игры на развитие логического мышления, что способствует улучшению навыков решения задач.

Решение практических задач. Решение реальных задач помогает учащимся увидеть значимость математики в повседневной жизни. Примеры таких задач могут быть связаны с измерениями, расчетами времени, деньгами и другими практическими аспектами[3,18].

Совмещение теории и практики. Очень важно сочетать теоретические знания с практическими заданиями, чтобы дети могли применить то, что они изучили на практике. Например, в процессе изучения геометрии можно использовать конструкторы или модели для создания различных форм и фигур. Формирование математической грамотности у младших школьников — это процесс, который требует внимательного подхода и использования различных методов обучения. Важно, чтобы учащиеся не только овладели базовыми математическими знаниями, но и научились применять их в различных жизненных ситуациях. Современные образовательные технологии, проектная деятельность, игровые методы и дифференцированный подход позволяют эффективно развивать математические навыки детей, улучшая их понимание и любовь к математике.

Список литературы:

1. Кутузова, Л. В. (2018). Математика в начальной школе: эффективные методы и подходы. Москва: Просвещение.
2. Ильина, Н. А. (2019). Развитие математической грамотности младших школьников. Санкт-Петербург: Питер.
3. Чернов, В. П. (2020). Интерактивные методы обучения математике в начальной школе. Казань: Казанский университет.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФИЗИКАЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

Оралғазыев Қуаныш Оралғазыұлы
дене шынықтыру пәнінің мұғалімі
асық атудан спорт төрешісі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№19 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация: Бұл мақалада ұлттық ойындардың оқушылардың физикалық белсенділігін арттырудағы рөлі қарастырылады. Ұлттық ойындар — халықтың мәдени мұрасының бір бөлігі болып табылады және олар физикалық тәрбиенің маңызды құралы бола алады. Оқушылардың физикалық белсенділігін арттыру үшін ұлттық ойындарды мектептерде енгізу, олардың қызығушылығын оятып, денсаулықты

нығайтуға көмектеседі. Мақалада ұлттық ойындардың түрлері, олардың балалардың физикалық дамуына тигізетін пайдасы және оқыту үдерісіндегі рөлі сипатталады.

Кілт сөздер: ұлттық ойындар, физикалық белсенділік, оқушылар, денсаулық, дене шынықтыру, тәрбиелеу, ұлттық мұра.

Кіріспе. Ұлттық ойындар — әр халықтың тарихи-мәдени мұрасының маңызды бөлігі. Олар халықтың рухани байлығын, дүниетанымын және әлеуметтік құндылықтарын көрсетеді. Сонымен қатар, ұлттық ойындар физикалық белсенділікті арттырудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Оқушылардың денсаулығын жақсарту, олардың физикалық және психоэмоционалдық дамуын қамтамасыз ету үшін ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабақтарында қолдану тиімді әдіс ретінде ұсынылуда.

Қазақстанның ұлттық ойындары өте бай және әртүрлі. Олардың арасында «Асық ату», «Теңге ілу», «Қазақ күресі», «Жамбы ату» және т.б. бар. Бұл ойындар тек физикалық белсенділікті арттырып қана қоймай, балалардың қоғамдастықтағы орны мен ережелерді түсінуіне, ұжымдық жұмыс жасауға да ықпал етеді.

Ұлттық ойындардың оқушылардың физикалық белсенділігіне әсері **Физикалық денсаулықты нығайту**

Ұлттық ойындар оқушылардың денсаулығын нығайтуда маңызды рөл атқарады. Олардың көпшілігі жүрек-қан тамырлары жүйесін, бұлшықеттерді және буындарды дамытуға ықпал етеді. Мысалы:

- «**Асық ату**» ойыны балаға көбірек жүгіруге, тез қимылдап, көздеуге, қолмен дәлдікпен жұмыс істеуге үйретеді. Бұл ойында дене шынықтыру мен психологиялық тепе-теңдікті сақтауға ерекше назар аударылады.
- «**Теңге ілу**» ойыны оқушының шапшандығын, икемділігін және тепе-теңдік сақтау қабілетін дамытады.
- «**Қазақ күресі**» сияқты ұлттық спорт түрлері күш пен төзімділікті арттырады, сонымен қатар балаларды өз денесін дұрыс басқаруға үйретеді[1].

Эмоционалдық және психологиялық пайдасы

Ұлттық ойындар баланың эмоциялық жағдайына да жақсы әсер етеді. Олар балаларды ұжымдық жұмысқа, достыққа, әділдікке тәрбиелейді. Жарыс кезінде қалыптасатын өзара қолдау мен ынтымақтастық атмосферасы балалардың психологиялық жағдайын жақсартады. Ойындар барысында балалар өздерін еркін сезінеді, өзіндік сенімділік пайда болады. Ұлттық ойындар арқылы оқушылар өз халқының мәдениетімен танысып, ұлттық дәстүрлерге деген құрмет сезімін қалыптастырады. Әрбір ойынның өзіндік ережелері, мақсаты, мағынасы бар.

Бұл арқылы балалар халқымыздың рухани құндылықтарын, тарихи мұрасын меңгереді. Мысалы:

- «**Көкпар**» ойынына қатыса отырып, балалар атқа мінуді, күш-жігерді біріктіруді, сабырлықты үйренеді.
- «**Жамбы ату**» ойынында оқушыларға дәлдік пен шеберлікке үйретіледі[2].

Ұлттық ойындарды мектептерде қолданудың маңызы. Денсаулық сақтау және профилактика

Ұлттық ойындарды мектептерде енгізу — оқушылардың денсаулығын сақтау және алдын алу шараларын күшейтудің бір жолы. Бұл ойындар балаларды табиғи түрде қимылдап, дене жаттығуларын орындауға ынталандырады. Сонымен қатар, оларды белгілі бір мақсатқа жетуге бағыттайды, бұл өз кезегінде оқушылардың дене шынықтыруға деген қызығушылығын арттырады[3].

Мектеп бағдарламасына енгізу жолдары

Ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында, сыныптан тыс шараларда, спорттық жарыстарда, сондай-ақ денсаулық күндерінде қолдануға болады. Мұғалімдер ұлттық ойындарды оқушылардың қызығушылығын тудырып, оларды физикалық белсенділікке тарту үшін шығармашылықпен пайдалануы тиіс. Бұл ойындар балаларға денсаулықты нығайтуға, жан-жақты дамуға мүмкіндік береді.

Құндылықтарды қалыптастыру

Ұлттық ойындар балаларды ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерге баулып, оларды еліне деген патриотизмге тәрбиелейді. Әрбір ұлттық ойынның өз мәдени мағынасы мен тарихи негізі бар, бұл балалардың ұлттық сана-сезімін оятуға көмектеседі. Сонымен қатар, ұлттық ойындар арқылы балалар әділдік, достық, төзімділік сияқты маңызды моральдық құндылықтарды үйренеді[4].

Ұлттық ойындардың қазіргі қоғамдағы рөлі

Бүгінгі таңда ұлттық ойындар тек дене тәрбиесі емес, сонымен қатар қазақ халқының мәдениеті мен тарихын сақтаудың бір жолы ретінде қарастырылуда. Олардың қазіргі заманғы жастар арасында танымал болуы, ұлттық мұраны ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге мүмкіндік береді. Ұлттық ойындарды жаңаша формада, заманауи технологиялармен үйлестіре отырып, оларды жастар арасында кеңінен насихаттау маңызды. Мысалы, виртуалды және интерактивті ойындар арқылы да ұлттық ойындардың мәнін көрсетуге болады. Ұлттық ойындар оқушылардың физикалық белсенділігін арттырудың тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады. Олар балалардың денсаулығын нығайтып, психоэмоционалдық дамуын жақсартады. Сонымен қатар, ұлттық ойындар балаларды ұлттық мәдениетпен таныстырып, рухани құндылықтарды қалыптастырады. Осылайша, мектеп бағдарламасында ұлттық ойындарды кеңінен пайдалану оқушылардың жан-жақты дамуына, олардың денсаулығын нығайтуға және қоғамдастықтағы өз орны мен рөлін түсінуіне септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қуандықова, Б. (2019). Ұлттық ойындар және дене тәрбиесі. Алматы: Қазақ университеті.
2. Баймұханова, Л. (2020). Мектеп оқушыларының денсаулығын сақтау: Ұлттық ойындардың рөлі. Жастар және білім журналы.
3. Ермағанбетова, А. (2018). Ұлттық мәдениетті насихаттаудағы ұлттық ойындардың маңызы. Ұлт тарихы мен мәдениеті журналы.
4. Сембаев, Ж. (2021). Қазақстанның ұлттық ойындары: Жастарға әсері. Астана: Мәдениет және спорт министрлігі.

СЫНЫППЕН БІРГЕ ВОЛЕЙБОЛ ОЙНАУДЫҢ ПАЙДАСЫ

Серікұлы Медғат
дене шынықтыру пәні мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің

Аннотация. Бұл мақалада сынып оқушыларымен бірге волейбол ойнаудың тәрбиелік, физикалық және психологиялық пайдасы қарастырылады. Волейбол — ұжымдық спорт түрі ретінде оқушылардың денсаулығын нығайтып, ұжымда жұмыс істеу дағдысын қалыптастыруға, көшбасшылық, жауапкершілік пен өзара қолдауды дамытуға септігін тигізеді. Ойын барысында оқушылардың арасындағы қарым-қатынас жақсарып, өзара

түсіністік пен достық күшейеді. Сонымен қатар, бұл спорт түрі салауатты өмір салтын насихаттаудың тиімді жолдарының бірі ретінде ұсынылады.

Кілт сөздер: волейбол, ұжымдық ойын, дене белсенділігі, сынып бірлігі, салауатты өмір салты, оқушылар, тәрбие

Кіріспе. Бүгінгі күні мектеп оқушыларының денсаулығын нығайту, белсенділігін арттыру және олардың тұлғалық дамуына жағдай жасау — білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі. Осы мақсатта дене тәрбиесі сабақтарымен қатар, әртүрлі спорттық ойын түрлерін қолдану кеңінен қолға алынуда. Солардың ішінде волейбол ойыны — ұжымдық, қызықты әрі денсаулыққа пайдалы спорт түрі ретінде кеңінен танылған. Волейбол — тек жарыс қана емес, ол тәрбиенің, қарым-қатынастың, өзара қолдаудың, ұжыммен әрекет етудің бірегей құралы. Әсіресе, бұл ойынды сыныппен бірге ойнау оқушылардың өзара түсіністігін арттырып, ұйымшылдық пен достықты нығайтады. Сонымен қатар, ол балалардың денсаулығын жақсартып, оларды белсенді өмір салтына баулиды. Осы мақалада волейбол ойынының оқушыларға берер негізгі артықшылықтары мен оның оқу-тәрбие үдерісіндегі рөлі қарастырылады. Волейбол — дене қозғалысын барынша іске қосатын спорттық ойындардың бірі. Бұл ойын тек көңіл көтерудің жолы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың дене бітімі мен денсаулығын жақсартуға, жүйелі түрде дене белсенділігін арттыруға зор ықпал етеді. Төменде волейбол ойынының денсаулыққа тигізетін бірнеше маңызды пайдасын кеңінен қарастырамыз:

Физикалық белсенділік

Волейбол — қозғалысқа негізделген, үнемі белсенділікті қажет ететін спорт түрі. Бұл ойында ойыншы жүгіреді, секіреді, иіледі, қол-аяғын үйлесімді қолданады, сондай-ақ әртүрлі бағытта жылдам қозғалып отырады. Мұндай қимылдар дененің барлық бұлшықет топтарын жұмыс істетеді. Атап айтқанда:

- Аяқ бұлшықеттері — допты қағу, секіру мен қозғалу кезінде;
- Қол және иық бұлшықеттері — допты беру мен соғу кезінде;
- Арқа және іш бұлшықеттері — дене тепе-теңдігін сақтау үшін белсенді жұмыс істейді.

Волейбол ойыны тыныс алу жүйесін жақсартады, өкпенің жұмысын белсендіреді. Сонымен қатар, жүрек-қан тамырлары жүйесіне оң әсер етіп, жүрек жұмысын тұрақтандырады, қан

айналымын жақсартады. Бұл — жүрек ауруларының алдын алуға және жалпы ағза төзімділігін арттыруға үлкен сеп.

Көз-қол үйлесімі

Волейболда басты назар — допқа бақылау жасау және оны дәл бағыттап беру немесе қағу. Бұл процесте оқушының көз, қол және дене қозғалысының үйлесімділігі өте маңызды. Мұндай әрекеттер көз бен қолдың арасындағы байланысқа жауап беретін мотонейрондық жүйені белсендіреді.

Нәтижесінде:

- Қимыл дәлдігі мен реакция жылдамдығы дамиды;
- Балалар өз іс-әрекетіне бақылау жасап, қозғалыс икемділігін арттырады;
- Кеңістіктік ойлау және зейін шоғырландыру қабілеттері күшейеді.

Бұл дағды тек спортта ғана емес, күнделікті өмірде де қажет болатын маңызды қабілеттердің бірі[1,25].

Қозғалыс дағдылары

Волейбол ойыны — динамикалық қозғалыстарға негізделген. Ойын барысында оқушылар әртүрлі бағытта қозғалып, жиі қимыл жасайды. Бұндай жағдайлар денені икемді етіп, қозғалысты басқару, рефлекстік жауап беру, координацияны дамыту сияқты қабілеттерді жетілдіреді.

Мектеп жасындағы балалар үшін бұл өте маңызды, себебі дәл осы кезеңде моторлық қабілеттердің қалыптасуы жүреді. Волейбол сияқты ойындар:

- Дененің ептілігі мен тепе-теңдігін дамытады;
- Қимыл-қозғалыстың қайталануы арқылы дене үйлесімділігі жақсарады;
- Жарақат алу қаупін азайтады, себебі дене ширақ әрі дайын болады.

Бұл қабілеттер кейінірек басқа спорт түрлерімен айналысуға немесе белсенді өмір салтын ұстануға негіз болады[2,5].

Психологиялық саулық

Спорттың ең маңызды артықшылықтарының бірі — оның эмоциялық және психологиялық жағдайға әсері. Қазіргі оқушылар көп жағдайда психологиялық жүктемеге, стресске, уайымға ұшырап жатады. Волейбол секілді қозғалмалы ойындар бұл жағынан үлкен көмек береді:

- Қозғалыс кезінде "қуаныш гормондары" — эндорфиндер бөлініп, баланың көңіл-күйі көтеріледі;
- Ұжыммен ойнау оқушыларға қолдау сезімін, қауіпсіздік пен өзіне деген сенімділікті береді;
- Жеңіс пен жетістік сезімі балаларда мақсат қою, ынталану, өзіне сену сияқты маңызды психологиялық дағдыларды дамытады;
- Қиындықты бірге еңсеру, бір-бірін қолдау арқылы балаларда эмпатия және эмоционалды тұрақтылық қалыптасады[3,11].

Сонымен қатар, волейбол ойыны агрессия мен ішкі кернеуді төмендетіп, баланың жалпы мінез-құлқын реттеуге көмектеседі. Волейбол — бұл тек ойын емес, ол денсаулықты нығайтудың, дене дамуының, қозғалыс дағдылары мен психологиялық тұрақтылықтың кепілі. Сыныппен бірге волейбол ойнау арқылы оқушылар өздерін жақсы сезінеді, денсаулығы жақсарады, физикалық белсенді өмір салтына бейімделеді. Сондықтан бұл спорт түрін мектепте жүйелі түрде ұйымдастырып, әрбір оқушыны оған қатыстыру — ұстаздар мен тәрбиешілердің басты назарында болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Смағұлова, Г. Қ. Дене тәрбиесі және спортты оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
2. Оразбекова, А. М. Мектептегі волейбол сабағының әдістемесі. – Астана: Фолиант, 2020.
3. Төлеуов, Е. Н. Волейбол негіздері және оны оқыту жолдары. – Шымкент: Айқап, 2019.

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ЖАСУША ҚҰРЫЛЫМДАРЫ МЕН ҚЫЗМЕТІН ОҚЫТУДА ТИІМДІ ОҚЫТУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Намазбаева Алмагуль Жамбалаевна
биология пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№22 жалпы орта білім беретін
мектеп-лицейі» КММ

Аннотация: Бұл мақалада жасуша құрылымдары мен қызметін мектеп оқушыларына оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері мен стратегиялары қарастырылады. Жасуша — тірі ағзаның негізгі құрылымдық және функционалдық бірлігі ретінде биологияның маңызды тақырыбы болып табылады. Оқушылардың жасуша құрылымы мен қызметін дұрыс түсінуі олардың биологиялық ғылымдар

мен жалпы табиғатқа деген қызығушылығын арттырады. Мақалада оқушылардың пәнге деген қызығушылығын оятатын, белсенді оқыту әдістерін қолдану жолдары, зерттеу жұмыстары мен шығармашылық жобаларды ұйымдастыру, сондай-ақ жасуша құрылымдарының визуализациясын қамтамасыз ететін мультимедиялық құралдардың маңыздылығы талқыланады.

Кілт сөздер: жасуша құрылымы, биология, оқыту стратегиялары, белсенді оқыту, зерттеу жұмыстары, мультимедиялық құралдар, проблемалық оқыту

Кіріспе. Жасуша құрылымы мен қызметін оқыту биология пәнінің ең маңызды және күрделі бөлімдерінің бірі болып табылады. Жасуша — тірі ағзалардың негізгі құрылымдық және функционалдық бірлігі ретінде барлық биологиялық процестерді жүзеге асырады. Оқушыларға жасуша құрылымдарын меңгерту олардың өмірге деген қызығушылығын оятады және биология пәнін жақсы түсінулеріне мүмкіндік береді. Оқушылардың жасушаның түрлі компоненттері туралы білім алу, олардың қызметін түсіну тек қана теориялық біліммен шектелмей, практика мен эксперимент арқылы тереңдетілуі тиіс. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде оқушылардың белсенділігін арттыратын, олардың сыни ойлау қабілеттерін дамытатын оқыту стратегиялары мен әдістері аса маңызды. Бұл мақалада жасуша құрылымдары мен қызметін оқытуда тиімді оқыту стратегияларының түрлері мен олардың практикада қолданылу жолдары қарастырылады.

Оқытудың тиімді стратегиялары. Жаратылыстану пәндерін, оның ішінде биологияны оқытуда тиімді оқыту стратегияларын қолдану — оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқу материалының терең әрі сапалы меңгерілуіне септігін тигізеді. Жасуша құрылымдары мен қызметі — күрделі әрі теориялық білімді қажет ететін тақырыптардың бірі. Осы тақырыпты меңгертуде белсенді оқыту әдістерін қолдану — оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Белсенді оқыту — оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз ететін тиімді стратегиялардың бірі. Бұл тәсіл арқылы оқушылар тек тыңдаушы рөлінде қалмай, сабақ барысында өз ойларын білдіруге, сұрақтар қоюға, пікір алмасуға және түрлі тапсырмаларды орындауға мүмкіндік алады. Белсенді оқыту әдістері оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың сыни ойлау, талдау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Атап айтқанда, бұл әдістерді жасуша құрылымдары мен қызметін оқытуда қолдану — оқушылардың теориялық білімін тереңдетіп, оны практикамен ұштастыруына жағдай жасайды.

Жасуша құрылымын оқытудағы белсенді әдістер:

- **Зертханалық жұмыстар:** Оқушылар жасушаның құрылымын микроскоп арқылы зерттеу, жасушаның компоненттері мен олардың қызметін бейнелейтін модельдер жасау арқылы білім алады.
- **Проблемалық оқыту:** Оқушыларға нақты биологиялық мәселе қойылып, оны шешу үшін әртүрлі шешімдер табуға бағытталған тапсырмалар беріледі. Мысалы, жасушаның қандай бөлігі қандай қызмет атқаратынын нақты мысалдар арқылы талқылау.
- **Кейс-стадилер:** Жасуша құрылымы мен қызметіне қатысты нақты мысалдар арқылы оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытуға болады. Мысалы, әртүрлі ағзалардағы жасуша құрылымдарының ерекшеліктерін талқылау.

Жобалық оқыту. Жобалық оқыту әдісі оқушылардың топтық жұмыста белсенділік көрсетуіне мүмкіндік береді. Жасуша құрылымы мен қызметі туралы жоба жасау арқылы оқушылар ғылыми зерттеу жүргізуді үйренеді, өз бетімен білім іздеуге дағдыланады.

Жобалық жұмыстардың мысалдары:

- Жасушаның органоидтарын зерттеу және олардың қызметін көрсету.
- Жасуша мен оның компоненттерінің тіршілік циклі мен олардың арасындағы байланыстарды көрсету.
- Әр түрлі ағзаларда жасуша құрылымдарының ерекшеліктері мен олардың қызметтерін салыстыру.

Ойын элементтері. Ойын элементтері мен түрлі тренингтер оқушылардың сабақты жеңіл қабылдауына және қызығушылығын арттыруға ықпал етеді. Ойындар арқылы жасуша құрылымы мен қызметі туралы білімді тексеру және бекіту процесі қызықты әрі тиімді болады.

Ойын элементтерін қолдану мысалдары:

- **Жасуша құрылымдарының карточкасы:** Оқушыларға әр түрлі органоидтар мен олардың қызметтерін бейнелейтін карточкалар беріледі, олар осы карточкалар арқылы тапсырмаларды орындайды.
- **Жасуша құрылымы доминосы:** Бұл ойын жасуша компоненттері мен олардың қызметін байланыстыру арқылы оқушылардың білімін тереңдетуге мүмкіндік береді.

Заманауи технологиялар мен құралдарды қолдану. Жасуша құрылымын оқытуда заманауи цифрлық құралдар мен мультимедиялық материалдар маңызды рөл атқарады. Мысалы, интерактивті тақта, 3D модельдер, анатомиялық визуализация құралдары оқушыларға жасушаның құрылымын нақты және түсінікті түрде көрсетуге мүмкіндік береді. Жасуша құрылымын оқыту — биология пәнінің негізгі тақырыптарының бірі. Заманауи оқыту стратегиялары мен әдістерін қолдану арқылы бұл тақырыпты оқытуды қызықты әрі тиімді етуге болады. Белсенді оқыту әдістері, интерактивті құралдар мен мультимедиялық технологияларды қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады, білімді терең меңгеруге көмектеседі. Сонымен қатар, жобалық оқыту мен ойын элементтерін енгізу оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Жасуша құрылымдарын меңгеру оқушыларға биологияны терең түсінуге, әрі өмірлік дағдыларды қалыптастыруға жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құнанбаев, А. (2022). Биологияны оқыту әдістемесі. Алматы: Қазақ университеті.
2. Исаев, М. (2021). Заманауи оқыту әдістері және оларды биология сабағында қолдану. Қазақ білім академиясы.
3. Баймұратова, А. (2020). Интерактивті оқыту әдістері мен олардың тиімділігі. Қазақстандық педагогикалық журнал, №3.
4. Білім және ғылым министрлігі. (2023). Жаңа педагогикалық технологиялар мен әдістерді қолдану жөніндегі әдістемелік нұсқаулық.
5. Biggs, J. (1999). Teaching for Quality Learning at University. Open University Press.

ЛУИ ПАСТЕРДІҢ МИКРОБИОЛОГИЯ САЛАСЫНДАҒЫ ЖАҢАЛЫҚТАРЫ МЕН ӘЛЕМДІК ҒЫЛЫМҒА ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Қайырлыбекқызы Әлия
биология пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№22 жалпы орта білім беретін
мектеп-лицейі» КММ

Аннотация: Бұл мақалада ұлы француз ғалымы Луи Пастердің микробиология саласындағы жаңалықтары мен әлемдік ғылымға қосқан маңызды үлесі қарастырылады. Пастердің ғылыми жұмыстары микробиологияның дамуына айтарлықтай ықпал етті, оның зерттеулері жұқпалы аурулардың пайда болуын түсіндіруге, олардың алдын алу әдістерін әзірлеуге және жаңа медициналық технологияларды енгізуге мүмкіндік

берді. Оның ең маңызды жетістіктері арасында микробтардың табиғатын түсіну, вакциналарды жасау және пастеризация әдісін енгізу бар. Луи Пастердің ғылыми жаңалықтары қазіргі заманғы медицина мен санитарлық ғылымның негізін қалаған, оның еңбектері бүгінгі күнге дейін маңызды болып табылады.

Кілт сөздер: Луи Пастер, микробиология, пастеризация, вакциналар, жұқпалы аурулар, медициналық жаңалықтар, микробтар.

Кіріспе. Луи Пастер (1822–1895) — француз ғалымы, микробиология ғылымының негізін қалаушылардың бірі. Оның ғылыми жаңалықтары медицинаның көптеген салаларында революциялық өзгерістерге әкелді. Әсіресе, инфекциялық аурулардың пайда болуы мен таралуын түсіндіруде Пастердің еңбегі ерекше орын алады. Ол өз зерттеулерінде микробтардың тіршілік ету орталарын, олардың адамдар мен жануарларда аурулар тудыру мүмкіндігін жан-жақты талдады. Сонымен қатар, Пастер осы микробтарды бақылау мен өлтірудің әдістерін әзірлеу арқылы медицина мен өнеркәсіптің дамуына зор үлес қосты.

Луи Пастердің микробиология ғылымына қосқан негізгі үлестері

Микробтардың тіршілігі мен аурулармен байланысы

Пастердің ең маңызды жаңалықтарының бірі — микробтардың тіршілік етуін және оларды жұқпалы аурулардың қоздырғышы ретінде тану болды. XIX ғасырдың ортасында инфекциялық аурулардың таралуы көптеген теориялармен түсіндірілді. Сол уақытта микробтардың ролі әлі толық зерттелмеген еді. Пастердің зерттеулері микробтардың аурулар тудыратынын нақты дәлелдеді.

- Герм теориясы — Пастер микробтар тірі ағзалар мен сыртқы орта арасындағы байланысқа әсер етіп, аурулардың пайда болуы мен таралуына себепші болады деп тұжырымдады. Оның «герм теориясы» деген түсінігі инфекциялық аурулардың таралуы мен олардың алдын алу жолдарын анықтауға мүмкіндік берді.
- Пастердің зерттеулері бойынша, аурулардың негізінде микробтардың бар екенін және олар адам мен жануарлар ағзасына түскенде ауру тудыратындарын дәлелдеді.

Пастеризация әдісі. Пастеризация әдісі — әлемдік ғылыми және медициналық қоғамдастыққа қосылған маңызды жаңалықтардың бірі. Луи Пастер сүт пен шарапты бактериялар мен микроорганизмдерден қорғайтын әдісті ойлап тапты. Бұл әдіс микроорганизмдерді өртеп, тағамдардың ұзақ сақталуына мүмкіндік береді. Пастеризация әдісі:

- Тағамдарды консервілеу — Пастердің сүт, шарап, шырын сияқты өнімдерді жылу арқылы өңдеу әдісі микроорганизмдердің көбеюін тоқтатып, тағамның сапасын

сақтауға мүмкіндік берді. Бұл әдіс бүгінгі күнге дейін тағам өнеркәсібінде кеңінен қолданылып келеді.

- Салауатты қоғамға әсері — Пастеризация көптеген инфекциялық аурулардың алдын алу шарасы болып табылады, өйткені ол тағамдағы зиянды бактерияларды жояды.

Вакцина жасау. Пастердің вакциналар саласындағы еңбектері медицина тарихында елеулі орын алады. Ол бірнеше маңызды вакциналарды жасап, олардың тиімділігін дәлелдеді. Оның зерттеулерінің нәтижесінде көптеген инфекциялық аурулардың алдын алу жолдары анықталды:

- Құтыруға қарсы вакцина — Пастердің ең әйгілі жаңалықтарының бірі — құтыру ауруына қарсы вакцина жасау. Ол 1885 жылы алғаш рет құтыру вирусынан қорғайтын вакцина жасап, оның клиникалық сынақтарын сәтті өткізді. Бұл вакцинаның табысы жұқпалы ауруларды алдын алудың маңыздылығын көрсетті.
- Анархия мен холераға қарсы вакцина — Пастер басқа да инфекциялық ауруларға қарсы вакциналарды жасап, олардың тиімділігін зерттеді. Ол бактериялар мен вирусқа қарсы иммунитетті жасау әдісін жетілдірді.

Антисептика және стерилизация принциптері. Луи Пастердің антисептика саласындағы зерттеулері хирургияның дамуына айтарлықтай ықпал етті. Оның жұмыстары хирургиялық операциялар кезінде аурулардың таралуын болдырмау үшін антисептика мен стерилизация әдістерінің қолданылуын қамтамасыз етті. Пастердің зерттеулері:

- Антисептика әдістері — Пастер микробтарды өлтіру немесе олардың көбеюін тоқтату арқылы хирургиялық инфекциялардың алдын алуға болады деп тұжырымдады.
- Тазалық принциптері — Ол таза құрал-жабдықтар мен стерильді ортада ғана операциялар жүргізу қажеттілігін атап көрсетті. Бұл хирургияда инфекцияның таралуын азайтуға көмектесті.

Луи Пастердің әлемдік ғылымға қосқан үлесі

Луи Пастердің жаңалықтары әлемдік ғылымның дамуында айтарлықтай маңызды болды. Оның зерттеулері мен енгізген әдістері әлемдегі медициналық практикаға зор өзгерістер әкелді. Әсіресе, инфекциялық аурулардың алдын алу мен олардың емделуі жөніндегі ғылыми көзқарастардың түбегейлі өзгеруі Пастердің еңбегінің нәтижесі болып табылады. Микробиологияның негізіне келсек, Пастер микробиология ғылымын жеке сала ретінде қалыптастыруға негіз қалады. Оның еңбектері микробиологияның әртүрлі салаларына — патогендік микробтарды зерттеуден бастап, жаңа емдеу әдістерін әзірлеуге дейін — әсер етті. Медициналық технологиялардың дамуы бойынша, Пастердің әдістері медициналық құралдардың, зерттеу әдістерінің және профилактикалық шаралардың тиімділігін арттырып, медицинаның бүкіл әлем бойынша дамуына ықпал етті. Ғылыми қоғамдастықтың өзгеруін айтсақ, Луи Пастердің жұмыстары ғылыми әдістерді қолдану мен эксперименттік зерттеулерді маңызды етті. Оның тәсілдері мен жаңалықтары басқа ғалымдарды да инфекциялық ауруларды зерттеуге ынталандырды. Луи Пастердің микробиология мен медицина саласындағы жаңалықтары әлем ғылымының дамуына айтарлықтай әсер етті. Оның ғылыми еңбектері инфекциялық аурулардың алдын алу, вакциналар жасау, пастеризация әдісін енгізу және хирургияда антисептика әдістерін қолдану салаларында маңызды жаңалықтар болып табылады. Пастердің ғылыми көзқарастары мен зерттеулері бүгінгі күнге дейін медицина мен биологияның негіздерін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Оның әлемдік ғылымға қосқан үлесі қазіргі заманғы медицинаның негізін қалаушы маңызды жаңалықтар ретінде бағаланады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Paster, L. (1878). *Studies on Germ Theory*. Paris: Scientific Publishing House.
2. Brock, T.D. (2011). *Louis Pasteur and the Discovery of Microbiology*. Harvard University Press.
3. Nussbaum, A. (2010). *The Legacy of Louis Pasteur*. Springer Science.
4. Fox, D. (2014). *Microbial Life and the Foundation of Immunology*. New York: Academic Press.

ХИМИЯ САБАҒЫНДА САРАЛАП ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Адилбаева Асем Еркеновна
Химия пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№32 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация: Бұл мақалада химия сабағында саралап оқыту әдісін ұйымдастырудың маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. Саралап оқыту — оқушылардың оқу деңгейіне, қызығушылығына және қабілеттеріне сәйкес тапсырмалар мен білім беру мазмұнын ұсыну тәсілі. Саралап оқыту химия пәнін оқытуда әр оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың танымдық белсенділігін арттырады, білімді терең меңгеруге мүмкіндік береді. Мақалада саралап оқытудың түрлері мен әдістері, сондай-ақ химия пәнін оқытуда бұл әдісті қолданудың артықшылықтары мен оны тиімді ұйымдастыру жолдары талқыланады.

Кілт сөздер: саралап оқыту, химия, білім беру стратегиялары, оқыту әдістемесі, оқушының жеке қабілеттері, дифференциация.

Кіріспе. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде әр оқушының жеке ерекшеліктеріне назар аудару өте маңызды. Әр оқушының өзіндік мүмкіндіктері, қызығушылығы және қабілеттері бар, сондықтан бірдей деңгейдегі тапсырмалар барлық оқушылар үшін тиімді болмауы мүмкін. Бұл мәселе саралап оқыту тәсілін енгізу арқылы шешіледі. Саралап оқыту — оқушылардың жеке білім алу ерекшеліктеріне сай тапсырмаларды беріп, олардың әрқайсысының оқу деңгейін ескере отырып оқыту үдерісін ұйымдастыру әдісі болып табылады. Химия пәнінде саралап оқыту әдісі оқушылардың білімін тексеру мен бағалаудың тиімділігін арттырып, олардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып тапсырмалар беру химияны оқыту үдерісін жоғары деңгейде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Саралап оқыту ұғымы және оның принциптері

Саралап оқыту — әртүрлі деңгейдегі оқушыларға бірдей оқу материалы негізінде, бірақ әр түрлі тапсырмалар мен жаттығулар арқылы білім беру процесін ұйымдастыру болып табылады. Бұл әдіс оқушылардың өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруға, оқу материалын терең меңгеруге, сондай-ақ өздігінен жұмыс істеуге дағдылануына мүмкіндік береді[1,15].

Саралап оқытудың негізгі принциптері:

1. Дифференциация принципі: Әр оқушының жеке қабілеттеріне сәйкес тапсырмаларды ұсыну. Бұл оқушылардың білім деңгейін ескере отырып, олардың мүмкіндіктеріне сәйкес тапсырмалар мен жаттығуларды таңдау.
2. Жеке әдістер мен тәсілдер: Оқушылардың өзіндік оқыту стиліне сәйкес әдіс-тәсілдерді қолдану. Мысалы, визуалды, аудио немесе кинестетикалық әдістерді қолдану.
3. Қабілеттерді дамыту: Оқушының ақыл-ой қабілетін, танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған тапсырмалар мен жаттығуларды ұсыну.
4. Қолдау көрсету: Оқушыларға оқу үдерісінде қажетті қолдау көрсету, қажет болған жағдайда қосымша көмек көрсету.
5. Кері байланыс: Оқушының оқу үдерісінде жасаған қателіктерін және жетістіктерін бағалау, қажетті бағыттар бойынша кері байланыс беру[2,17].

Химия сабағында саралап оқытудың түрлері әртүрлі жолдармен жүзеге асырылады. Химия пәнінде осы әдіс-тәсілдерді қолданудың бірнеше түрлері бар:

Мазмұн бойынша саралау. Бұл тәсіл оқушылардың білім деңгейіне сәйкес оқыту материалының көлемін өзгертуге негізделген. Мазмұн бойынша саралау барысында:

- Қарапайым тапсырмалар: Әрине, кейбір оқушыларға негізгі ұғымдар мен химиялық реакцияларды үйрету үшін жеңіл тапсырмалар беріледі.
- Күрделі тапсырмалар: Оқушының білім деңгейі жоғары болған жағдайда, оларға күрделі химиялық есептер немесе эксперименттер ұсынылады[3,15].

Тапсырмалар бойынша саралау. Тапсырмалар оқушының қабілетіне, қызығушылығына және тәжірибесіне қарай таңдалады. Тапсырмалардың қиындық деңгейі әртүрлі болуы мүмкін:

- Базалық деңгей: Оқушыларға қарапайым сұрақтар, тапсырмалар мен химиялық реакцияларды құрастыру ұсынылады.
- Орташа деңгей: Оқушылар химиялық тепе-теңдіктерді, реакция механизмдерін талдауға қатысты тапсырмаларды орындайды.
- Жоғары деңгей: Оқушыларға зерттеулер жүргізуге, күрделі химиялық есептерді шығаруға немесе жобалар қорғауға мүмкіндік беріледі.

Уақыт бойынша саралау. Бұл тәсіл оқушылардың оқу жылдамдығына қарай оқыту үдерісін ұйымдастыруды білдіреді. Кейбір оқушыларға қосымша уақыт беріледі, ал басқа оқушылар өздерінің қарқынды түрде жұмыс істеуіне мүмкіндік алады[4]. Мысалы:

- Жылдам оқушылар: Оларға тапсырмаларды тез әрі нәтижелі орындау мүмкіндігі беріледі, олар күрделі есептер мен шығармашылық жобаларды орындай алады.
- Әлсіз оқушылар: Оларға қосымша материалдар мен уақыт беріледі, олар материалды тереңірек түсіну үшін қосымша тапсырмаларды орындап, сұрақтарға жауап береді.

Химия сабағында саралап оқытуды ұйымдастыру әдістері

Топтық жұмыс. Саралап оқытуды топтық жұмыс арқылы да ұйымдастыруға болады. Бұл әдіс оқушылардың ынтымақтастық дағдыларын дамытуға көмектеседі. Топтағы әр оқушыға жеке тапсырма беріп, оларды орындау барысында бір-біріне көмек көрсетуіне мүмкіндік жасау маңызды. Топтық жұмыс барысында әр оқушы өз қабілетіне сәйкес тапсырмаларды орындап, топтың жұмысын тиімді ете алады[5].

Жеке тапсырмалар мен жобалар. Жеке тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар өздерінің шығармашылық қабілеттерін көрсете алады. Мысалы, химиялық реакциялар туралы эссе жазу немесе тақырып бойынша ғылыми жоба жасау тапсырмалары берілуі мүмкін. Бұл әдіс оқушылардың өзіндік жұмысты жақсы орындауға, зерттеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Қазіргі таңда оқушылардың білімін саралап бағалау үшін электронды ресурстар мен онлайн платформалар кеңінен қолданылады. Мысалы, Kahoot, Quizizz, Google Classroom секілді платформалар арқылы оқушыларға жеке тапсырмалар беріледі, оларды орындау барысында олардың нәтижелерін бақылауға болады. Әр оқушыға қажет болған жағдайда қосымша көмек көрсету — саралап оқытудың маңызды бөлімі. Бұл оқушының әлсіз жақтарын анықтап, олармен жеке жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Әсіресе, қиын тапсырмаларды орындауда көмек көрсету маңызды. Химия сабағында саралап оқыту оқушылардың қабілеттеріне сәйкес білім беру үдерісін ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқу үдерісін тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қабдолова, З.Ә. (2021). Химияны саралап оқыту әдістері. Алматы: Рауан.
2. Жұмахан Қ. (2020). Химия пәнін оқыту әдістемесі. Алматы: Қазақ университеті.
3. Білім және ғылым министрлігі. (2022). Жаңартылған білім мазмұны аясында саралап оқытуды ұйымдастыру.
4. Әбдікерімова, С. (2019). Саралап оқыту технологиялары және оларды сабақта қолдану. Жоғары білім журналы.
5. <https://www.edutopia.org> — Саралап оқыту стратегияларын ұйымдастыруға арналған онлайн ресурстар.

ЖАСУШАЛЫҚ ТЕОРИЯНЫҢ ПАЙДА БОЛУЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БИОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ОРНЫ

Саяхова Гүлмира Төлеубекова
биология пәнінің мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№22 жалпы орта білім беретін
мектеп-лицейі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада жасушалық теорияның пайда болу тарихы мен оның биология ғылымындағы маңызы қарастырылады. Жасушалық теорияның дамуы, негізгі тұжырымдамалары мен оған үлес қосқан ғалымдар туралы сөз болады. Сонымен қатар, жасуша теориясының биологияның негізгі тұжырымдары мен ғылымның басқа салаларына әсері талданады. Бұл мақала жасуша теориясының биология саласындағы орны мен оның өмірдің негізін түсінудегі рөлін ашады.

Ключевые слова: жасушалық теория, жасуша, биология, ғылыми жаңалық, организм, клетка

Кіріспе. Жасушалық теория – биология ғылымындағы негізгі ұғымдардың бірі болып табылады. Ол тірі организмдердің құрылымы мен қызметін түсіндіруде маңызды орын алады. Жасушалық теорияның қалыптасуы адамзаттың тіршілік туралы түсінігін түбегейлі өзгертіп, биологияның негізін қалаған іргелі қағидаттардың бірі болды. Бұл теорияның мәні – барлық тірі организмдер жасушалардан тұратынын, жасуша — тіршіліктің негізгі құрылымдық және функционалдық бірлігі екенін айқындады. Жасушалық теорияның дамуы ғылымның басқа да салаларының (анатомия, физиология, генетика, экология) дамуына ықпал етті. Жасушалық теорияның пайда болуы. Жасушалық теорияның қалыптасуы бірнеше ғалымдардың зерттеулері мен жаңалықтарына негізделеді. XVII ғасырдың соңында жасуша туралы алғашқы мәліметтер пайда бола бастады, алайда жасушалық теория толыққанды ғылым ретінде XIX ғасырда қалыптасты. Алғашқы зерттеулерге келсек:

- Роберт Гук (1665): Жасуша туралы алғашқы мәліметтерді ағ Ingiltire ғалымы Роберт Гук ұсынды. Ол өз еңбегінде микроскоп арқылы қабығының құрылымын зерттеп, оны "жасушалар" деп атады. Бұл термин кейіннен биологияда кеңінен қолданылды.
- Антони ван Левенгук (1674): Левенгук алғаш рет микроскоп арқылы тірі жасушаларды көріп, оларды зерттеген. Ол «жасушалар» деп аталатын тірі құрылымдарды алғаш рет сипаттаған ғалымдардың бірі.

Жасушалық теорияның негізгі тұжырымдарын жасауға XX ғасырдың басында бірнеше ғалымдар үлес қосты:

- Матиас Шлейден (1838): Германияның ботанигі Шлейден барлық өсімдік организмдерінің жасушалардан тұратынын дәлелдеді.
- Теодор Шванн (1839): Шванн барлық жануарлар организмнің де жасушалардан құралғанын ашып, осы екі зерттеуді біріктіріп, жасушалық теорияның негіздерін қалады. Ол теорияның басты қағидаларын ұсынды: барлық тірі организмдер жасушалардан тұрады және жасуша — тіршіліктің негізгі бірлігі.
- Рудольф Вирхов (1855): Вирхов жасушаның тек қана өсіп-өніп қана қоймай, жаңадан пайда болатынын да айқындады. Ол «Жасуша тек қана жасушадан пайда болады» деген тұжырым жасады.

Жасушалық теорияның үш негізгі қағидасы бар:

1. Барлық тірі организмдер жасушалардан тұрады. Бұл қағида барлық өсімдіктер мен жануарлардың құрылымы жасушалардан қалыптасатынын білдіреді. Жасуша — тіршіліктің негізгі бірлігі.

2. Жасуша — тіршіліктің негізгі функционалды бірлігі. Жасуша барлық физиологиялық процестерді жүзеге асырады, оның ішінде метаболизм, энергия алмасуы, көбею және т.б. процестер бар.
3. Жасуша тек қана басқа жасушалардан пайда болады. Бұл тұжырым ғылымның әрі қарай дамуына ықпал етіп, жасушаның өздігінен жаңаруын және көбейюін түсіндіруге мүмкіндік берді[1,17].

Жасушалық теория биология ғылымындағы бірқатар маңызды жаңалықтардың негізі болды. Оның ықпалы басқа ғылымдармен қатар, адамның жалпы табиғатқа деген көзқарасын өзгерткен іргелі зерттеулердің бірі болды. Биологияның басқа салаларына әсері. Жасушалық теорияның пайда болуы мен дамуы биологияның әртүрлі салаларында революциялық өзгерістерге әкелді:

- **Анатомия және физиология:** Жасуша құрылымы мен қызметін зерттеу арқылы адам ағзасындағы функциялардың қалай жүзеге асатынын түсіну мүмкін болды.
- **Генетика:** Жасушадағы генетикалық ақпараттың сақталуы мен тасымалдануы туралы түсінік генетиканың дамуына ықпал етті.
- **Эволюциялық теория:** Жасушалардың құрылымы мен қызметі арқылы ағзалардың эволюциясын түсіндіру мәселелері қарастырылды[2,15].

Қазіргі кезде жасуша туралы білімдер биологияның барлық салаларында қолданылады. Мысалы, клеткалық биология, молекулалық биология, медицина, биотехнология сияқты ғылым салаларында жасуша теориясының негізінде зерттеулер жүргізілуде. Жасуша — тірі организмдердің ең негізгі құрылымдық және қызметтік бірлігі ретінде биологиялық зерттеулердің іргетасы болып табылады. Жасуша теориясының негізінде организмдердің құрылысы мен қызметін, тұқымқуалаушылық пен өзгергіштік заңдылықтарын, аурулардың пайда болу механизмдерін және емдеу тәсілдерін тереңірек түсінуге жол ашылды. Мысалы, онкологиялық ауруларды зерттеу — қатерлі жасушалардың қалыпты жасушалардан қандай айырмашылығы бар екенін анықтауға бағытталған; ал биотехнологияда — жасушаларды қолдан өсіріп, дәрі-дәрмек, ферменттер немесе вакциналар өндіру кеңінен дамып келеді. Сондықтан да жасуша туралы білім тек мектеп деңгейіндегі биология сабағы шеңберінде ғана емес, қазіргі заманғы ғылым мен техниканың дамуына тікелей әсер ететін маңызды іргелі негіз ретінде қарастырылады[3,27].

- **Медицина:** Жасуша құрылымының бұзылуы әртүрлі аурулардың себептері мен дамуына байланысты зерттеледі. Сонымен қатар, жасушалық терапия мен гендік инженерия арқылы ауруларды емдеудің жаңа әдістері қолданылады.
- **Биотехнология:** Жасушаларды қолдану арқылы түрлі өнімдер мен дәрілер өндіру жолдары дамып келеді.
- **Экология:** Жасушалар арқылы экосистема мен тіршілік процестерінің маңыздылығы түсіндіріледі.

Жасушалық теория биологияның негізін қалаушы маңызды ілімдердің бірі болып табылады. Ол ғылыми ойдың дамуына зор ықпал етті және тіршіліктің мәнін түсінудегі маңызды қадам болды. Жасушалық теорияның қағидалары қазіргі ғылымның барлық салаларында қолданылады және тіршілік, эволюция, медицина сияқты маңызды салалардағы зерттеулердің негізі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мейер, С. (2015). Жасуша теориясы мен биология. Алматы: Ғылым.
2. Байбекова, К. А. (2017). Жасушалық теорияның тарихи даму кезеңдері. Астана: Қазақ университеті.
3. Ким, Н. И. (2018). Биология: жасуша және оның қызметі. Мәскеу: МГУ.

БИОЛОГИЯ В ЖИЗНИ ШКОЛЬНИКА: ПУТЬ ОТ ТЕОРИИ К ОСОЗНАННОЙ ПРАКТИКЕ»

Журавкина Олеся Борисовна

учитель биологии

Рахметова Светлана Владимировна

учитель биологии и химии

КГУ «Средняя общеобразовательная школа № 12»

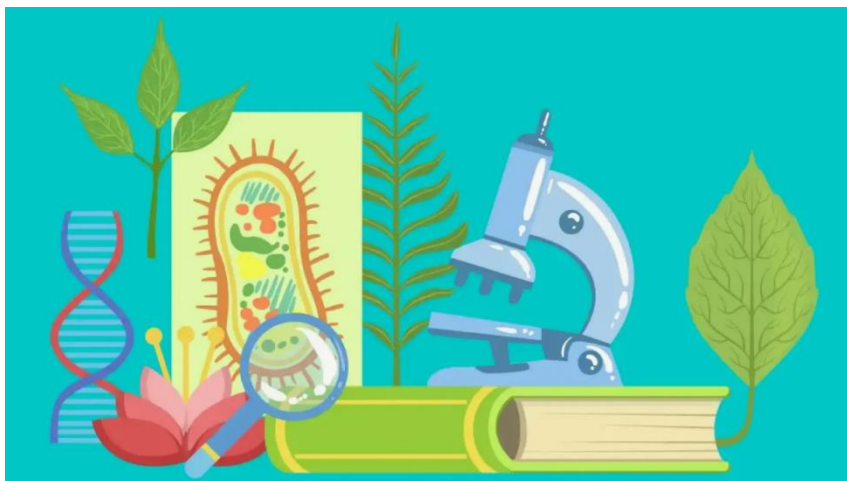
г. Семей, область Абай

Аннотация. В данной статье рассматривается роль биологии в жизни школьника, акцентируется внимание на переходе от теоретических знаний к практическому применению. Подчёркивается важность формирования осознанного отношения к изучаемому предмету, развитие научного мышления и экологической ответственности у учащихся.

Ключевые слова. Биология, школьник, теория, практика, научное мышление, экологическая ответственность, образование

Биология — это не просто школьный предмет, в котором изучаются растения, животные и человек. Это наука о жизни во всех её проявлениях, от мельчайшей клетки до сложных экосистем. Для школьника биология может стать не только источником знаний, но и инструментом осознания себя как части природы, формирования ответственного отношения к окружающему миру и своему здоровью. С первых уроков биологии ученик сталкивается с фундаментальными понятиями: клетка, ткань, орган, организм, среда обитания. На этом этапе биология может восприниматься как набор фактов и терминов. Однако с каждым годом обучения теория начинает приобретать практическую значимость. Например, изучая строение пищеварительной или дыхательной системы, школьник может задуматься над своим образом жизни, питанием, вредными привычками. Здесь начинается тот самый переход — от теории к осознанной практике. Один из важнейших аспектов биологии — понимание связи между человеком и природой. Изучая экосистемы, биоразнообразие, экологические проблемы, учащиеся осознают, насколько хрупким является баланс в природе и какую роль человек играет в его сохранении или разрушении. Такие знания формируют экологическую культуру, стимулируют участие в природоохранных акциях, волонтерских движениях, проектах по сортировке мусора и бережному использованию ресурсов. Также биология играет ключевую роль в профориентации школьников. Уроки биологии могут пробудить интерес к профессиям врача, фармацевта, ветеринара, эколога, биоинженера или биотехнолога. Многие современные научные достижения — геномная инженерия, разработка вакцин, лечение онкологических заболеваний — опираются на фундаментальные знания, полученные ещё в школе. Таким образом, осознанное изучение биологии может стать первым шагом к будущей научной или медицинской карьере. Кроме того, биология учит анализировать, наблюдать, делать выводы. Лабораторные работы, опыты, микроскопические исследования развивают в школьниках исследовательские навыки. Это не просто «выполнение задания», а процесс познания, в котором ученик сам становится маленьким учёным. Это формирует критическое мышление и самостоятельность. Не менее важен аспект здоровья. Знания о функционировании организма, роли витаминов, правилах личной гигиены, профилактике заболеваний делают школьников более ответственными по отношению к собственному телу. Это особенно актуально в современном мире, где подростки сталкиваются с множеством вызовов: неправильное питание, гиподинамия, стресс. Биология в этом контексте становится предметом, который помогает не только узнать, как устроен человек, но и как заботиться о себе. В условиях цифровой эпохи и постоянного потока информации, живое знание — особенно о живых организмах и природе — приобретает особую ценность. Биология помогает школьнику почувствовать связь с реальностью, выйти за рамки виртуального мира и научиться видеть красоту и сложность жизни вокруг. Биология в жизни школьника — это не просто школьная дисциплина, а целый путь. Путь от сухой теории к осознанной практике,

от знаний к действиям, от наблюдателя к активному участнику жизни. И чем раньше ученик поймёт это, тем больше пользы он сможет извлечь из изучения этой удивительной науки. Изучение биологии в школе традиционно начинается с освоения теоретических знаний: понятий, терминов, закономерностей. Однако только теоретическая подготовка зачастую не

позволяет школьникам полностью понять значимость предмета и применить знания в реальной жизни. Практические занятия, лабораторные работы, наблюдения и проекты становятся мостом между теорией и жизнью, делая обучение осмысленным и интересным.

Практическая деятельность помогает сформировать у школьников критическое мышление и умение анализировать полученную информацию. Например, проведение экспериментов по изучению процессов фотосинтеза или экосистемы позволяет учащимся увидеть закономерности в действии, осознать взаимосвязь между живыми организмами и окружающей средой. Такие занятия развивают исследовательские навыки, творческий подход и ответственность[1,10].

Кроме того, практическая биология способствует формированию экологического сознания и личной ответственности за состояние природы. Наблюдения за растениями и животными, участие в экологических проектах помогают школьникам понять роль человека в сохранении окружающей среды и необходимости устойчивого развития[2,23].

Современные образовательные программы всё больше уделяют внимание интеграции теории и практики. Использование мультимедийных материалов, интерактивных технологий и проектной деятельности делает обучение биологии более доступным и мотивирующим. В результате школьники не просто запоминают факты, а учатся применять знания в повседневной жизни, что является важной составляющей научной грамотности[3,11].

Таким образом, путь от теории к осознанной практике в изучении биологии является ключевым для формирования у школьников не только знаний, но и навыков, необходимых для понимания окружающего мира. Практическая деятельность позволяет глубже осознать биологические процессы, развить научное мышление и экологическую ответственность. Современная школа должна создавать условия для активного участия учащихся в практических исследованиях, способствовать развитию критического мышления и интереса к науке. Такой подход способствует воспитанию поколений, готовых решать сложные экологические и биотехнологические задачи, обеспечивая устойчивое будущее общества.

Пайдаланылган әдебиеттер

1. Иванова Т.В. Современные методы преподавания биологии в школе // Вестник педагогики. — 2020. — №4. — С. 15–22.
2. Петров А.И. Практические занятия как средство формирования экологической ответственности у школьников // Образование и наука. — 2019. — №7. — С. 34–40.
3. Смирнова Е.Н. Развитие научного мышления у детей средствами биологии // Журнал школьного образования. — 2021. — №2. — С. 10–18.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ДОМБЫРА САБАҒЫНЫҢ ЫҚПАЛЫ

Акажанова Ардак Кажигельдиновна
педагог - зерттеуші

домбыра сыныбының оқытушысы

Абай облысы білім басқармасы,

Семей қаласы білім бөлімінің

«№1 Балалар музыка мектебі КМКҚ»

Аннотация. Бұл мақалада домбыра сабағының оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына әсері қарастырылады. Домбыра сабағы тек музыкалық білім беру құралы ғана емес, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, рухани-мәдени дүниетанымы кең, шығармашыл тұлға тәрбиелеудің маңызды бөлігі ретінде сипатталады.

Кілт сөздер: Домбыра, тұлғалық даму, оқушы, ұлттық тәрбие, шығармашылық, музыка сабағы, рухани тәрбие

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген шығармашыл тұлға қалыптастыру. Бұл мақсатқа жету жолында тек ғылым мен техниканың тілін меңгеру жеткіліксіз. Оқушының рухани байлығы, мәдени дүниетанымы, ұлттық сана-сезімі де қатар дамуы қажет. Осы тұрғыдан алғанда, өнердің, әсіресе ұлттық музыкалық аспап – домбыраның алатын орны ерекше. Домбыра – қазақ халқының көнеден келе жатқан киелі мұрасы. Ол – тек музыкалық аспап емес, ата-бабаларымыздың тарихын, тағдырын, арман-үмітін жеткізген рухани құрал. Домбыраның үні арқылы адам көңілінің күйін, елінің шежіресін, ұлттың болмысын сезінуге болады. Білім беру жүйесінде осы аспапты үйрету – оқушыны тек өнерге баулу емес, оны өз халқының тарихына, мәдениетіне, салт-дәстүріне жақындату. Музыка мектебінде домбыра үйрету оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырып, музыкалық қабілетін дамытады. Сонымен қатар, бұл үдеріс оқушының рухани әлемін байытып, ішкі жан дүниесіне үңілуге, өзін-өзі тануға жол ашады. Домбыра тарту – сабыр мен тәртіпті, зейін мен шыдамдылықты талап етеді. Демек, ол мінез-құлықты тәрбиелеудің де тиімді құралы бола алады. Ұлттық өнерді дәріптеу арқылы біз жас ұрпақтың бойына патриоттық сезімді, отансүйгіштік қасиетті сіңіреміз. Домбыра үнімен тәрбиеленген бала өз халқын құрметтейді, өткеніне мақтанышпен қарайды, болашағына сеніммен қадам басады. Бұл – бүгінгі білім беру жүйесінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі. Домбыраны білім беру үдерісіне енгізу – ұлттық тәрбиенің негізін қалау. Ол – жас ұрпақты рухани бай, мәдениетті, ұлттық болмысын сақтай білетін тұлға етіп тәрбиелеудің бірегей жолы. Сондықтан әр баланың жүрегінде домбыраның үні жаңғырып, ұлттық өнерге деген сүйіспеншілігі арта берсе, ел болашағы жарқын болмақ.

Домбыра – ұлттық рухтың қайнары. Домбыра – қазақ халқының тарихы мен мәдениетінің жарқын бейнесі. Оны үйрену арқылы оқушылар өз ұлтының рухани байлығын таниды, ұлттық сана-сезімі қалыптасады. Күйлердің мазмұны арқылы олар ерлік, патриоттық, еңбек, ізгілік секілді құндылықтарды бойына сіңіреді [1,7].

Домбыра сабағы оқушының төмендегі қырларын дамытады:

- Эстетикалық талғамын қалыптастырады;
- Эмоциялық интеллектін дамытады (күйді сезіну, мазмұнын түсіну);
- Жауапкершілік пен тәртіптілікке үйретеді (үнемі дайындалу, сахнада өзін ұстау);
- Шығармашылық қабілетін арттырады (шығарма орындау, импровизация);
- Өзін-өзі бағалау мен сенімділікті дамытады (көпшілік алдында орындау). [2,5].

Домбыра сабағы – оқушының тек музыкалық қабілетін дамытатын пән ғана емес, оның ішкі жан дүниесіне әсер ететін, тәрбиелік мәні терең өнер сабағы. Әрбір күйді жаттау – тек саусақ жаттығуы немесе техникалық дағдыны меңгеру емес. Ол – күйдің мазмұнын түсіну, оның терең астарына үңілу, композитордың айтпақ болған ойын сезіну үдерісі. Бұл оқушыны

ойланып, өздігінен талдау жасауға, музыкалық шығармаға жеке көзқараспен қарауға баулиды. Нәтижесінде оқушыда сыни ойлау, көркем талдау, эмоциялық сезімталдық және жеке пікір қалыптастыру дағдылары жетіле түседі. Домбыра арқылы бала өзін де, өз ұлтын да тереңірек танып, рухани тұрғыдан кемелдене бастайды. адамның жан дүниесіне, рухани әлеміне, ұлттық болмысына тікелей әсер ететін сала – өнер. Оның ішінде музыканың, әсіресе ұлттық аспап – домбыраның орны ерекше. Домбыра сабағы – оқушының музыкалық қабілетін дамытумен қатар, оның тұлғалық болмысына да оң әсер ететін маңызды құрал. Бұл сабақтар арқылы оқушылар өз мәдениетіне, тарихына, тілі мен өнеріне терең бойлайды. Демек, домбыра сабағы – рухани, мәдени және тұлғалық дамудың бірегей тетігі. Сондықтан музыка сабағында домбыраны жүйелі әрі мақсатты қолдану – болашақ ұрпақтың ұлттық негізде тәрбиеленуіне жол ашады. Домбыра – қазақ халқының ғасырлар бойы жинақтаған рухани мұрасы. Оның қос ішегінен төгілген әрбір күй – халқымыздың шежіресі, елдің басынан өткен қилы замандардың үнсіз куәгері[3,19].

Білім беру жүйесіне домбыраны енгізу арқылы біз оқушыны тек өнерге үйретіп қана қоймаймыз, оны өз халқының мәдениетіне жақындатамыз, ұлттық санасын қалыптастырамыз. Бұл – нағыз тәрбиенің бастауы. Себебі ұлттық өнермен сусындап өскен бала өзінің кім екенін, қайдан шыққанын, мәдени болмысы қандай екенін ерте түсінеді. Ал бұл өз кезегінде патриоттық сезімді, туған жерге, халыққа деген сүйіспеншілікті оятады. Әрбір күйді жаттау барысында оқушы оның мазмұнына, тарихи мәніне, композитордың айтар ойына үңіледі. Мысалы, Құрманғазының «Сарыарқа» күйі арқылы оқушы кең даланың сұлулығын, еркіндік рухын сезінеді. Ал Дәулеткерейдің «Жігер» күйі арқылы ішкі қайрат пен намысты, ұлттық мінезді танып, рухтанады. Бұл үрдіс оқушыны ойлануға, тыңдауға, талдауға үйретеді. Яғни күйді жаттау – тек техникалық дағды емес, оның астарлы мағынасын ұғып, өзіндік ой түйю үдерісі. Бұл – сыни ойлау, талдау және жеке пікір қалыптастыру дағдыларын жетілдіретін тиімді тәсіл.

Сонымен қатар, домбыра сабағы оқушының ішкі жан дүниесіне тікелей әсер етеді. Музыканың адам жанына әсер ететін күшін ескерсек, ұлттық аспаптың үні – баланың эмоционалдық дамуына, рухани өсуіне ықпал ететіні сөзсіз. Күй тыңдай отырып немесе өзі орындай отырып, бала сабырлылықты, төзімділікті, жауапкершілікті үйренеді. Домбыра тарту – ұқыптылықты, дәлдікті, тұрақтылықты талап етеді. Демек, бұл сабақтар оқушының мінез-құлқын тәрбиелеуге де үлес қосады. Домбыра сабағының тағы бір маңызды қыры – оқушының шығармашылық қабілетін дамытуы. Бұл жерде мұғалімнің рөлі ерекше. Ол тек күйді орындату немесе нота үйретумен шектеліп қалмай, оқушыны тұлға ретінде дамытатын шығармашылық атмосфера құруы керек. Әр оқушының жеке ерекшелігін ескере отырып, тапсырмаларды даралап беру, оның қызығушылығы мен қабілетіне сай бағыт ұсыну – өте маңызды. Бір оқушы күйді шебер орындай алуы мүмкін, ал екіншісі күй туралы терең талдау жасай алады. Осындай ерекшеліктерді ескеріп, мұғалім оқушыны қолдап, жігерлендіріп отырса, оның шығармашылық әлеуеті ашылып, өзіне деген сенімі артады. Бұл – тұлғалық дамудың басты кепілі.

Домбыра сабағы – оқушының музыкалық қабілетін дамытумен қатар, оның тұлғалық болмысына да оң әсер ететін маңызды құрал. Бұл сабақтар арқылы оқушылар өз мәдениетіне, тарихына, тілі мен өнеріне терең бойлайды. Демек, домбыра сабағы – рухани, мәдени және тұлғалық дамудың бірегей тетігі. Сондықтан музыка сабағында домбыраны жүйелі әрі мақсатты қолдану – болашақ ұрпақтың ұлттық негізде тәрбиеленуіне жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жұмағұлов Б. «Қазақтың күй өнері және тәрбиелік мәні». – Алматы: Өнер, 2015.
2. ҚР БҒМ. «Музыка пәні бағдарламасы». – Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Сәрсенова Г. «Музыка арқылы рухани-адамгершілік тәрбие беру». – Алматы, 2018.

ҰЛТТЫҚ ТІЛ МӘДЕНИЕТІН ОҚУШЫЛАРҒА ТАНЫМДЫҚ БАҒЫТТА ЖЕТКІЗУ

Шошаева Айжан Серикжановна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Абай облысының білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімінің

«№43 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Мақалада ұлттық тіл мәдениетін болашақ ұрпаққа жеткізудің маңызы, теориялық негіздері және әдістемелік тәсілдері қарастырылады. Қазақ тілінің мәдени-танымдық мазмұнын ұрпаққа сапалы жеткізу жолдары мен білім беру жүйесіндегі тиімді әдістер талданады. Сонымен қатар, отбасы мен қоғамның рөліне де назар аударылады.

Кілт сөздер: ұлттық тіл, тіл мәдениеті, жас ұрпақ, білім беру, әдістеме, қазақ тілі, рухани құндылық

Кіріспе. Қазіргі жаһандану дәуірінде әлем халықтары арасындағы шекаралар жойылып, мәдениеттер араласып, тілдік ерекшеліктер біртіндеп жоғала бастады. Бұл жағдай ұлттық болмыс пен тілдік бірегейлікке үлкен қауіп төндіреді. Осындай жағдайда ана тілімізді сақтау мен дамыту — ел болашағы үшін аса маңызды міндет. Тілді үйрету — тек грамматикалық ережелерді меңгерту емес, сонымен қатар оның астарындағы рухани-мәдени мәнді ұғындыру. Себебі тіл — тек қатынас құралы ғана емес, ол — халықтың тарихын, дүниетанымын, салт-дәстүрі мен ұлттық мінезін бойына сіңірген рухани код. Тілді үйрету арқылы біз жас ұрпаққа ұлттық құндылықтарды, мәдени ерекшеліктерді, ата-баба мұрасын жеткіземіз. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесі жас ұрпаққа тілді тек пән ретінде емес, ұлттық болмыстың кілті ретінде танытуы тиіс.

Ұлттық тіл мәдениеті дегеніміз — ұлттың болмысын, дүниетанымын, салт-дәстүрін, ойлау жүйесін тіл арқылы бейнелеу формасы. Бұл мәдениет тек сөйлеу құралы емес, ол — халықтың рухани өмірінің айнасы. Ұлттың өзіндік ерекшеліктері, тарихи тәжірибесі мен таным-түсінігі тіл арқылы көрініс табады. Ұлттық тіл мәдениеті көркем сөздің қолданысынан, сөйлеу әдебінен, сөзді іріктеп қолдану шеберлігінен, сөзге деген құрметтен байқалады. Сонымен қатар, ол халықтың лексикалық қорында, тұрақты тіркестері мен фразеологизмдерінде, мақал-мәтелдерінде сақталып келеді. Мысалы, «Қызым, саған айтам, келінім, сен тыңда» деген мақал — қазақ халқының астарлы ой айту дәстүрін, тәрбиелік мәні зор тілдік тәсілін танытады. Мұндай тілдік бірліктер тек сөз емес, сонымен бірге ұлттық таным мен тәрбие құралы. Сондықтан ұлттық тіл мәдениетін сақтау — ұлттың рухани тәуелсіздігін сақтау деген сөз. Мысалы, қазақ тіліндегі «Жеті атасын білмеген — жетесіз» деген мақал тек тілдік құрал емес, сонымен бірге тәрбиелік мәні бар мәдени белгі ретінде қызмет етеді [1].

Тілді оқыту мен ұлттық құндылықты қатар жеткізу қазіргі білім беру жүйесінде өзекті мәселе болып отыр. Мәдениетті тіл арқылы сіңіру дегеніміз — оқушының тілдік санасын қалыптастырып қана қоймай, оның ұлттық идентификациясын нығайту деген сөз. Демек, тілді үйрету процесінде тек грамматиканы емес, тілдік жағдаяттар мен мәдени мәтіндерді пайдалану аса маңызды [2].

Әдістемелік тәсілдер мен құралдар

Ұлттық тіл мәдениетін жеткізуде төмендегі әдістемелік тәсілдер тиімді саналады:

- Коммуникативтік әдіс — тіл үйренушіні белсенді сөйлеуге, өз ойын еркін жеткізуге үйретеді.
- Мәдениетаралық қатынас әдісі — қазақ халқының мәдени ерекшеліктерін өзге ұлт өкілдерімен салыстыру арқылы түсіндіреді.
- Мәтіндік талдау — көркем әдебиет, ертегілер, шешендік сөздер арқылы мәдени контексті ұғындыру.

- Жобалық әдіс – оқушыларды ұлттық тақырыптарда жоба қорғауға ынталандырады.

Бұл әдістердің барлығы тілдік материалды меңгертумен қатар, мәдени-танымдық дүниетанымды кеңейтуге бағытталған [3].

Білім беру мекемелерінде, әсіресе балабақша мен мектептерде тіл мен мәдениетті ұштастыра оқыту тәжірибесі кеңейіп келеді. Бұл – жас ұрпақтың ұлттық болмысын қалыптастыруда маңызды қадам. Ерте жастан бастап балаларға қазақтың ұлттық ертегілері, жаңылтпаштары, жұмбақтары мен тақпақтарын үйрету арқылы олардың тілдік қоры байып, логикалық ойлау қабілеті дамиды. Сонымен қатар, бұл тәсіл балалардың қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырып, халық ауыз әдебиетіне баулуға, тілдегі бейнелі сөздерді, астарлы мағыналарды түсінуге көмектеседі. Мәселен, жаңылтпаштар арқылы балалар дұрыс әрі анық сөйлеуге дағдыланса, жұмбақтар арқылы ойлау, салыстыру, қорыту қабілеттері жетіледі. Ал ертегілер арқылы олар ұлттық құндылықтармен, салт-дәстүрмен, адамгершілік қасиеттермен танысады. Мұндай мазмұнды жұмыс түрлері тіл мен мәдениетті қатар меңгерудің тиімді жолы болып саналады. Орта білімде әдебиет пен тіл сабақтарын ықпалдастырып, мәдениетке бағытталған интеграциялық тәсілдер қолдану маңызды [4].

Ұлттық тіл мәдениетін жеткізуде отбасының рөлі айрықша маңызды. Отбасы – баланың өмірге келген сәттен бастап тіл мен мәдениетті үйренетін алғашқы және ең басты орта. Отбасында қолданылатын тіл тек баланың ана тілін меңгеруіне ғана емес, сонымен бірге оның ұлттық санасын қалыптастыруға тікелей ықпал етеді. Егер отбасыда ана тілі таза, мәдениетті, ұлттық нақышқа сай қолданыста болса, бала өз тілін мақтанышпен қабылдап, оның қадірін түсінеді. Сондай-ақ, отбасы ұлттық салт-дәстүрді, ұлттық құндылықтарды тіл арқылы ұрпаққа жеткізудің басты тетігі болып табылады. Мысалы, дәстүрлі құттықтау сөздер, мақал-мәтелдер, салттық әңгімелер – бәрі де балаға ұлттық тіл мәдениетін сіңіруге ықпал етеді. Қазіргі заман талабына сай отбасыда ұлттық тіл мен мәдениетті қолдау, оны күнделікті өмірде қолдану – ұлттың рухани тұтастығын сақтаудың кепілі. Сондықтан қоғам мен мемлекет отбасыға осы бағытта қолдау көрсетуі қажет. Сонымен бірге, БАҚ, әлеуметтік желілер мен медиа кеңістік те сапалы қазақша контент жасау арқылы бұл үрдіске оң ықпал ете алады [5].

Ұлттық тіл мәдениетін жас ұрпаққа жеткізу – мемлекет пен қоғам үшін стратегиялық маңызы бар міндет. Бұл тек тілдің грамматикалық құрылымын үйрету ғана емес, ұлттың болмысын, рухани құндылықтарын, дүниетанымын тереңінен таныту үдерісі. Осындай кешенді тәсіл арқылы ғана бала өз ана тілін сүйіп, оны мақтан тұтып, бойына ұлттық сана-сезімді сіңіреді. Сондықтан білім беру жүйесінде тілді мәдени құндылықтармен ұштастыра оқыту өте маңызды. Бұл бағытта мұғалімдердің кәсіби деңгейі мен педагогикалық шеберлігі шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, отбасындағы тілдік орта да маңызды фактор саналады, себебі отбасы – баланың алғашқы тіл үйрену ортасы әрі ұлттық мәдениетке баулу алаңы. Қазіргі заман ақпараттық кеңістігінде қазақ тіліндегі сапалы контенттің болуы да тіл мәдениетін сақтау мен дамытуда зор ықпал етеді. Барлық осы факторлардың үйлесуі арқылы ғана ұлттық тіл мәдениеті жас ұрпаққа сәтті жетіп, ұлттың мәңгілік рухы сақталады. Мектепте қазақ тілі сабағы барысында тек грамматикалық ережелерге баса назар аудару жеткіліксіз. Ұлттық тіл мәдениетін дамыту мақсатында оқушыларға тілдің көркемдік қасиеттерін, сөйлеу этикасын, мақал-мәтелдер мен фразеологизмдерді меңгерту қажет. Мұғалімдер тіл арқылы мәдени құндылықтарды жеткізіп, сабақтарды ұлттық таным мен тәрбиенің негізіне айналдыруы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қалиев Ғ., Болғанбаев Ә. «Қазақ тілінің мәдениеті». – Алматы: Мектеп, 2004.
2. Жанпейісов Е. «Қазақ тіліндегі ұлттық мәдени лексика». – Алматы: Ғылым, 1997.
3. Жүнісбек Ә. «Тіл тәрбиесі және ұлттық тәрбие». – Алматы: Ана тілі, 2009.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. «Тілдерді оқыту әдістемесі», 2020.
5. Байтұрсынов А. «Тіл – құрал». – Қазан, 1914.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ОЙЫН ТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Омарова Меруерт Ермухаметовна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Абай облысының білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«№43 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Аннотация. Бұл мақалада қазақ тілін оқытуда әртүрлі ойын түрлерін пайдалану әдістемесінің теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Ойын әдістері оқушылардың тілдік қабілеттерін дамытуға, оқу мотивациясын арттыруға, сондай-ақ тілдік дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Зерттеу барысында ойын түрлерінің классификациясы, олардың сабаққа енгізілу әдістері мен оқыту нәтижесіне әсері талданады. Мақала оқытушыларға ойын технологиясын тиімді қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар береді.

Кілт сөздер: қазақ тілі, ойын түрлері, әдістеме, оқыту технологиясы, тілдік дағдылар, мотивация, педагогикалық әдіс

Қазақ тілін оқытуда интерактивті және оқушылардың белсенділігін арттыратын әдістерді қолдану бүгінгі күннің маңызды міндеттерінің бірі болып отыр. Ойын технологиясы тіл үйретуде оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, материалды есте сақтауды жеңілдетеді. Бұл мақалада қазақ тілін оқытуда қолданылатын түрлі ойын түрлерінің әдістемелік негіздері мен олардың оқу үрдісіндегі ролі қарастырылады. Ойын – баланың табиғи белсенділігі мен шығармашылығын дамытатын, психологиялық жағынан оқуды жеңілдететін құрал. Ойын арқылы тіл үйрену балалар үшін тартымды, қызықты әрі есте сақтауға жеңіл болады. Сонымен қатар, ойын оқушылардың коммуникативтік қабілетін арттырады, сөйлеу тілі мен жазу дағдыларын жетілдіреді. Қазақ тілін оқытуда ойындар оқушының еркін сөйлеуіне, тілдік қорын кеңейтуіне, грамматикалық және фонетикалық дағдыларды меңгеруіне мүмкіндік береді. Мектеп жасындағы балалардың ойынға деген табиғи қажеттілігі мен қызығушылығы олардың белсенділігін арттырып, оқу процесін жан-жақты қолдайды. Осы себепті де қазіргі педагогикада ойын арқылы оқыту әдістері кеңінен қолданылады. Бұл әдіс балалардың логикалық ойлауын, зейінін, есте сақтау қабілетін дамытуға септігін тигізеді. Ойын тіл үйретудегі қиындықтарды жеңілдетіп, баланың өзіндік белсенділігін арттырады.

Ойын түрлерінің теориялық негіздері

Ойындардың тіл үйретудегі ролі ұзақ уақыт зерттеліп келеді. Педагогикада ойындар әдетте бірнеше топқа бөлінеді: сөздік-лексикалық, грамматикалық, коммуникативтік және рөлдік ойындар. Әрбір түрдің өзіндік ерекшеліктері мен мақсаты бар. Мысалы, сөздік ойындары — жаңа сөздерді меңгеруге бағытталған, ал рөлдік ойындар – тілдік ортада шынайы коммуникативтік әрекетке үйретеді [1].

Ойын түрлерін сабаққа енгізу әдістері

Ойындарды оқу процесіне тиімді енгізу үшін алдымен мақсат пен міндеттер анықталуы тиіс. Әдістемелік тұрғыдан, ойындар сабақтың әр кезеңінде: жаңа материалды меңгерту, бекіту немесе қайталау кезінде қолданылады.

Сонымен қатар, ойын форматы оқушылардың жас ерекшеліктеріне және тілдік деңгейіне сай таңдалуы керек. Мысалы, бастауыш сыныптарда қарапайым және көрнекі ойындар («Сөз табу», «Сөзжұмбақ») қолданылады, ал жоғары сыныптарда күрделі рөлдік немесе шығармашылық ойындар тиімді [2].

Ойын түрлерінің педагогикалық тиімділігі

Ойын арқылы тілдік білім мен дағдыларды меңгерумен қатар, оқушының жалпы мәдениеті мен тұлғалық қасиеттері қалыптасады. Ойын барысында бала өз ойын еркін білдіреді, топта жұмыс істеуге үйренеді, ынтымақтастыққа қабілетті болады. Мұғалімнің басты міндеті – ойын түрлерін дұрыс таңдап, оларды тәрбиелік және дамытушылық мақсатқа бағыттау. Ойындар оқушылардың оқу мотивациясын арттырады, тілдік материалды есте сақтауды жеңілдетеді, сөйлеу дағдыларын қалыптастырады. Коммуникативтік ойындар арқылы оқушылар өз ойын еркін жеткізуге, қателерін түзетуге үйренеді. Сонымен қатар, топтық ойындар ынтымақтастықты дамытып, әлеуметтік дағдыларды қалыптастырады [3].

Практикалық ұсыныстар

- Ойындарды қолданар алдында оқушылардың деңгейін, қызығушылығын анықтау керек.
- Сабақтың мақсаттарына сәйкес ойын түрлерін таңдаған жөн.
- Ойындар қысқа және тартымды болуы тиіс, оқушылардың белсенділігін арттыруы қажет.
- Бағалау жүйесін енгізу арқылы ойын нәтижесін бақылау керек.
- Тілдік кедергіні жеңу үшін қорқынышты азайтатын, қолдау көрсететін ойындар артықшылықта болуы тиіс.

Қазақ тілін оқытуда ойын түрлерін қолдану әдістемесінің негіздері – бұл тіл үйрену үдерісінің тиімділігін арттыруға бағытталған маңызды педагогикалық аспектілердің бірі болып табылады. Ойын әдістері – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, тілдік дағдыларды табиғи әрі ыңғайлы жолмен меңгерту үшін қолданылатын шығармашылық және интерактивті тәсілдердің кешені. Ойындар арқылы оқушылар сөздік қорын кеңейтеді, грамматикалық құрылымдарды тәжірибеде қолдануды үйренеді, сөйлеу дағдыларын жетілдіреді және тыңдау қабілеттерін дамытады.

Ойын әдістерін дұрыс әрі мақсатты түрде пайдалану оқушылардың тілдік қабілеттерін тиімді дамытуға, олардың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етуге, мотивацияны күшейтуге және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға тікелей ықпал етеді. Сонымен қатар, ойындар оқушылардың топпен өзара әрекеттесуін ынталандырып, әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға да септігін тигізеді. Ойын арқылы білім алушылар оқу материалын қызықты әрі есте қаларлықтай қабылдайды, бұл өз кезегінде білімнің ұзақ мерзімді есте сақталуын қамтамасыз етеді.

Сондықтан да, әдіскерлер мен қазақ тілі мұғалімдері оқу үрдісінде ойын технологияларын жүйелі түрде енгізу арқылы оқыту сапасын арттыруға ерекше назар аударулары қажет. Мұғалімдер әр түрлі ойын түрлерін (рөлдік ойындар, сөзжұмбақтар, диалогтық жаттығулар, квесттер және т.б.) пайдаланып, оқу мақсаттарына сәйкес әдістемелік негізде құруы тиіс. Сонымен қатар, ойын әдістерін қолдану барысында оқушылардың жас ерекшеліктері, тілдік деңгейі, қызығушылықтары ескеріліп, олардың жеке қабілеттеріне икемделген әдістемелік шешімдер қабылдануы маңызды. Бұл тәсіл қазақ тілін оқытудың тиімділігін арттыруға, оқушылардың тілді меңгеру процесін жеңілдетуге және оларды тілдік ортаны белсенді игеруге дайындауға мүмкіндік береді..

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абдуллаева, К. «Тіл үйретудегі ойын әдістерінің теориялық негіздері». — Алматы: Білім, 2021.
2. Ержанова, С. «Ойын технологиясын қазақ тілін оқытуда қолдану». // Тіл және мәдениет, №3, 2022.
3. Сейдешова, М. «Коммуникативтік ойындардың оқыту үрдісіндегі рөлі». — Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2020.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУҒА ЫНТАСЫН ЖЕТІЛДІРУДЕГІ ЖАҢАША ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Беккалиева Меруерт Сисенғалиқызы
бастауыш сынып мұғалімі
«Sana School-SS» ЖШС
Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы

Қазіргі заманда білім беру жүйесі қоғам талабына сай жаңарып, үздіксіз даму үстінде. Бүгінгі күннің басты мақсаты – өз бетімен ойлай алатын, ізденімпаз, шығармашыл, білімге құштар тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыда оқушылардың оқуға деген ынтасын арттыру – мұғалімнің ең маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Оқушының ынтасы – оның жетістікке жету жолындағы басты қозғаушы күш. Егер балаға оқу қызықты болса, ол өздігінен ізденіп, білімін тереңдетуге тырысады. Сондықтан мұғалім сабақ процесінде дәстүрлі әдістермен қатар, жаңаша тәсілдерді тиімді пайдалану қажет. Бүгінде оқушылардың оқу белсенділігін арттыруға бағытталған көптеген заманауи әдістер бар. Соның бірі – интерактивті оқыту әдістері. Топтық жұмыс, «миға шабуыл», дебат, рөлдік ойындар, жобалық жұмыс сияқты тәсілдер оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, бір-бірімен пікір алмасуға мүмкіндік береді. Мұндай сабақтарда оқушы өзін еркін сезінеді, өз ойын ашық жеткізуді үйренеді. Сонымен қатар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану да үлкен рөл атқарады. Сандық ресурстар, бейнесабақтар, онлайн-платформалар оқушының қызығушылығын оятып, сабақтың тиімділігін арттырады. Мысалы, интерактивті тақта арқылы өткізілетін ойын элементтері бар тапсырмалар оқушылардың назарын шоғырландырып, оқу процесін жеңіл әрі тартымды етеді. Бағалаудың жаңа тәсілдері де ынтаны күшейтеді. Мысалы, қалыптастырушы бағалау, өзара бағалау, рефлексия әдістері оқушыға өз жетістігін көруге, қателігін түзетуге мүмкіндік береді. Ал жеке және сараланған тапсырмалар әр баланың қабілетіне сай дамуына жол ашады. Бастауыш сыныпта оқушының оқуына қызығушылық тудыру – жай ғана сабақ өткізу емес, ол үлкен шығармашылық үдеріс. Мұғалім жаңа әдіс-тәсілдерді орынды қолданып, әр оқушының ішкі әлеуетін аша білсе, онда білім сапасы да, оқушының жеке дамуы да жоғары деңгейге көтеріледі. Бастауыш мектеп – оқушының тұлғалық дамуы мен оқу әрекетіне бейімделу кезеңі. Осы кезеңде дұрыс бағыт пен тиімді әдіс-тәсілдер қолдану арқылы баланың білімге деген сүйіспеншілігін қалыптастыруға болады. Қазіргі педагогикалық тәжірибеде оқуға ынтаны арттырудың көптеген инновациялық жолдары бар. Солардың қатарында ойын технологиялары, жобалық оқыту, саралап оқыту, цифрлық құралдарды пайдалану, «оқу арқылы үйрету» тәсілдері ерекше мәнге ие. Психология ғылымында ынта мен мотивация адамның танымдық іс-әрекетінің негізі болып саналады. Ынтаның пайда болуы үшін баланың қызығушылығы, мақсат қою қабілеті және жетістікке жету сезімі маңызды. Әсіресе бастауыш жастағы балаларда танымдық қызығушылық ойын арқылы дамиды. Сондықтан оқу әрекетіне ойын элементтерін енгізу – ынтаны арттырудың ең тиімді жолдарының бірі.

Мысалы, қазақ тілі сабағында «Сөзді тап», «Жасырын сурет», «Топтастыру» сияқты ойындар оқушыларды белсенді әрекетке тартып, олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мұндай әдістерде бала өз білімін тексеріп қана қоймай, шығармашылық ойлау қабілетін де дамытады. Қазіргі таңда Қазақстанның білім беру кеңістігі жаңартылған мазмұнға көшті. Бұл өзгеріс оқыту әдістері мен тәсілдерінің де жаңаруын талап етеді. Заманауи мұғалім тек ақпарат беруші емес, оқушыны ізденіске жетелейтін бағыттаушы тұлға болуы тиіс.

Осы тұрғыда бастауыш сынып мұғалімдері қолданатын жаңа әдіс-тәсілдерге мыналар жатады:

- Ойын арқылы оқыту технологиясы
- Жобалық және зерттеу әдістері
- АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) қолдану
- Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету стратегиялары
- Топтық және жұптық жұмыс
- Деңгейлік саралап оқыту

Бұл әдістердің барлығының түпкі мақсаты – оқушының белсенділігін арттыру және оның оқу іс-әрекетіне деген оң көзқарасын қалыптастыру.

Ойын технологиясы – бастауыштағы басты мотивациялық құрал

Ойын – баланың табиғи әрекеті. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны таниды, өз тәжірибесін жинақтайды және қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырады. Бастауыш мектепте ойын элементтерін пайдалану оқушылардың сабақты қызығып тыңдауына, оқу тапсырмаларын қуана орындауына әсер етеді.

Мысалы:

- «Кім жылдам?», «Сиқырлы сандық», «Білім бәйгесі», «Қатесін тап!» сияқты ойындар балалардың зейінін шоғырландырып, тез ойлануға үйретеді.
- Интерактивті ойындар (Kahoot, Wordwall, Quizizz) – заманауи оқушылардың цифрлық қызығушылығына сай келетін тамаша құрал.

Ойын кезінде бала өз жетістігін бірден көреді, бұл оның өзіндік бағасын көтеріп, әрі қарай ізденуге ынталандырады.

Жобалық және зерттеу әдістері

Жобалық оқыту – оқушыны нақты өмірлік мәселені шешуге бағыттайтын заманауи тәсіл. Бұл әдіс арқылы оқушылар өз бетімен ақпарат жинауға, талдауға, қорытынды жасауға және нәтижесін қорғауға үйренеді. Бастауыш деңгейде бұл әдісті қарапайым жобалар арқылы жүзеге асыруға болады:

- «Менің отбасым»,
- «Менің сүйікті кітабым»,
- «Туған қалам» сияқты шағын жобалар арқылы оқушы зерттеу мәдениетін қалыптастырады.

Мұндай жобалар балалардың өз ойларын еркін жеткізуге, жауапкершілік пен шығармашылық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Бүгінгі бала – «цифрлық ұрпақ». Сондықтан оқушылардың оқуға ынтасын арттыру үшін ақпараттық технологияларды қолдану ерекше маңызды. Информатика, дүниетану, математика сабақтарында компьютерлік ойындар мен симуляциялар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады. АКТ құралдары арқылы оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді орындаушы, зерттеушіге айналады. Мысалы, әдебиеттік оқу сабағында оқушы кейіпкердің іс-әрекетін талдап, өз көзқарасын білдіру арқылы мәтінді терең түсінеді. Бұл әдіс оқушыны ойлануға, салыстыруға, қорытынды жасауға баулиды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. **Абылайқызы, А.** (2019). *Бастауыш сыныпта оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру жолдары*. Алматы: Білім.
2. **Әбдірахманова, Г.** (2020). *Оқу мотивациясы мен оқуға ынта қалыптастыру әдістемесі*. Астана: Ұлттық білім орталығы.
3. **Бақытжан, К.** (2018). *Жаңартылған білім мазмұны бойынша бастауыш сыныпта сабақ өткізу әдістемесі*. Семей: Шәкәрім университеті баспасы.
4. **Нұрғалиева, Л.** (2021). *Инновациялық әдістер және оқушылардың белсенділігін арттыру*. Қызылорда: Білім баспасы.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОЛДАРЫ

Рамазанова Айгуль Бекбауовна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысының білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

«№38 жалпы орта білім беретін мектеп-лицейі» КММ

Бүгінгі таңдағы білім беру жүйесінде басты мақсаттардың бірі – оқушы тұлғасын жан-жақты дамыған, шығармашылық тұрғыдан ойлай алатын, өз ойын еркін әрі сауатты жеткізе білетін азамат ретінде қалыптастыру. Бұл мақсат бүгінгі қоғам талаптарымен тығыз байланысты. ХХІ

ғасыр – ақпараттық қоғам мен инновациялық технологиялар дәуірі. Мұндай заманда білім тек ақпарат алудың емес, оны талдап, өңдеп, өз көзқарасы мен идеясына айналдыра білудің құралына айналып отыр. Сондықтан қазіргі педагогика оқушының танымдық және шығармашылық қабілетін дамытуға ерекше назар аударады. Осы үдерісте шығармашылық жазу дағдысын қалыптастыру ерекше мәнге ие. Себебі жазу – тек тілдік құралдарды меңгерудің емес, ойды жүйелеу мен дүниетанымды жеткізудің де негізгі тәсілі. Тілді еркін меңгеру арқылы оқушы өз ойын нақты, әсерлі және дәл жеткізуге үйренеді. Бұл қабілет оның интеллектуалдық және рухани дамуының көрсеткіші болып саналады. Шығармашылық жазу – оқушының тіл байлығын, ой ұшқырлығын, қиялын және өзіндік көзқарасын танытатын күрделі әрі көп қырлы процесс. Ол тек грамматикалық немесе лексикалық білімді қолдану емес, сонымен бірге өмірлік тәжірибені, эмоцияны, елестету мен талдау қабілетін жазбаша формада көрсету болып табылады. Дәстүрлі оқыту жүйесінде жазбаша жұмыстар көбіне мәтін құрылымын сақтау, грамматикалық ережелерді дұрыс қолдану және орфографиялық сауаттылыққа бағытталса, қазіргі инновациялық педагогика бұл ұғымды кеңейтті. Қазіргі тәсілдер оқушының жеке даралығын ашуға, шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға, өз ойын еркін жеткізуге, мәтін арқылы өзін-өзі танытуға бағытталады. Сонымен қатар, заманауи білім беру кеңістігінде түрлі әдіс-тәсілдер – жобалық оқыту, рефлексивті жазу, эссе, сторителлинг, цифрлық жазылым платформалары, бірлескен шығармашылық мәтіндер жазу – оқушылардың қызығушылығын арттырып, олардың тілдік және танымдық белсенділігін күшейтеді. Мұндай әдістер арқылы оқушылар тек жазуды үйреніп қана қоймай, өз ойларын жүйелі жеткізе білуге, пікір алмасуға, өмірлік құндылықтарды бағалауға дағдыланады. Инновациялық оқыту технологиялары оқушылардың тілдік құзыреттілігін дамытуға, ойлау қабілетін жетілдіруге және жазу әрекетіне деген қызығушылығын арттыруға бағытталады. Шығармашылық жазу үдерісі – тек тілдік білімді қолдану емес, сонымен қатар жеке тұлғаның өзіндік пікірін білдіру, эмоциясын, қиялын және тәжірибесін сөз арқылы жеткізу мүмкіндігі[1,15]. Төменде шығармашылық жазу дағдысын қалыптастыруда тиімді деп танылған бірқатар инновациялық әдістер мен стратегиялар қарастырылады.

1. «Кластер» (Cluster) әдісі

Бұл әдіс оқушылардың ойларын жүйелеуге және тақырып аясында ассоциациялық байланыстар құруға мүмкіндік береді. Тақтаға немесе дәптерге орталық идея жазылып, одан тарайтын негізгі және қосалқы ойлар байланыстырылып көрсетіледі.

Мақсаты: оқушылардың ойлау кеңістігін кеңейту, тақырыпты жан-жақты қамту.

Мысалы: «Менің Отаным» тақырыбы бойынша орталыққа “Отан” сөзі жазылады да, одан «Туған жер», «Отбасы», «Табиғат», «Тарих», «Тіл» сияқты тармақтар тарайды. Осы идеялар негізінде оқушылар шығармашылық мәтін жазады.

2. «RAFT» стратегиясы (Role, Audience, Format, Topic)

Бұл әдіс оқушыларды жазу барысында нақты рөлге енгізіп, белгілі бір мақсатқа бағытталған мәтін құруға үйретеді.

R (Role) – жазушының рөлі (мысалы, журналист, оқушы, кейіпкер);

A (Audience) – мәтін кімге арналған (ата-ана, сыныптас, қоғам);

F (Format) – мәтін түрі (хат, мақала, эссе, өтініш және т.б.);

T (Topic) – тақырып (мысалы, табиғатты қорғау, достық, арман).

Артықшылығы: оқушылар жазу барысында өз ойын нақты мақсатқа бағыттайды, бұл олардың тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамытады.

3. «Синквейн» (Cinquain) әдісі

Синквейн – белгілі бір тақырыпқа қысқа, бірақ мазмұнды бес жолды өлең түрінде жазылатын жұмыс.

Мысалы:

1-жол – тақырып (бір сөз);

2-жол – сипаттайтын екі сын есім;

3-жол – үш етістік;

4-жол – төрт сөзден тұратын сөйлем немесе ой түйіні;

5-жол – тақырыпқа байланысты бір түйінді сөз.

Мысал:

Тіл.

Қасиетті, бай.

Ойлатқызады, ұғындырады, үйретеді.

Тіл – халық рухының айнасы.

Қазына.

Бұл әдіс оқушыларды қысқа әрі мәнді жазуға, сөз таңдауда ұқыпты болуға үйретеді. Жазу мәдениеті – ойды жүйелі, сауатты және әсерлі жеткізе білу өнері. Бұл дағдыны қалыптастыру үшін мұғалімдерге дәстүрлі әдістермен қатар, жаңашыл тәсілдерді тиімді қолдану қажет. Біріншіден, цифрлық платформалар мен онлайн құралдарды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырады. Мысалы, блог жүргізу, Padlet немесе Google Docs сияқты ортада бірлескен жазу жұмыстары оқушыны заманауи жазу мәдениетіне бейімдейді. Мұндай тәсілдер мәтінді редакциялау, құрылымдау және бір-бірінің пікірін ескеріп жазу дағдыларын дамытады[2,25].

Екіншіден, креативті жазу тапсырмалары маңызды рөл атқарады. Эссе, әңгіме, хат немесе күнделік жазу арқылы оқушылар өз ойларын еркін жеткізуді үйренеді. Бұл олардың тілдік қорын байытып, жазу стилін қалыптастырады. Үшіншіден, кері байланыс пен рефлексия мәдениетін енгізу – жазу сапасын жақсартудың тиімді жолы[3,15].

Қорытындылай келе айтарымыз, оқушылардың жазу мәдениетін арттыру – үздіксіз процесс. Мұғалімнің уақтылы және сындарлы пікірі оқушыны өз қатесін түсінуге және оны түзетуге үйретеді. Жаңашыл технологиялар мен шығармашылық әдістерді үйлестіре отырып, мұғалім оқушыны сауатты, сындарлы және мәдениетті жазуға баули алады. Осындай тәсілдер арқылы білім алушы тек жазуды үйреніп қана қоймай, өз ойын еркін жеткізе алатын тұлға болып қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті. «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы». – Астана, 2020.
2. Әбиев Ж., Бабаев С., Құдиярова А. Педагогика. – Алматы: Дарын, 2022.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Құлжанова Н. Оқыту үрдісіндегі шығармашылық әрекетті дамыту жолдары // Білім – 2021. – №4. – Б. 35–39.
5. Нұртаева А. Оқушылардың жазу мәдениетін қалыптастырудағы инновациялық тәсілдер // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2023. – №7. – Б. 42–46.

ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ҚАЗАҚ КҮРЕСІНІҢ МАҢЫЗЫ

Орынбеков Дамир Галимджанович
дене шынықтыру мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімінің
«Ахмет Байтұрсынұлы атындағы №47 ЖОББМ»
КММ

Аннотация. Бұл мақалада оқушыларды ұлттық тәрбие беру үдерісінде қазақ күресінің маңызы қарастырылады. Қазақ күресінің ұлттық мәдениет пен дәстүрді сақтаудағы орны, оның тәрбиелік функциялары, сондай-ақ оқушылардың рухани және физикалық дамуына әсері талданады. Қазақ күресі арқылы ұлттық патриотизмді қалыптастыру, батырлық пен ерлік рухын ұрпаққа жеткізу мәселелері айқындалады. Сонымен қатар, күресті оқытудағы әдістемелік

принциптер мен оның заманауи маңызы қарастырылған. Эссе ұлттық спорт түрлерінің тәрбиедегі ролін түсініп, ұлттық сананы қалыптастырудағы қазақ күресінің орнына ерекше назар аударады.

Кілт сөздер: қазақ күресі, ұлттық тәрбие, оқушылар, ұлттық рух, батырлық, патриотизм, тәрбиелік мәні, ұлттық мәдениет, спорт, рухани даму

Ұлттық тәрбие – әрбір мемлекеттің, ұлттың болашағын қалыптастыратын ең маңызды міндеттердің бірі. Оқушыларды ұлттық рухта тәрбиелеу арқылы ғана елдің мәдениеті мен дәстүрі сақталып, дамиды. Қазақстанның бай мәдени мұрасы мен ұлттық құндылықтарын дәріптеуде қазақ күресі ерекше орын алады. Бұл спорт түрі ұлттық болмысымыздың, батырлық пен қайсарлықтың, әділдік пен жігердің көрінісі ретінде оқушыларға ұлттың тарихын терең түсінуге мүмкіндік береді. Осы эсседе қазақ күресінің оқушыларды ұлттық тәрбие беру үрдісіндегі маңыздылығы жан-жақты талданып, оның тәрбиелік құндылықтары ашылады.

Ұлттық тәрбие мен оның мәні

Ұлттық тәрбие – бұл ұлттың мәдениетін, дәстүрін, тілі мен салт-дәстүрін ұрпақтан ұрпаққа жеткізуге бағытталған тәрбиелеу жүйесі. Оның мақсаты – оқушыларды өз еліне, туған жеріне, ұлттық мәдениетіне сүйіспеншілікпен қарап, патриоттық сезімдерін қалыптастыру. Ұлттық тәрбиеге тән негізгі ерекшелік – тәрбиенің ұлтқа тән ерекшеліктеріне сай құрылуы, оның мәдени және тарихи мәнін ұғындыру. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық тәрбие – бұл тек оқу-танымдық процесс емес, сонымен қатар рухани және моральдық даму жолы. Қазақ күресі – қазақ халқының ежелден келе жатқан ұлттық спорт түрі. Ол ұлттың қайсарлығы мен төзімділігін, әділдік пен ерлігін бейнелейді. Сондықтан да қазақ күресі оқушыларға ұлттық тәрбие беруде үлкен рөл атқарады. Осы спорт арқылы оқушылар ұлттық құндылықтармен танысып, олардың маңызын түсінеді[1,23].

Қазақ күресінің тарихи маңызы

Қазақ күресі – ғасырлар бойы қазақ даласында дамыған, халықтың тұрмыс-тіршілігімен тығыз байланыста болған спорт түрі. Бұл күрес түрі тек дене шынықтыру ғана емес, сонымен бірге рухани, моральдық тәрбиенің құралы болды. Қазақ күресінің тарихы тереңде жатыр. Ол халықтың ерлік пен қайсарлық дәстүрін, әділдік пен батылдық қағидаларын бойына сіңірген. Осы күрес арқылы қазақ халқының ұрпақтары батырлық пен намыс сезімін тәрбиеледі[2,15].

Қазақ күресі ұлттық салт-дәстүрдің ажырамас бөлігі болып табылады. Күреске қатысты көптеген әңгімелер, аңыздар мен эпостық шығармалар бар. Бұл спорт түрі халықтың

рухани өмірінде маңызды рөл атқарды. Мысалы, қазақ батырлары күрес өнерінде өздерінің ерліктерімен танылып, халыққа үлгі болды. Осындай ерлік пен қайсарлықтың тарихы оқушыларға ұлттық рухты сіңірудің тиімді жолы[3,7].

Қазақ күресінің тәрбиелік маңызы

1. Батырлық пен ерлікті тәрбиелеу

Қазақ күресі – ерлік пен қайсарлықтың, төзімділік пен төзімділіктің символы. Оқушылар күрес арқылы қиындықтарға төтеп беруді, әділдік үшін күресуді үйренеді. Бұл қасиеттер кез келген адамның өмірінде маңызды. Оқушылар күресте жеңіске жету үшін тек физикалық күшке ғана емес, сонымен бірге рухани төзімділікке, табандылыққа ие болу керек екенін түсінеді. Осылайша, күрес ұлттық батырлық рухын тәрбиелейді.

2. Ұлттық мәдениетті сақтау және дамыту

Қазақ күресі ұлттық мәдениеттің бір бөлшегі ретінде оқушыларға ұлттық салт-дәстүрлерді, қазақ халқының ерекшеліктерін үйретеді. Күрестің арнайы киімдері, тәсілдері, жарыстардағы рәсімдері қазақ мәдениетінің элементтері болып табылады. Бұл мәдени элементтер арқылы оқушылар өз ұлтының тарихы мен дәстүріне жақындай түседі.

3. Дене тәрбиесі мен салауатты өмір салтын қалыптастыру

Қазақ күресі – физикалық тұрғыдан дамуға, дене шынықтыруға ықпал ететін спорт түрі. Оқушылардың денсаулығын нығайту, шыдамдылық пен күшті арттыру мақсатында күрес маңызды. Сонымен қатар, бұл спорт түрі тәртіптілік пен өзін-өзі басқаруды талап етеді, бұл да тәрбие мен тұлға қалыптастыруда маңызды фактор.

4. Командалық рух пен өзара құрметті қалыптастыру

Қазақ күресі – жеке спорт болғанымен, ол командалық рухты дамытады. Оқушылар күрес алаңында ғана емес, одан тыс жерде де бір-біріне құрметпен қарап, қолдау көрсетуді үйренеді. Бұл өзара сыйластық пен достыққа тәрбиелейді[4,9].

Күрес жаттығуларын ұлттық тәрбие элементтерімен ұштастыру керек. Әрбір жаттығу барысында оқушыларға күрестің тарихи және мәдени маңызы түсіндіріліп, олардың рухани дүниесі байытылуы тиіс. Бұл оқушылардың күреске деген қызығушылығын арттырады. Қазақ күресінің тарихы мен дәстүрін оқытуда қолдану арқылы оқушылардың ұлттық санасын қалыптастыруға мүмкіндік туады. Мысалы, күрес батырлары туралы аңыздар мен ертегілерді оқыту, күрестің салт-дәстүрлерін көрсету ұлттық тәрбие негізін күшейтеді. Теориялық біліммен қатар, оқушыларды күрес өнеріне үйретуде практикалық жаттығуларға көп көңіл бөлу қажет. Бұл олардың дене шынықтыруын жақсартып қана қоймай, күрес әдістерін тиімді меңгеруге септігін тигізеді. Әр оқушының физикалық және психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, күрес жаттығуларын ұйымдастыру керек. Бұл оқушылардың белсенділігін арттырып, күреске деген қызығушылығын арттырады. Қазақ күресін оқыту арқылы жастарды өз мәдениетіне деген құрмет пен мақтаныш сезіміне тәрбиелеу қажет. Бұл спорт түрі ұлттық сананы қалыптастыруда, патриотизмді нығайтуда тиімді құрал болып табылады. Сонымен қатар, қазақ күресін заманауи спорттық білім жүйесіне енгізу арқылы оқушылардың физикалық дамуы мен рухани өсуін үйлестіруге болады. Оқушыларды ұлттық тәрбие беруде қазақ күресінің маңызы зор. Бұл спорт түрі ұлттық рухты, батырлық пен қайсарлықты, әділдік пен күшті тәрбиелеуде ерекше орын алады. Қазақ күресі арқылы оқушылар өздерінің ұлттық тарихымен, мәдениетімен танысып, патриоттық сезімдерін қалыптастырады. Қазақ күресінің ұлттық құндылықтарды, рухани мәдениетті және патриоттық сезімді дамытудағы өзіндік маңызы тарихымызда және ұлттық спортымызда ерекше орын алады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ахметов, Т. Қазақ күресінің тарихы және мәдени маңызы. Алматы, 2018.
2. Баймұратов, М. Ұлттық тәрбие және спорт. Нұр-Сұлтан, 2020.
3. Қуанышбаев, С. Қазақ күресі: дәстүр мен бүгін. Алматы, 2019.
4. Мухамедқали, А. Қазақстандағы ұлттық спорт түрлері. Қарағанды, 2017.

САУСАҚ МОТОРИКАСЫ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ӘРЕКЕТТЕРДІҢ БАЛА ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫ

Дюсембекова Гульмира Амангазыевна
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы

Семей қаласы білім бөлімі

«№11 «Ертөстік» бөбекжайы» КМҚК

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың саусақ моторикасы мен шығармашылық әрекеттерінің өзара байланысы және олардың бала дамуына тигізетін әсері қарастырылады. Саусақ моторикасының сөйлеу, ойлау, есте сақтау және жалпы когнитивтік қабілеттерді қалыптастырудағы рөлі талданады. Сонымен қатар, мүсіндеу, сурет салу, қиып-жапсыру,

құрастыру сияқты шығармашылық іс-әрекеттердің баланың қиялын, зейінін, эмоциялық тұрақтылығын және дербестігін дамытудағы маңызы көрсетіледі. Мақалада балабақшадағы педагогикалық әдістер мен үй жағдайындағы ата-аналардың қолдауының ұсақ моториканы жетілдіруде қаншалықты маңызды екені атап өтіледі. Саусақ моторикасын жүйелі дамыту баланың болашақ оқу дағдылары мен тұлғалық қалыптасуына негіз болатыны анықталады.

Кілт сөздер: саусақ моторикасы, ұсақ моторика, шығармашылық әрекет, мектепке дейінгі даму, когнитивтік қабілеттер, сөйлеу дамуы, мүсіндеу, сурет салу, моторикалық дағдылар, балабақша, педагогикалық әдістер, бала қиялы, ата-ананың рөлі.

Мектепке дейінгі кезең – баланың жан-жақты қалыптасуының аса маңызды сатысы. Бұл кезеңде интеллектуалдық, тілдік, эмоционалдық және шығармашылық қабілеттердің негізі қаланады. Осындай көпқырлы дамудың ішінде ерекше орын алатын бағыттардың бірі – ұсақ моторика немесе саусақ моторикасын дамыту. Саусақтардың қимыл-қозғалысын жетілдіру баланың сөйлеу, ойлау, есте сақтау сияқты психикалық үдерістеріне тікелей ықпал етеді. Сонымен қатар, әртүрлі шығармашылық әрекеттер арқылы баланың қиялы, эстетикалық талғамы, дербестігі мен өзіндік пікірі қалыптасады. Сондықтан саусақ моторикасы мен шығармашылық іс-әрекеттер – мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында негізгі педагогикалық бағыттардың бірі болып саналады[1,15].

Ұсақ моторика – бұл қол саусақтары мен білектің ұсақ бұлшықеттерінің қозғалыстары. Бұл қозғалыстардың үйлесімділігі баланың өзіне-өзі қызмет ету дағдыларынан бастап күрделі оқу әрекеттеріне дейін маңызды рөл атқарады. Мәселен, түйме қадау, қарындаш ұстау, қасықпен тамақтану, жіпті өткізу, мозаика құрастыру сияқты күнделікті әрекеттер дәл осы моторикалық дағдылардың деңгейіне байланысты. Саусақтардың икемділігі артқан сайын бала күрделі іс-әрекеттерді еркін орындай алады, қол қимылы жеңілдеп, дәлдігі жоғарылайды. Мұның бәрі болашақта жазуды меңгеруді, құрал-жабдықтарды дұрыс қолдануды, ұқыптылық пен төзімділікті қалыптастыруға мүмкіндік береді[2,17].

Ғылыми зерттеулердің көпшілігі ұсақ моториканың сөйлеу орталықтарының дамуымен тығыз байланыстылығын көрсетеді. Саусақтарды белсенді қимылдату мидың сөйлеу және ойлау қызметін күшейтетін нейрондық байланыстарды белсендіреді. Осы себепті логопедтер мен педагогтар сөйлеу бұзылыстары бар балаларға саусақ жаттығуларын міндетті түрде ұсынып отырады. Саусақ моторикасы дамыған бала сөйлем құрастыруда, сөздерді анық айтуда, жаңа ақпаратты қабылдап, есте сақтауда әлдеқайда жақсы нәтижелер көрсетеді[3,9].

Баланың шығармашылық қабілеті де дәл осы кезеңде қарқынды қалыптасады. Шығармашылық әрекеттер – мүсіндеу, сурет салу, қиып-жапсыру, құрастыру, бояу, жапсыру – тек қиялды дамытып қана қоймай, сондай-ақ ұсақ моториканы жетілдірудің ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Мысалы, ермексазбен жұмыс істеу саусақ күшін арттырып, олардың икемділігін жақсартады. Қайшымен қию көз-қол координациясын жетілдіреді.

Мозаика немесе ұсақ бөлшектерді құрастыру балада төзімділік, дәлдік, бірізді әрекет жасау қабілеттерін дамытады. Ал сурет салу қимылдың ептілігін қалыптастырып, эстетикалық талғамды байытады[4,5].

Шығармашылық әрекеттердің психологиялық ықпалы да зор. Бала өз ойын бейнелеу арқылы эмоцияларын шығаруға, өзін-өзі тануға және ішкі әлемін ашуға мүмкіндік алады. Баланың қолымен жасаған әрбір жұмысы – оның ішкі сезімдері мен ойларының көрінісі. Сондықтан шығармашылықпен айналысатын балалардың қиялы кең, өзіне деген сенімі жоғары, топта еркін қарым-қатынас жасайтын, жаңа идеяларды ұсынуға бейім келетіні байқалады. Өз қолымен жасаған бұйымдары балаға қуаныш сыйлап, еңбегінің нәтижесін көрген сайын оның мотивациясы артады. Бұл – тұлғалық дамудың маңызды бөлігі[6].

Сонымен бірге, саусақ моторикасы мен шығармашылық тапсырмаларды жүйелі қолдану баланың зейінін, логикалық ойлауын, талдау және салыстыру дағдыларын жақсартады. Мысалы, мозаика құрастыру барысында бала түстерді, пішіндерді, көлемдерді ажыратады; оларды ретімен орналастыру үшін ойлану, шешім қабылдау қажет. Бұл әрекеттер когнитивті процестерді белсендіреді. Қиып-жапсыру немесе құрастыру кезінде бала бірізділікті сақтауды үйренеді, тапсырманы соңына дейін орындауға дағдыланады. Мұның барлығы болашақ оқу әрекеттеріне дайындықтың негізін қалайды[7].

Балабақшада саусақ моторикасын дамытуға арналған арнайы ойындар, жаттығулар, дидактикалық материалдар кеңінен қолданылады. Құммен жазу, тұз немесе манка үстіне сурет салу, жіппен өрнек жасау сияқты әрекеттер балаларға ерекше қызық. Сонымен қатар, табиғи материалдармен (тарын, бұршақ, кішкентай тастар) жұмыс істеу сенсорлық қабылдауды жетілдіреді. Мұндай жұмыс түрлері баланың тактильдік сезімталдығын күшейтеді, бұл да ұсақ моториканың дамуына әсер етеді. Ата-аналардың да бұл процестегі рөлі зор. Үй жағдайында балаға ұсақ заттармен ойнауға, құрастыруға, сурет салуға мүмкіндік беру, тұрмыстық іс-әрекеттерге тарту – оның дамуына үлкен ықпал етеді. Түйме салу, киімін өзі кию, ойыншықтарды жинау сияқты қарапайым әрекеттер де моторика дамуына көмектеседі. Ең бастысы, ата-ана баланың қабілетін қолдап, оның өз бетімен әрекет жасауына жағдай туғызуы қажет. Демек, саусақ моторикасы мен шығармашылық іс-әрекетті қатар дамыту — баланың интеллектуалдық, тілдік, эмоционалдық және әлеуметтік қабілеттерінің үйлесімді дамуына жағдай жасайды. Бұл бағыттар баланың болашақ оқуында ғана емес, өмірлік тәжірибелерінде де табысқа жетуіне негіз болады.

Саусақ моторикасы мен шығармашылық іс-әрекет – баланың жан-жақты дамуының өзара байланысқан екі негізгі факторы ғана емес, оның тұлғалық қалыптасуының іргетасын құрайтын маңызды педагогикалық бағыттар болып табылады. Саусақ моторикасының жүйелі дамуы сөйлеу мүшелерін белсендіруге, ойлау амалдарын жетілдіруге, ақпаратты қабылдау мен есте сақтау қабілеттерін арттыруға ықпал етеді. Бұл дағдылар баланың мектепте жазу, оқу, тапсырмаларды орындау сияқты күрделі әрекеттерді меңгеруін жеңілдетеді. Яғни моторикалық ептілік – оқу жетістігінің алғашқы көрсеткіштерінің бірі. Ал шығармашылық әрекеттер баланың эмоционалдық жай-күйін тұрақтандырып, оның өзіндік пікірін, қиял дүниесін, эстетикалық талғамын байытады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Айдарбекова, Г. М. Мектепке дейінгі педагогика негіздері. – Алматы: Білім баспасы, 2020.
2. Лурия, А. Р. Мозг и психические процессы. – Москва: Наука, 2018.
3. Выготский, Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Москва: Педагогика, 2017.
4. Жұмабекова, Ф. Балалардың ұсақ моторикасын дамыту әдістері. – Алматы: Рауан, 2019.
5. Montessori, M. The Montessori Method. – New York: Schocken Books, 2016.
6. Елшібаева, А. Мектепалды даярлықта шығармашылық қабілетті дамыту. – Астана: Арман-ПВ, 2021.
7. Piaget, J. Child's Construction of Reality. – London: Routledge, 2018.

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ ӘЖЕ БЕЙНЕСІ: МЕЙІРІМ, ТӘРБИЕ ЖӘНЕ РУХАНИЯТ ҮНДЕСТІГІ

Сакалова Назгуль Ашкеновна
тәрбиеші

Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

Аннотация. Бұл мақалада халық педагогикасындағы әже бейнесінің тәрбиелік және рухани маңызы жан-жақты қарастырылады. Әженің ұлттық құндылықтарды ұрпаққа жеткізудегі рөлі, оның мейірімге толы жүрегінен тараған ізгілік, адамгершілік, кеңпейілдік қасиеттерінің бала тәрбиесіне әсері талданады. Сонымен қатар, әженің ертегі, бесік жыры, салт-дәстүр, халық ауыз әдебиеті секілді мәдени мұраларды жеткізуші ретіндегі қызметі көрсетіліп, оның бала қиялы мен дүниетанымын қалыптастырудағы ықпалы ашып

көрсетіледі. Мақалада әже тәрбиесінің қазақ қоғамындағы тарихи орны, қазіргі замандағы өзектілігі және оның рухани-этикалық құндылықтарды сақтаудағы маңызы ерекше атап өтіледі.

Кілт сөздер: әже бейнесі, халық педагогикасы, ұлттық тәрбие, рухани құндылықтар, мейірім, бесік жыры, ертегі, салт-дәстүр, ауыз әдебиеті, адамгершілік тәрбиесі, отбасы, ұлттық мәдениет, руханият.

Халық педагогикасы – ұлттың ғасырлар бойы жинақтаған тәрбиелік тәжірибесі, өмірлік қағидалары мен адамгершілік нормаларын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін рухани мұра. Осы бай қазынада ерекше орын алатын тұлғалардың бірі – әже бейнесі. Әже – отбасының мейірім шуағы, ұлттық салт-дәстүрдің сақтаушысы, ұрпақ тәрбиесінің шынайы шебері. Қазақ халқының тұрмыс-тіршілігінде әженің рөлі тек отбасы аясындағы күнделікті іс-әрекеттермен шектелмей, ұлттың моральдық-этикалық құндылықтарын қалыптастырушы рухани ұстаз ретінде де көрінген. Оның тәрбиесі – жүрекке жылы, өмірге бағыт беретін, адам болмысына ізгілік сіңіретін халық педагогикасының бірегей жүйесі. Әже тәрбиесінің мәні, ең алдымен, оның табиғи мейірімінен бастау алады. Әженің мейірімі – ұрпақты адамгершілікке, қайырымдылыққа, үлкенді құрметтеуге, кішіге қамқор болуға жетелейтін рухани күш. Қазақ отбасында балаға алғаш болып ертегі айтып, бесік жырын айтып әлдилейтін, оның бойына махаббат пен жылылық ұялататын жан – әже. Бесік жырлары арқылы әже баланың санасына ұлттық құндылықтарды, тілек-арманды, өмірдің мәнін сіңіре білді. Әженің әлдиі тек ұйықтататын әуен емес, онда ұлттық дүниетанымның тұтас бір философиясы жатыр. Мысалы, «Әлди, әлди, ақ бөпем» деп басталатын жырдың әр жолы балаға деген шексіз сүйіспеншілікпен қатар, оның болашағына сенім білдіреді, ізгі тілек арнайды. Бұл – тәрбиенің алғашқы әрі ең нәзік формаларының бірі. Әжелердің тағы бір ерекшелігі – олардың шапағатқа, кешірімділікке, кең пейілге толы мінезі. Қазақта «Әже – үйдің құты, берекесі» деп бекер айтылмаған. Әженің әрбір сөзі, әрбір әрекеті отбасы мүшелеріне үлгі, тәрбие мектебі іспеттес. Әжелер асқан төзіммен, ұстамдылықпен, өмір көрген даналығымен жан-жағына үлгі көрсетеді. Осындай қасиеттерді көріп өскен бала айналасына құрметпен қарауға, адамдарды бағалауға үйренеді. Әженің ақылы ешқашан өктемдікпен емес, жұмсақтықпен, жанашырлықпен айтылады. Осы қасиет тәрбиені ерекше тиімді етеді. Өйткені мейірім арқылы берілген ақыл бала жүрегіне тез жетіп, тереңінен орын алады[1,7].

Әженің бала тәрбиесіндегі ең маңызды рөлдерінің бірі – оның халық ауыз әдебиетін жеткізуші, ұлттық тіл мен мәдениетті сақтаушы ретіндегі қызметі. Қазақ ертегілері, аңыздары, шежірелері, батырлар жыры – бәрі де әжелер арқылы ұрпақ санасына сіңген. Әжелер айтқан ертегілер баланың қиялын дамытып қана қоймай, оның жақсы мен жаманды ажыратуына, адалдық, батырлық, достық, әділдік сияқты құндылықтарды түсінуіне

мүмкіндік береді. Мысалы, «Ер Төстік», «Қобыланды», «Алдар көсе» сияқты ертегілер мен жырлар арқылы әжелер ұрпағына батырлықты, ақылдылықты, мейірімділікті үлгі еткен. Балаларға кешке ертегі айту тек көңіл көтеру емес, ұлттық тәрбиенің маңызды тетігі ретінде қызмет етті[2,15].

Әжелердің салт-дәстүрді сақтаудағы рөлі де аса құнды. Қазақтың шілдеhana, бесікке салу, тұсау кесу, сүндетке отырғызу сияқты салттарының басы-қасында көбінесе әжелер тұрған. Олар әрбір салттың мәнін түсіндіріп, кейінгі буынға оның мағынасын жеткізуде үлкен жауапкершілік атқарған. Әжелердің айтуымен үйренілген жөн-жоралғылар баланың ұлттық болмысын қалыптастырып, өз халқының мәдениетін құрметтеуге тәрбиелеген. Әже көрген – тон пішер» деген мақал – осы сабақтастықтың айқын дәлелі[3,5].

Халық педагогикасындағы әже бейнесі руханияттың да басты тірегіне айналған. Әже – отбасының рухани жетекшісі, тәрбие мен адамгершіліктің қайнар көзі. Ол балаға тек тұрмыстық білім емес, өмірдің мәні мен адамдық мұрат жайлы терең түсініктер берген. Әжелердің өмірден түйген даналығы мақал-мәтел, нақыл сөздер, тәлімді әңгімелер арқылы ұрпаққа жеткізілген. Мысалы, «Жақсы сөз – жарым ырыс», «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын», «Ынтымақ түбі – береке» сияқты мақалдар арқылы әже баланы ізгілікке, адамгершілікке тәрбиелеген. Бұл нақыл сөздер өмірлік бағдар ретінде бала санасында өшпес орын алады[4].

Бұдан бөлек, әженің тәрбиелік ықпалы әрқашан тыныштық пен жылылық орнаған ортада жүзеге асады. Әженің қасындағы бала өзін қауіпсіз сезінеді, сенімге ие болады, жан дүниесі ашылады. Психологияда мұндай атмосфера баланың эмоционалдық интеллектінің дамуына өте қолайлы деп саналады. Әже арқылы бала мейірімді қарым-қатынастың, жылы сөздің, адамға деген ілтипаттың құндылығын түсінеді. Бұл – оның болашақ тұлға ретінде қалыптасуына тікелей әсер етеді[5,3].

Әжелердің ең басты педагогикалық тәсілі – үлгі-өнеге көрсету. Олар балаларға еңбекқорлықты, ұқыптылықты, жауапкершілікті өз іс-әрекеттерімен көрсеткен. Әжелердің үй шаруасын ретімен атқаруы, киім тігуі, тоқыма тоқуы, тағам дайындауы – бәрі де ұл-қызға өнеге болып, оларды өмірге бейімдеген. Қызыл үйдің төңірегіндегі күнделікті тірлік арқылы бала еңбекке үйреніп, үлкендердің әрекетінің әрқайсысының маңызын түсінді. Ең бастысы, әженің еңбекқорлығы баланың бойына жалқаулыққа қарсы иммунитет қалыптастырды[6].

Қазіргі қоғамда отбасы құрылымы өзгергенімен, әже тәрбиесінің маңызы жойылған жоқ. Керісінше, ақпараттық заманның жылдамдығына ілескен балалардың рухани тепе-теңдігін сақтау үшін әженің мейірім мектебі бұрынғыдан да қажет. Әженің сөзі – ұрпақты рухани тұрақтылыққа, ұлттық санаға, ізгілікке жетелейтін пәрменді құрал. Бүгінгі баланың болашағына бағыт беретін – дәл осы халықтық тәрбие үлгілері[7,15].

Қорытындылай айтқанда, халық педагогикасындағы әже бейнесі – ұлттық руханияттың, адамгершілік тәрбиенің, мейірім мен даналықтың үйлесімді көрінісі. Әженің жүрегінен тараған жылу бала болмысына өмірлік із қалдырады. Ол – ұлттық құндылықтарды сақтаушы, дәстүрді жалғастырушы, ұрпақ тәрбиесін өмірлік парыз деп білетін тұлға. Сондықтан әже мектебі – қазақ халқының тәрбиелік жүйесіндегі теңдесі жоқ құндылық, ал оның тағылымы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын рухани қазына болып қала бермек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ақатай, С. Қазақ отбасы тәрбиесінің негіздері. – Алматы: Өнер, 2018.
2. Жарықбаев, Қ., Қалиев, С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 2016.
3. Қалиев, С. Халық педагогикасының негіздері. – Алматы: Білім, 2020.
4. Уәлиханов, Ш. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Ғылым, 2014.
5. Айтбаева, А. Ұлттық тәрбие және рухани құндылықтар. – Астана: Арман-ПВ, 2021.
6. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы педагогикалық мұралар. – Алматы: Мектеп, 2017.
7. Төрекүлова, Ш. Отбасы тәрбиесіндегі халықтық дәстүрлер. – Алматы: Рауан, 2019.

СОВРЕМЕННЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ИНДИВИДУАЛЬНЫМ И ГРУППОВЫМ ЗАНЯТИЯМ ФОРТЕПИАНО

Шадрина Лариса Викторовна
преподаватель фортепиано
КГКП Детская школа искусств
г. Семей, область Абай

В современном музыкальном образовании особое внимание уделяется разнообразию педагогических подходов, позволяющих максимально эффективно развивать навыки учащихся на фортепиано. Традиционно обучение фортепиано строилось на индивидуальных занятиях, где преподаватель уделял внимание каждому ученику отдельно, контролируя технику исполнения, музыкальную выразительность и уровень подготовки. Однако развитие педагогики и интеграция цифровых технологий позволили сформировать более гибкие методы обучения, включающие как индивидуальные, так и групповые формы занятий. Оба подхода имеют свои особенности, преимущества и задачи, и современный педагог стремится интегрировать их для комплексного развития учащихся.

Индивидуальные занятия на фортепиано остаются основой музыкального образования, особенно для начинающих и тех, кто стремится к профессиональному мастерству. Главным преимуществом индивидуального подхода является возможность точечной работы с учеником. Преподаватель может наблюдать за постановкой рук, техникой пальцев, осанкой, дыханием и контролем за динамикой исполнения, что особенно важно для формирования правильной техники. В индивидуальных занятиях преподаватель способен адаптировать программу под уровень ученика, учитывать его музыкальные предпочтения, мотивировать и корректировать ошибки в режиме реального времени.

Современные педагогические подходы к индивидуальным занятиям включают элементы дифференцированного обучения, когда задания подбираются с учётом уровня подготовки и способностей конкретного ученика. Такой подход позволяет не только развивать технические навыки, но и формировать творческое мышление, способность к интерпретации музыкальных произведений и самостоятельность в освоении материала. Важным аспектом является также использование интерактивных и цифровых инструментов, таких как электронные клавиатуры, обучающие приложения и программы, анализирующие исполнение. Это позволяет ученику видеть ошибки и прогресс в реальном времени, повторять сложные фрагменты и развивать слух, чувство ритма и музыкальную память.

Индивидуальные занятия также ориентированы на формирование музыкальной выразительности и артистизма. Преподаватель может уделять внимание нюансам интерпретации произведений, эмоциональной окраске, динамическим оттенкам и фразировке, что особенно важно для детей и подростков, развивающих музыкальную культуру и эмоциональное восприятие искусства. Такой подход помогает не только осваивать произведения технически, но и понимать их художественную ценность, создавая основу для творческого самовыражения.

Групповые занятия на фортепиано в современной педагогике приобретают всё большее значение, особенно в контексте коллективной работы, музыкальных ансамблей и развития коммуникативных навыков. В групповом обучении ученики учатся слушать друг друга, синхронизировать исполнение, работать в ансамбле и развивать чувство ритма и гармонии. Такие занятия стимулируют мотивацию, создают атмосферу соревнования и поддержки, а также способствуют социализации учащихся.

Современные методы группового обучения включают разделение учеников по уровню подготовки с последующим подбором репертуара, что позволяет учитывать индивидуальные особенности каждого участника. Используются также проектные методы, когда группа совместно готовит концертные номера, мини-концерты или тематические музыкальные проекты. Это способствует развитию навыков коллективного творчества, ответственности перед командой и умения планировать совместную работу.

Важным элементом современных педагогических подходов является интеграция цифровых технологий и мультимедийных ресурсов. В групповых занятиях преподаватель может использовать интерактивные платформы, которые позволяют одновременно видеть прогресс всех участников, демонстрировать анимационные схемы клавиатуры, ритмические рисунки и динамические акценты. Это особенно полезно при дистанционных занятиях или в условиях ограниченного времени, когда необходимо эффективно контролировать большое количество учеников.

Современная педагогика также активно применяет игровые и творческие методы в групповых занятиях. Это могут быть музыкальные игры на развитие ритма, мелодического слуха и памяти, совместное сочинение мини-композиций или импровизация на заданную тему. Такой подход повышает интерес учащихся, развивает креативность и способствует формированию позитивной мотивации к обучению.

Комбинированный подход, когда индивидуальные и групповые занятия интегрируются в единую образовательную программу, является наиболее эффективным. Например, индивидуальные занятия могут быть направлены на развитие техники, постановку рук, освоение сложных произведений и детальное изучение музыкальной теории. В то время как групповые занятия помогают развивать коллективные навыки, чувство ансамбля, сценическую уверенность и способность работать в музыкальной команде. Такое сочетание позволяет обеспечить всестороннее развитие музыканта, учитывая как техническую сторону обучения, так и социально-творческий аспект музыкальной деятельности.

Особое внимание в современных подходах уделяется психологическим аспектам обучения. В индивидуальных занятиях педагог работает с мотивацией, эмоциональной вовлечённостью и индивидуальными особенностями ученика. В групповых занятиях важны навыки коммуникации, умение слушать и поддерживать других участников, а также развитие уверенности в публичных выступлениях. Эти элементы формируют комплексное развитие личности, гармонично сочетая технические и эмоциональные компоненты музыкального обучения.

Таким образом, современные педагогические подходы к обучению игре на фортепиано предполагают сочетание индивидуальных и групповых методов, интеграцию цифровых технологий и мультимедийных ресурсов, использование дифференцированного и проектного обучения, а также творческих и игровых элементов. Индивидуальные занятия позволяют глубоко прорабатывать технику, музыкальное мышление и выразительность, а групповые — развивать навыки коллективного взаимодействия, чувство ритма, ансамблевое исполнение и сценическую уверенность. Комплексное применение этих подходов создаёт оптимальные условия для всестороннего развития учеников, формирует их профессиональные и творческие компетенции, а также стимулирует интерес к музыке, самостоятельность и креативность. В условиях современной образовательной среды, где цифровизация и инновационные методики становятся неотъемлемой частью обучения, такой подход обеспечивает качественную подготовку будущих музыкантов и способствует формированию гармонично развитой личности, способной к творческому самовыражению и успешной профессиональной реализации.

Использованная литература:

1. Гуревич, Я. В. Методика индивидуальных занятий по фортепиано. — Москва: Просвещение, 2019.
2. Дементьева, Е. М. Музыкальное воспитание и цифровые технологии. — Екатеринбург: УрФУ, 2021.
3. Зимняя, И. А. Психология обучения: Дифференцированный и индивидуальный подход. — Москва: Академический проект, 2016.
4. Капустина, Т. С. Групповая педагогика в музыкальном образовании. — Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2022.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МӘТІНДІК ДЕҢГЕЙДЕГІ ГРАММАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Жумагазина Айнур Сагындиқовна
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысы білім басқармасы
Аягөз ауданы бойынша білім бөлімінің

«А. Көшкімбаева атындағы жалпы білім беретін орта мектеп» КММ

Қазіргі заманда тіл білімі тек қана сөздерді білу мен сөйлем құраумен шектелмейді. Бұл үрдіс бұрынғыдан әлдеқайда күрделі және көпқырлы сипатқа ие болды. Оқушылардың грамматикалық сауаттылығы тек тіл ережелерін есте сақтау мен жаттаумен шектелмей, олардың ойлау

қабілетімен, логикалық тұрғыда сөйлем құра білуімен және жазбаша және ауызша қарым-қатынас дағдыларын дамытуымен тығыз байланысты. Басқаша айтқанда, грамматикалық сауаттылық – бұл тілдің формаларын меңгеру ғана емес, сонымен қатар оны нақты мәтінде дұрыс және тиімді қолдана алу қабілеті. Тілдің бұл жағы, әсіресе мектеп жасындағы оқушылар үшін өте маңызды, өйткені грамматикалық ережелерді меңгеру олардың ойлау, шығармашылық және жазбаша коммуникация дағдыларын дамытуға тікелей әсер етеді. Функционалды сауаттылық ұғымы мәтіндік деңгейде ерекше мәнге ие. Бұл ұғым тек жеке сөздер мен сөйлемдермен шектелмей, оқушының мәтін құру қабілетін, логикалық байланыс орнату қабілетін және ойды жүйелі түрде баяндау мүмкіндігін қамтиды. Мысалы, бір сөйлемдегі етістік пен зат есімнің дұрыс қолданылуы маңызды болса, абзац ішінде сөйлемдердің бір-бірімен логикалық байланысын сақтау тіпті күрделірек мәселе болып саналады. Осы тұрғыда функционалды грамматикалық сауаттылық оқушыларға тек тілдік ережелерді дұрыс қолдануды ғана емес, сонымен қатар мәтінді тұтастай көре білуге мүмкіндік береді. Оқушы өз ойларын жазбаша түрде жеткізгенде, мәтіннің құрылымы мен логикасына мән береді, сөйлемдер бір-бірімен үйлесімді байланысады және негізгі ой нақты көрінеді. Мәтіндік деңгейде грамматикалық сауаттылық оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Шығармашылық жазба жұмыстарында оқушы өз ойларын еркін білдіріп қана қоймай, оларды жүйелі түрде құрастыра білуі керек. Мысалы, тақырып бойынша эссе жазу барысында оқушы әр абзацта бір ойды ашып, оны дәлелдермен қолдап, қорытынды абзацта негізгі ойды нақты тұжырымдай білуі тиіс. Егер оқушы грамматикалық ережелерді дұрыс қолдана алмаса, сөйлемдер мен абзацтар арасындағы байланыс бұзылады, мәтіннің логикасы жоғалады, ал оқырман үшін мәтін түсініксіз немесе сапасыз болып көрінеді.

Сондықтан мектептегі қазақ тілі сабақтарында грамматикалық сауаттылықты дамыту – бұл тек теориялық білімді меңгеру ғана емес, оқушылардың ойлау қабілетін, сөйлеу және жазу дағдыларын дамытуға бағытталған кешенді процесс. Қазіргі таңда қазақ тілі сабағында оқушылардың жазбаша жұмыстарында кездесетін типтік қателер бұл тақырыптың өзектілігін анық көрсетеді. Мысалы, сөйлемдердің дұрыс құрылмауы, зат есімнің септелуін шатастыру, етістіктің формаларын дұрыс қолданбау сияқты қателер жиі кездеседі. Бұл мәселелер тек қана тілдік ережелерді білмеуінен туындамайды, сонымен қатар оқушылардың мәтін құрастыру дағдыларының жеткіліксіздігінен пайда болады. Көбінесе оқушы жеке сөйлемдерді дұрыс құра алады, бірақ оларды абзац деңгейінде логикалық түрде байланыстыра алмайды. Бұл мәтіннің жалпы құрылымына және мазмұнының айқын болуына кері әсер етеді. Сол себепті грамматикалық сауаттылықты оқытуда тек ережелерді жаттатып қоймай, нақты мәтіндерде қолдану дағдыларын қалыптастыру өте маңызды. Грамматикалық сауаттылықты дамыту тек қана мектепте емес, жалпы өмірде де маңызды. Ауызша сөйлеу барысында дұрыс сөйлем құрау, сөздерді орынды пайдалану, ойды нақты жеткізу әлеуметтік қарым-қатынас пен кәсіби өмірде де өз рөлін атқарады. Мысалы, конференцияда баяндаманы дұрыс ұйымдастырып айту, ресми хаттарды сауатты жазу немесе ғылыми мақалаларды жариялау барысында грамматикалық сауаттылық маңызды орын алады. Сондықтан

оқушыларға грамматикалық ережелерді тек жаттауды емес, оларды өмірлік жағдаяттарда қолдануды үйрету қажет. Грамматикалық сауаттылықты дамытуға арналған әдістер де әртүрлі. Оқушыларға тек қана дәстүрлі жаттығулар мен тест тапсырмаларын орындауға емес, сонымен қатар шығармашылық жұмыстар арқылы тәжірибе жинауға мүмкіндік беру керек. Мысалы, эссе, әңгіме, шағын зерттеу жобалары жазу барысында оқушылар өз ойларын жүйелі түрде баяндауды, сөйлемдердің логикалық байланысын сақтауды үйренеді. Сонымен қатар, мәтіндерді талдау арқылы олар грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдану дағдыларын жетілдіреді.

Мұғалімнің рөлі – оқушыларға тек қателерді көрсету емес, сонымен қатар олардың ойлау қабілетін, мәтін құрастыру қабілетін дамыту үшін қолдау көрсету. Грамматикалық сауаттылық – бұл морфология, синтаксис және орфографияны меңгеру арқылы сөйлеу мен жазуда дұрыс тілдік құрылымдарды қолдану қабілеті. Оқушы грамматикалық ережелерді білсе де, мәтін ішінде дұрыс қолдана алмай жатса, оның функционалды сауаттылығы жеткіліксіз болып саналады.

Мәтіндік деңгейдегі сауаттылыққа мынадай компоненттер кіреді:

- **Сөйлемдік құрылымдар:** дұрыс синтаксис, сөйлем түрлері (баяндау, сұраулы, лепті).
- **Абзацтық құрылым:** ойды логикалық бөлу, негізгі және қосымша ойларды ажырату.
- **Морфологиялық дәлдік:** зат есім, сын есім, етістік, сан есім формаларын дұрыс қолдану.
- **Лексикалық үйлесім:** сөздердің контекстке сәйкес қолданылуы.

Мысал: Оқушы былай деп жазады:

"Мен мектепке барамын сабақ қызықты еді."

Дұрыс нұсқасы:

"Мен мектепке бардым. Сабақ қызықты болды."

Бұл мысал мәтіндік деңгейде сөйлемдердің дұрыс бөлінбеуінен туындаған грамматикалық қателікті көрсетеді. Қазіргі заманда тіл білімі тек сөздерді білу немесе сөйлем құрау деңгейінде шектелмейді. Грамматикалық сауаттылық – бұл ойлау қабілетімен, мәтіндік логикамен, жазбаша және ауызша қарым-қатынас дағдыларымен тығыз байланысты күрделі құбылыс. Оқушылардың шығармашылық ойлауын дамыту, олардың жазбаша және ауызша сөйлеу қабілетін жетілдіру, мәтіндік деңгейде грамматикалық ережелерді дұрыс қолдануға үйрету – бұл қазақ тілі сабақтарының негізгі мақсаттарының бірі. Қазіргі мектеп тәжірибесінде кездесетін типтік қателер бұл мәселенің өзектілігін нақты көрсетеді және грамматикалық сауаттылықты дамыту жолында жүйелі және кешенді жұмыстар жүргізудің қажеттігін дәлелдейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Ахметова, Г. *Қазақ тілін оқыту әдістемесі*. Алматы: «Мектеп» баспасы, 2018. – 256 б.
2. Нұрпейісова, Ш. *Грамматикалық сауаттылық және мәтіндік деңгей*. Астана: «Фолиант», 2020. – 184 б.
3. Жұмабек, А. *Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда функционалды сауаттылық*. Шымкент: «Білім», 2021. – 200 б.
4. Қазақ тілінің орфографиясы мен пунктуациясы. Алматы: «Атамұра», 2019. – 320 б.
5. Баймұхамбетова, К. *Мәтіндік деңгейдегі грамматикалық сауаттылықты дамыту әдістемесі*. Алматы: «Ғылым», 2022. – 150 б.
6. Қасымов, Н. *Қазақ тілін мектепте оқытудың инновациялық әдістері*. Алматы: «Білім әлемі», 2021. – 210 б.

ҚОСЫМША МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ргелова Кулгасы Бигазиевна
«Балалар өнер мектебі» КМҚК директоры
теория бөлімінің оқытушысы
педагог-зерттеуші
Абай облысы білім басқармасы
Семей қаласы білім бөлімі

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Әсіресе қосымша музыкалық білім беру саласында бұл үрдіс өте өзекті болып отыр. Музыка мектептері мен өнер үйірмелерінде дәстүрлі әдістерге сүйене отырып жүргізілетін сабақтарды инновациялық технологиялар арқылы жетілдіру оқушылардың білім алуын тиімді әрі қызықты етуге мүмкіндік береді. Бұл әдістің теориялық негіздері, оның педагогикалық, психологиялық және әдістемелік

аспектілері кеңінен зерттелуде. Қосымша музыкалық білім беру – бұл мектептен тыс уақытта жүзеге асырылатын музыка саласындағы білім беру процесі. Мұнда оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, музыкалық талғамын қалыптастыру және өнерге деген қызығушылығын арттыру негізгі мақсат болып табылады. Дәстүрлі әдістерде сабақтар көбіне жеке немесе топтық форматта өткізіліп, мұғалімнің түсіндіруі мен оқушының орындауынан тұратын. Алайда, инновациялық технологияларды енгізу арқылы оқу процесі жаңа деңгейге көтеріліп, оқушылардың қызығушылығы мен мотивациясы арттырылады.

Инновациялық технологияларды қолданудың теориялық негіздерінің бірі – конструктивистік теория. Бұл теория бойынша оқушы білімді тек пассивті қабылдаушы емес, оны өз тәжірибесі арқылы меңгеретін белсенді субъект болып саналады. Музыка сабақтарында бұл принцип оқушыға өз шығармашылығын көрсетуге, музыкалық композициялар жасауға және интерактивті жаттығулар арқылы теорияны меңгеруге мүмкіндік береді. Мысалы, виртуалды пианино немесе интерактивті ноталық бағдарламалар арқылы оқушы гаммаларды, аккордтарды немесе ырғақтық үлгілерді тәжірибеден өткізе алады, өз қателерін көріп, оларды түзете алады.

Педагогикалық инновацияның екінші теориялық негізі – мультимодальды оқыту теориясы. Бұл теория оқыту барысында көрнекі, дыбыстық және интерактивті материалдарды үйлестірудің маңыздылығын көрсетеді. Музыка сабақтарында бұл тәсіл әсіресе тиімді, себебі музыка – көрнекі емес, дыбыстық өнер болып табылады. Мысалы, музыкалық шығарманы тыңдау кезінде визуализацияланған ноталар, ритмдік анимациялар немесе динамикалық диаграммалар қолдану оқушының қабылдауын жеңілдетеді және есте сақтау қабілетін арттырады.

Инновациялық технологияларды қолданудағы үшінші теориялық негіз – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану педагогикасы. АКТ музыкалық білім беру процесінде бірнеше бағытта қолданылады: онлайн сабақтар, виртуалды симуляторлар, музыкалық қосымшалар, интерактивті платформалар және мультимедиялық ресурстар. АКТ арқылы оқушылар өз бетімен жаттығу жасай алады, мұғалімнің қашықтықтан бақылауын алады, және прогресті нақты уақыт режимінде көре алады. Сонымен қатар, АКТ оқыту процессін дифференциалдық етеді: әр оқушыға жеке тапсырмалар беріледі, оның дағдылары мен деңгейіне сәйкес материал ұсынылады.

Шығармашылық және креативтік теориялар да инновациялық технологияларды қолданудың негізінде жатыр. Музыкалық білім беру тек техникалық машықтарды дамытуға ғана емес, шығармашылық қабілеттерді қалыптастыруға да бағытталған. Цифрлық құралдар оқушыларға өз музыкалық шығармаларын жасауға, аранжировка жасауға және нәтижесін тыңдауға мүмкіндік береді. Мысалы, MIDI-құралдар мен виртуалды студиялар композицияны визуалды түрде құруға және бірден дыбыстап көруге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушылардың өздігінен жұмыс жасау қабілетін, эксперимент жасауға ынтыласын және музыкалық ойлауын дамытуға ықпал етеді. Психологиялық аспектілер де маңызды рөл атқарады. Инновациялық технологияларды қолдану оқушылардың мотивациясын арттырады. Виртуалды платформалар, интерактивті жаттығулар және ойын элементтері сабақтарды қызықты етіп, оқушының сабаққа деген қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар, цифрлық құралдар арқылы оқушылар өз жетістіктерін көріп, прогресті бағалай алады, бұл өзіндік бақылау мен жауапкершілікті қалыптастырады. Психологиялық теориялар бойынша бұл әдіс оқушылардың өз бетінше жұмыс жасау қабілетін арттырады және эмоционалды қанағаттандыруға ықпал етеді. Қосымша музыкалық білім берудегі инновациялық технологияларды қолданудың практикалық аспектілері де теориялық негіздермен тығыз байланысты. Мысалы, онлайн платформалар мен қосымшалар арқылы музыкалық диктанттар, ырғақтық жаттығулар, аккордтар мен гаммалар бойынша тапсырмалар беріледі. Оқушылар өз орындауларын жүктеп, автоматты түрде бағалай алады. Бұл әдіс сабақтардағы кері байланысты тездетеді және мұғалімнің жүктемесін азайтады. Сонымен қатар, цифрлық құралдар топтық сабақтарда ансамбльдік орындауды дамытуға да мүмкіндік береді. Модульдік және жобалық оқыту теориялары да музыкалық білім беруде инновациялық технологияларды қолданудың негізін құрайды. Бұл теория бойынша оқушылар белгілі бір тақырып немесе жобаны зерттеп, оны іске асыру барысында қажетті дағдыларды меңгереді. Музыка сабақтарында бұл әдіс виртуалды ансамбльдер құру, композициялық жобалар жасау, концерттік бағдарламалар дайындау сияқты іс-әрекеттерде қолданылады.

Инновациялық технологияларды қолданудың тағы бір маңызды аспектісі – қашықтықтан және аралас оқыту мүмкіндігі. Бұл тәсіл әсіресе пандемия кезеңінде өзектілік алды. Онлайн сабақтар, вебинарлар және виртуалды тренажерлар оқушыларға үйден немесе кез келген жерде музыка теориясын меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мұғалімдер үшін бұл тәсіл сабақтарды тиімді жоспарлауға, оқушылардың прогресін қадағалауға және жеке түзетулер енгізуге мүмкіндік береді. Қосымша музыкалық білім беруде инновациялық технологияларды қолданудың теориялық негіздері бірнеше аспектілерге сүйенеді: конструктивистік теория, мультимодальды оқыту, АКТ педагогикасы, шығармашылық және креативтік теориялар, психологиялық теориялар және жобалық оқыту теориясы. Бұл теориялар инновациялық құралдардың тиімділігін, сабақтарды интерактивті, қызықты және нәтижелі етуге қабілеттілігін көрсетеді. Цифрлық технологияларды дәстүрлі әдістермен үйлестіре отырып, мұғалімдер сабақ сапасын арттыра алады, оқушылардың музыкалық білімін тереңдетеді және олардың шығармашылық әлеуетін дамытады. Сондықтан қазіргі заманғы музыка мектептері мен өнер ұйымдарында инновациялық технологияларды енгізу теориялық және практикалық тұрғыдан маңызды болып отыр. Бұл тәсіл музыкалық білім беру процесін жаңартып қана қоймай, оқушылардың шығармашылық дамуын, қызығушылығын және мотивациясын арттырады, сонымен қатар педагогикалық процестің тиімділігін қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мұқанова, Ә. С. Музыка және мультимедиа: заманауи оқыту әдістері. — Алматы: Creative Press, 2021.
2. Нұркенова, С. Ж. Музыкалық ойлау және цифрлық құралдар. — Нұр-Сұлтан: Академия, 2022.
3. Оспанов, Р. Т. Педагогика инновациялық оқыту: теориялық аспектілер. — Алматы: ҚазҰУ, 2018.

АБАЙДЫҢ ҚАРА СӨЗДЕРІ

ЕКІНШІ СӨЗ

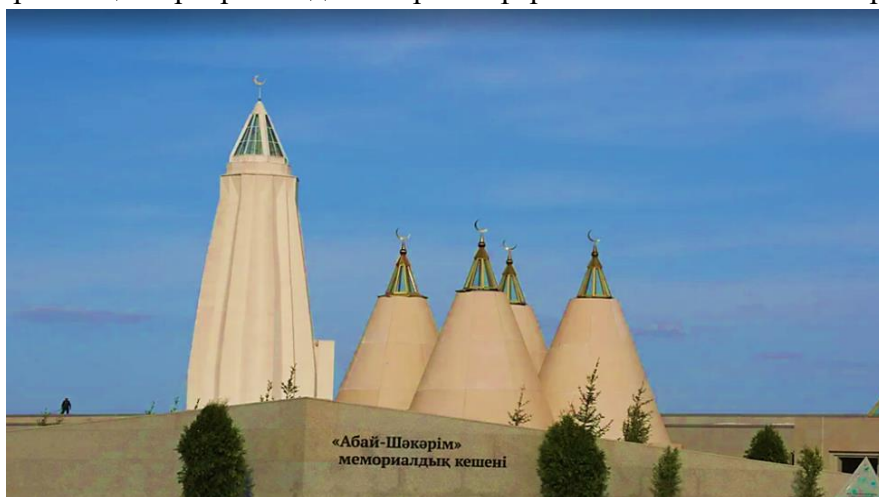
Мен бала күнімде естуші едім, біздің қазақ сартты көрсе, күлуші еді «ененді ұрайын, кең қолтық, шүлдіреген тәжік, Арқадан үй төбесіне саламын деп, қамыс артқан, бұтадан қорыққан, көз көргенде «әке-үке» десіп, шығып кетсе, қызын боқтасқан, «сарт-сұрт деген осы» деп. Ноғайды көрсе, оны да боқтап күлуші еді: «түйеден қорыққан ноғай, атқа мінсе - шаршап, жаяу жүрсе - демін алады, ноғай дегенше, ноқай десеңші, түкке ыңғайы келмейді, солдат ноғай, қашқын ноғай, башалшік ноғай» деп. Орысқа да күлуші еді: «ауылды көрсе шапқан, жаман сасыр бас орыс» деп.

Орыс ойына келгенін қылады деген... не айтса соған нанады, «ұзын құлақты тауып бер депті» деп.

Сонда мен ойлаушы едім: ей, құдай-ай, бізден басқа халықтың бәрі антұрған, жаман келеді екен, ең тәуір халық біз екенбіз деп, әлгі айтылмыш сөздерді бір үлкен қызық көріп, қуанып күлуші едім.

Енді қарап тұрсам, сарттың екпеген егіні жоқ, шығармаған жемісі жоқ, саудагерінің жүрмеген жері жоқ, қылмаған шеберлігі жоқ. Өзіменен өзі әуре болып, біріменен бірі ешбір шаһары жауласпайды! Орысқа қарамай тұрғанда қазақтың өлісінің ахиреттігін, тірісінің киімін сол жеткізіп тұрды. Әке балаға қимайтұғын малыңды кірелеп сол айдап кетіп тұрды ғой. Орысқа қараған соң да, орыстың өнерлерін бізден олар көп үйреніп кетті. Үлкен байлар

да, үлкен молдалар да, ептілік, қырмызылық, сыпайылық - бәрі соларда. Ноғайға қарасам, солдаттыққа да шыдайды, кедейлікке де шыдайды, қазаға да шыдайды, молда, медресе сақтап, дін күтуге де шыдайды. Еңбек қылып, мал табудың да жөнін солар біледі, салтанат, әсем де соларда. Оның малдыларына, құзғын тамағымыз үшін, біріміз

жалшы, біріміз қош алушымыз. Біздің ең байымызды: «сәнің шақшы аяғың білән пышыратырға қойған идән түгіл, шық, сасық казак», - деп үйінен қуып шығарады. Оның бәрі - бірін-бірі қуып қор болмай, шаруа қуып, өнер тауып, мал тауып, зор болғандық әсері. Орысқа айтар сөз де жоқ, біз құлы, күңі құрлы да жоқпыз. Бағанағы мақтан, бағанағы қуанған, күлген сөздеріміз қайда?

Ескерту: Журналда жарияланған материалдарды басқа жаққа сілтемесіз көшіріп салуға болмайды.

Материалы, опубликованные в журнале, нельзя размещать в других источниках без указания ссылки.

Materials published in the journal may not be reposted elsewhere without proper citation.